

BİLİM SANAT

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

EYLÜL 1981

75 TL.

9

TÜSTAV

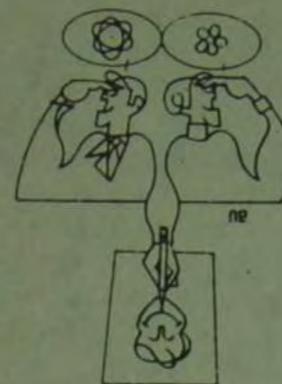
BARIŞ

İçindekiler

Sunus	3 Bilim ve Sanat
Barış İçinde Yaşama Hakkı	4 Mahmut Dikerdem
Bilim	
Barış ve Bilim	
Adamlarının Sorumluluğu	6 Gencay Saylan
Sir	7 Şükran Kurdakul
Barış-Edebiyat	
Nötron Bombası, Cılgınlık ve Barış	9 Demirtaş Ceyhun
Barış	
Kültür ve Savaş Edebiyat	11 Ali Taygun
Barış Severim Edebiyat	14 Kemal Sülker
Bondarev: "İnsandaki Insanca Şeyleri Birlikte Kurtarmak ve Korumak Gerek"	16 Yuri Bondarev
Bilim	
Boğaziçinin Kültürel Mirası Üzerine Düşünceler	18 İlhan Tekeli
Yaşamdan Notlar	
"Savaş Yargılama"	20 Varlık Özmenek
Tiyatro	
"Gericik Müzik Tiyatrosu"	24 Yılmaz Onay
Barış	
Barış Uzerine Edebiyat-Görüşler	29 Mehmet Kök
Bunalan Bir Edebiyat Kültür	30 Veysel Öngören
Batı Avrupa'ya İşçi Göçü ve Kültürel Etkileşim Edebiyat	32 S. Ali Gitmez
"Budunbilgisel Ürünlerin Kullanımı" ve Yazın İncelemesi	36 Adalet Ağaoğlu
Reklam Kavramına Sınırlı Bir Yaklaşım İncelemesi	38 Timuçin Özyürekli
Kırk Yıl Önceki Dergilerimiz: Ant Ekonomi	40 Remzi İnanç
"İdadilere Mahsus" Ekonomi Dersleri	42 Tevfik Çavdar
Bilim	
Newton ve Goethe'nin Renk Kuramları	45 Zeki Tez
Satranç	49 Emrehan Halıcı
Batık	52 Serdar Alten

Sunus

BİLİM SANAT VE BARİŞ

Bilindiği gibi II. Dünya Savaşının başladığı '1 Eylül' günü bütün dünyada 'barış günü' olarak kabul edilmekte, bu tarih barış mücadelesi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Bilim ve Sanat, Eylül sayısında barış sorununa özel bir önem ve ağırlık vererek dünya barış güçleri ile, barışı savunan herkes ile dayanışma içinde bulunduğuunu göstermek istemmiştir. Yeni ve vahşi bir yok etme aracı olan nötron bombası ile ilgili eylem ve tartışmaların son derece yoğunluğu bugünlere barış mücadelenin çok kararlı ve geniş boyutlu olarak yürütülməsi adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Nötron bombasının, başta Ortadoğu olmak üzere bölgeler olarak kullanılma olasılığını ciddi olarak gündeme getirdiğini bir çok köşe yazarı onდise ile belirtmektedir. Bu nedenle Dünyanın bu bölgelerindeki barış güçlerinin sorumluluğu daha da artmış gibidir. Kuşkusuz silahlanma, çekirdekli silahlardan topyekün imha gücü, dünya nüfusunun çok büyük bir kısmının baskı, açlık, gerilik ve sefalet içinde yaşaması barış mücadeleisinin hedeflerini belirlemektedir. Var olan bütün bu sorunlar her sorumlu ve bilinçli insanın ciddi bir biçimde barış mücadeleşine katılması gerekliliktedir. Barış mücadeleşi, barıştan yana olmak 'pasifist' olmak demek değildir. Aksine, örneğin Filistinlilerden yana İsrail'in ırkçı ve emperyalist politikasına karşı çıkmak demektir. Çünkü Filistinlilerin haklı istekleri ve mücadelelerinin başıya ulaşması ile barışın sağlanması arasında kopmaz bir bağ vardır. Barış mücadeleşinin en güçlü silahları bilim ve sanat gibi yaratıcı kültürel etkinliklerdir; insanın mütluluğuna yönelen tüm kültürel etkinlikler gibi bilimin ve sanatın ana öğelerinden biri, hiç kuşku yoktur ki barıştır.

Bilim ve Sanat, uzun süredir bazı yayın organlarının yanlışlarla besleyip kıskırttığı tartışmalarını ve bu tartışmalarda ortaya çıkan tutumları kavşı ile izlemektedir. Ayrıca bu tartışmalarda temelden farklı ve karışt görüşlere yer verilmeyi gözen kaçırmaktadır. Bu konuda Türkiye Yazları Dergisi'nin (Sayı:52-53) dile getirdiği dayanışma ilkesini en doğru ve tutarlı tavır olarak benimsiyor, katılıyor. Bilim ve Sanat, sözü edilen bu dayanışma ilkesinin zamanlamamasına uygun olarak edebiyat alanındaki sorunlara, tartışmalara girecektir. Bu bizim temel sorumluluklarımızdan biridir. Ancak geniş ve kapsamlı bir tartışmaya girene kadar, şimdije kadar tartışmaya giren yayın organlarında yer verilmeyen bazı farklı görüşlere yer vermenin, bu kişilere ait görüşlerin ortaya çıkmasının doğru olacağına inanıyoruz. Bu nedenle Eylül sayımızda arkadaşımız Veysel Öngören'in edebiyat tartışması ile ilgili yazısını yayınlıyoruz.

Bulgaristan Kültür Komitesi Başkanı ve komşu ülkenin en onde gelen kültür adamlarından Ludmilla Jivkova'nın zamansız ölümünden büyük bir üzüntü duyduk. Uzun bir tarih dönemi içinde içiye yaşamış, iki toplumun, sahip oldukları farklı sistemlere karşı nasıl kültürel ilişkilerini geliştirebilecekleri konusunda Bayan Jivkova'nın çok şeyler öğrettiği kanıstandayız.

Bu sayımızın arka kapağı barışla ilgili. Bunu Serdar Alten arkadaşımız ölümünden kısa bir süre önce çizmiş. Yayınlamakla onur duyuyoruz. Son olarak, Bilim ve Sanat'a okuyucuları tarafından gösterilen ilginin giderek artan yaygınlığına ve bu arada geçen sayıda yaptığımız abone çağrısına gösterilen sıcaklığı kısaca değinmek istiyoruz. Evet bu tablo bize heyecan ve onur veriyor. Böylesyken en üzücü aksamayı da gelinen bu noktada yaşadığımızı sizlere bildirmek zorundayız. Bilim ve Sanat'ı yeni dönemde sizlere daha zamanlı ulaştırmabilecekleri arar, bu konuda önemli adımları sağlamaya çalışırken, beklenmedik bir teknik aksama nedeni ile bu sayımızın piyasaya gecikerek çıktı. bizlere çok üzün bir durumkarlaştıktı. Teknik aksaklığını boyutları, Bilim ve Sanat'ın bu sayısını beşte dört ölçüsünde yeniden ele alınması ve düzenlenmesini gerektirdi. Sorumluluğumuz, gecikme pahasına bunu gerektiriyordu. Anlayışınızın özürümüzden daha büyük olacağı umut ve inancıyla...

BİLİM
SANAT

BARIŞ İÇİNDE YAŞAMA HAKKI

Mahmut DİKERDEM

Evransel barış insanlarının tarihi kadar eski bir Özlemdir. Denilebilirki toplumsal yaşamla birlikte insanlarda barış ve karşılıklı güven içinde birarada yaşamak istemi başlamıştır. Aslında barış ve güven duygusu insaların bir içgüdüsüdür. Kendi seçimlerine bırakılınca toplumlar her zaman barışa yönelmişlerdir.

Oysa insanlık tarihi toplumların bu doğal eğilimine ters düşen bir görüntü içindedir. Bize öğretilen tarih sanki bir savaşlar dizisinden ibarettir. Kitaplar Tarih'in başlangıcından beri 15 bin savaş kaydediyor, 5500 yıl içinde sadece 300 yılın dünyada savaşsız geçtiğini yazıyor.

Bu çelişkili durum ister istemez şu soruyu akla getiriyor: Acaba insanlar için savaşmak doğaldır da barış içinde yaşamak mı olağan dışıdır? Bu soruya yüzyıllar boyunca olumlu yanıt verenler çıkmıştır. Denilmiştir ki insanlar arasında eşitsizlik nasıl Tanrı vergisi ise, toplumlar arasında savaş da değişmez, kaçınılmaz bir doğa yasasıdır. Çünkü savaş ve saldırganlık dörtüsü insanın yaratılışında saklıdır. Güçlü her zaman gücsüzü ezeektir. İnsan insanın kurudur, büyük balık küçük balığı yutar, vb..

Savaşçı yüceltmek, saldırganlığı yasal kılmak için yalnız atasözleri icad edilmekle yetinmemiştir, savaşın zorunluluğunun hatta yararının felsefesi de yapılmış, sözümona bilimsel kuralları konulmuştur. Örneğin, insanların yeryüzünde geometrik oranda çoğaldıkları, onların beslenmesini sağlayan doğa Ürünlerinin ise aritmetik hızla arttığı ve bu yüzden dünyada kitlik ve açlıkların baş-

men olan Burjuvazi uluslararası arasında düşmanlık duygularını körklemekte kendi sınıf çıkarları bakımından yarar gördü. Sanayi Devrimi ile birlikte dünyanın ham madde kaynaklarını paylaşma yarışına giren Avrupa burjuvazisi uluslararası birbirine düşüren yapay düşmanlıklar yarattı. Ondukuzuncu yüzyılın siyasal tarihi uluslararası sözümona "ebedi düşmanlık"ların kişirttiği savaşlarla doludur.

Ne var ki, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra halklar bilimin ışığı ile aydınlanıp bilinçlenmeye başlayınca, ne insanlar arasında eşitsizliğin Tanrı buyruğu ne de uluslararası savaşların kaçınılmaz doğa yasası olmadığını anladılar. Ama yine de, uluslararası yaşamdan savaşın silinip adil ve kalıcı bir barış döneminin kurulması ülkemsine halkın sahip çıkımları için, yirminci yüzyılda iki korkunç dünya savaşına tanık olmaları ve insanların bu iki savaşta 65 milyan evladını yitirmesi gerektiğini.

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde ise, birdenbire hızlanan bilimsel ve teknolojik gelişmenin askersel amaçlara doğru yönlendirilmesi sonucunda ünitemizi birkaç kez yıkma yetecek-güçteki kırımlı silahları depolaraya yığılma-

ya başlayınca, savaş kışır döngüsünü kırmayan insanlık için artık bir ölüm-kalım sorunu olduğu apacak ortaya çıktı. 1950'lerden başlayarak günümüzde dek gittikçe yükselen, yaygınlaşan Dünya Barış Hareketini halkın benisevip kararlılıkla desteklemeleri, yeni bir dünya savaşının insanlığı toplekün yokolmaya mahküm edeceğini bilincine vardıklarının kanıdır. Bu bilincin en önemli göstergesi de dünya kamuoyunun baskısı ile 1975 Ağustos'ta Helsinki'de toplanan "Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı" ve bu konferans sonucunda imzalanan "Sonus Belgesi"dir.

Helsinki Sonus Belgesi uluslararası ilişkilerde bir dönüm noktasını, Avrupa siyaset tarihinde bir kilometre taşı simgeliyor. 33 Avrupa devletiyle ABD ve Kanada'nın devlet ya da hükümet başkanları Helsinki Sonus Belgesinin altına koydukları imzalarla, 2. Dünya Savaşının bitiminden hemen sonra başlatılan "soğuk savaş" döneminin sona erdirilmesi ve birbirinden farklı sosyo-politik sistemlerle yönetilen devletler arasındaki ilişkilerin yeni ve barışçı temellere dayandırılması gereğini kabul ediyorlardı. Helsinki Belge'sinin özünü yumatma (detant) kavramı oluşturuyordu.

Detant uluslararası bağımsızlığına, egemenliğine, eşitliğine saygı ve içişlerine karışmama ilkeleri östsune kurulmuş bir "consensus"ün uluslararası ilişkilere yansıtılması demekti. Detant gerginlikleri hafifletecek, tehlikeli anlaşmazlıklarını sınırlandırıp kuvvetle başvurmadan çözümünü kolaylaştırıracak, devletler arasında ikili ve çok yanlı işbirliği yolunu açacak, böylece dünyada olumlu bir hava yaratacaktır. Ancak, yumuşamanın somut bir içerik kazanmasının ve detant sürecinin geri dönülmeye noktaya varmasının koşulu, siyaset yumatmanın askersel yumatma ile derinleştirilip pekiştirilmesi, başka deyişle, silahlanma yarısının son bulması ve silahsızlanma konusunda somut kararlara varılması idi.

Oysa, Helsinki'de temelleri atılan barış döneminin rahatsız olan, çıkarları bozulan emperyalist çevreler, özellikle yönetimlerde etkili olan silah sanayicileri yumatma kavramına başka bir anlam vermek istediler. Onlara göre barış, askeri bloklar arasındaki güç dengesine dayanmalıdır. "Ne kadar çok silahlanırsak barış o denli kolaylaşır", ya da "barış istiyorsan savaşa hazırlol" görüşünü savunuyorlardı. Nükleer silahların caydırıcılığının övgüsünü ya-

piyorlardı. Onlara bakılırsa, ileri teknolojinin ürettiği her yeni silah tarafı daha çok örüktecek ve dolayısıyla savaş olasılığını azaltacaktır.

Bu görüş temelden sakat, yanlıltıcı ve aldatıcıdır. Çünkü korkuya, dehset dengesine, caydırıcı gücü dayalı bir barış sağlam, sürekli olamaz. Teknolojik ilerlemeye uzun süre hiçbir tarafın tekeline kalamayacağından, taraflardan biri kendini daha güçlü sandığı anda barış dengesi bozulur. Tarihin hiçbir döneminde benzeri görülmemiş bir silah üretimi sonucunda dev cepheaneliklerle nükleer silah depolarıyla donatılmış, küçükbir kıvılcımın bütün bir kıtayı havaya uçurabileceği bir dünyada barışın korunmasına olağan var mıdır? Silahlanma yarısının sürüp gittiği, devletlerarası ilişkilerin salt askeri ve stratejik hedeflere göre düzenleniği, yılda 500 milyar doların askeri harcamalarla akitildiği bir dünyada yumatmadan nasıl söz edilebilir?

Bugün dünya halkları barışa her zamankinden daha büyük bir kararlılıkla sahip çıkıyorlar ve barışı tehlkiye sokan silahlanma yarısına inançla direniyorlarsa bunun nedeni, Barış'ın insanlar için özgürlük, eşitlik gibi vazgeçilmez temel haklardan olduğunu ve barışı savunmanın insanın yaşama hakkını savunma ile eşdeğer taşlığındır, anlamış bulunmalarıdır. Bunun içindir ki dünyanın her yanında sürdürulen özgürlük, bağımsızlık ve demokrasi savaşları barış için verilen savaşla özdeşleşmiştir. Yine bunun içindir ki, hangi siyasal ve sosyal sistemle yönettilerse yönetilsinler, bütün uluslar barış içinde yanyana yaşamın ve aralarındaki anlaşmazlıkları kuvvette başvurmadan barışçı yollarla çözümlemeyen regine inanmışlardır. Ve yine bunun içindir ki halklar silahlanma yarısının durdurulmasını, etkin bir denetim altında genel silahsızlanmaya gidilmesini ve yeni silahların yapımının önlenmesini istemektedirler. Bugün dünyada var olan iki sistemin, iki ideolojinin insanlığı felakete sürüklemeden birarada yaşayabilmelerinin parolası "silahlı çatışma" yerine "barış içinde yarışma"dır.

1 Eylül Dünya Barış Günü tüm insanlığa kutlu olsun.

Savaşın dikenli teller ardına attığı Filistin'li çocuklar.

Çocuklar bayramlar içinde yaşasın

BARIŞ VE BİLİM ADAMLARININ SORUMLULUĞU

Gencay ŞAYLAN

Dünvanın hemen hemen her yerinde 10 Ağustos 1981 tarihli günlük gazetelerde ilginç ve dramatik bir biçimde ilişkili iki haberin yer aldığı görülmüştür. Haberlerden bir tanesi II. Dünya Savaşında atom bombası ile yok edilen Nagazaki kentindeki felaketin yıldönümün anılması ile ilgiliydi. İkinci haber ise ABD Başkanının Neutron bombası üretimi kararını vermesi idi. Başkan Reagan'ın kararını açıklayıp tarihi sembolik bir önem taşıyor ve ABD'nin nükleer bir silah kullanarak koskoca bir kenti yeryüzünden bir anda silmekten hiç bir pişmanlık yada ahlaki endişe duymadığını vurguluyordu. Uzun bir süredir, başta ABD olmak üzere tüm kapitalist dünyayı etkileyen ekonomik bunalımın detantı tehlijkeye düşündürüyor, silahlanma ve savaş politikalarını bütünü dehsetle gündeme getirdi izlenivordu. Nitekim seçim kampanyasını silahlanma ve saldırganlık temaları üzerine oturtan Reagan'ın başkan seçilmesi ile bu gelişmelerin hızlanacağı açıldı. Bu bakımdan Amerikalıların "insancıl" olarak nitelendikleri (çünkü insanları kitlesel olarak yok ediyor ama mali mülkü tahrif etmiyor) neutron bombası üretimi kararları büyük bir sürpriz olmadı; ayrıca bu kararın 10 Ağustos açıklaması ile ABD, her türlü silahlı kullanmaya hazır olduğunu ilan etmiş oldu.

Kuşkusuz neutron bombası bir semboldü ve bu bomba üretilmese de ulaşılan dehset dengesi çok ileri boyutlara varmış. Birleşmiş Milletler Genel Sekterlerinin 5 Haziran 1981 tarihli raporuna göre bugün dünyada toplam 40.000 civarında nükleer başlık vardı; bunların tahrif gücü Hiroşima'yı yok eden bombanın 1 milyon katı kadardı yada dünyada kişi başına 3 ton TNT'e eşit hale gelmişti. Yine bu rapora göre toplekün bir nükleer savaşın sonucu insanın düşünemeyeceği derecede bir dehseti belirliyordu. Bombarıtları taşıyan füzelerin ateşlenmesi ile en uzaktaki hedefleri vuruşu arasında gececek maksimum zaman 25 dakika kadardı ve ne kadar erken haber alınırsa alınsın bu zaman içinde kentleri boşaltmak olanaksızdı. Yapıları hesaplara göre 1 megatonluk bir bombanın 4 milyon nüfuslu bir kent üzerinde patlaması sonucu ilk anda varım milyon insan ölecek topografiya koşullarına göre bu savi artabilecekti.

Avrupalı atmosferde patlayan bir nükleer bombadan çıkan strontium 90, caesium-37 ve iodine-131 gibi partiküller çok geniş alanlarda yayılıp ölümcül etkilerini çok uzun zaman için sürdürdüler. Nükleer patlamaların bu ölümcül etkilerini ortadan kaldırma mümkün olmadığı için 1963 yılında SSCB, ABD ve İngiltere aralarında bir anlaşma yaparak atmosferin ve denizlerin nükleer deneylerden arındırılması kararlaştırılmıştı. Baştan bu anlaşmaya karşı olan Fransa'da sonra imza koarak avn tutum içine girdi ve ilerleyen zamanlarda sadece soyalist bir ülke olarak bilinen Çin Halk Cumhuriyeti atmosferin ve denizlerin nükleer deneylerden arındırılmasına sürekli karşı çıktı, atmosferde nükleer deney yapma 'özgürlüğünden' bugüne kadar vaz geçmedi.

İnsanoğlunu toptan yok edecek, tarih sahnesinden silebilecek olan bu gelişmeler kuşkusuz her seyden önce bilim ve teknünün ürünü idi. Başka bir deviyle insanı insan haline getiren, ona vepveni ufuklar açan bilim aynı zamanda sonunu da getiriyordu. Doğal olarak böyle bir düşüncenin sonucu, ilk suçlanması gereken kesim de bu bombaları yapan bilim adamları idi. İnsanoğlunun en büyük zaferi olan bilim ve teknik sorumsuz bilim adamlarının elinde Dr. Frankestein'in canavarına mı dönüşmüştü? Bu tür sorulara olumlu cevap vermek ve bilim adamlarını baş hedef haline getirmek, herşerden önce bilim dişi bir ele alış olurdu. Çünkü bilim adamları toplumdan bağımsız, toplumların üstünde deignerlerdir ve silahlanma ya da savaş gibi olaylar toplumdan, toplumsal vapının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan bilim adamlarının savaş ve silahlanma ile ilgili tutumlarını tartışmaya girmeden önce savaş ve silahlanmanın toplumsal yönü üzerinde durmakta, savaşın ve silahlanmanın arasındaki bazı toplumsal değişkenleri tartışmaka yarar olabilir.

20. yüzyıl içinde ortaya çıkan ve şimdive kadar insanların gördüğü en büyük felaketler olarak nitelenen iki dünya savaşının gelişmiş kapitalist ülkelerin dünyayı yeniden paylaşma kavgasından kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda faşizmin kesin yenilgisi ve sosyalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi karşılıkların

döneminde başlamış ve hızlanarak sürdürmüştür. Silahlanma harcamaları ekonomik sıkıntıyla karşı artırılmaya başlanmıştır; bu doğal olarak soğuk savaşa ve saldırgan politikaları gündeme getirmiştir. Başka bir deyişle silahlanmayı ABD halkına kabul ettirebilme için uluslararası siyasal ortamın gerginleştirilmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişime içinde Demokrat ve Cumhuriyetçi iktidarların birbirinin aynısı politikalar izlediği görülmektedir. Örneğin Carter yönetiminin Savunma Bakanı Harold Brown 1980 yılının Şubat ayında Senato Büyükelçi Komisyonunda söyle demiştir: "Askeri harcamalar ekonomimiz için çok yararlıdır. Çünkü askeri alanda yap-

duğımız her ek harcama, kapital yoğun, ileri teknolojili sanayilerde üretimi artırmaktadır." Bu çerçeveye içinde Carter yönetimi her yıl silahlanma için yapılacak harcamaları artırarak 1980-81 mali yılı için 201 milyar dolarlık harcamayı planlamıştır. Ancak bilindiği gibi yeni Reagan yönetiminin Savunma Bakanı Casper Weinberger, bu miktarı az bulduklarını ve yükselticelerini ilan etmiştir.

Böylece devletin desteği altında savaş sanayi hızla gelişen ve karları buna paralel olarak olağanüstü yükseltilen bir döneme girmiştir. Örneğin Almanların ünlü Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesi, 31 Ocak 1980 tarihli sayısında, "silah sanayinden

alanın 3 dolarlık hissenin çok kısa zamanda 6 hatta 15 dolara yükseleceğini" okuyucularına duyurmaktadır. ABD'nin Avrupa'ya yerleştirmek istediği bu yüzden Avrupalı müteffikleri ile arasında sorunların çıkmasına neden olan Pershing 2 füzeleri için 1979 yılında Pentagon Martin + Aerospace firmasına geliştirme masrafları olarak 1.57 milyar dolar ödemiştir. Bu örnekleri çoğaltmak çok kolaydır ve savaş sanayinin dev tekellerinin ne kadar büyük kaynak kullandıkları ve ne kadar büyük kârlar elde ettikleri artık günlük gazetelerin olağan haberleri arasında görülmektedir.

Gerçekten ABD'nin ve dünyanın en büyük sanayi tekelleri arasında yer alan General Dynamics, Mc Donell Douglas, Rockwell Corporation, Lockheed, General Electric, Chrysler, Dow Chemical vb. dev firmalar için en önde gelen müsteri Pentagon'dur. Silahlanma harcamalarının artışı ile bu tekellerin üretimi ve kârları doğru orantılı olarak yükselmektedir.

Asker kökenli bir Başkan olan General Eisenhower 17 Ocak 1961 tarihli "Ulusa Veda" mesajında söyle demiştir: "Çok büyük askeri kuruluşlar geniş savaş sanayi arasındaki bütünlüğe Amerikan tarihinde yeni bir olaydır. Bu birleşmenin ekonomik siyasal toplam etkileri her şehirde, her federe devlette. Federal devletin her bölümünde ağırlıkla duyulmaya başlamıştır. Her yerde bu etkiye karşı durmak gereklidir. Bu birleşik büyük gücün hiç bir zaman özgürlükleri ve demokratik süreci tehdit etmesine izin verilmemelidir. Bu büyük güçe karşı özgürlüğün korunması ancak bilinçli ve sorumlu vatandaşların davranışları ile sağlanabilir." Ulusal bir askeri kahraman olmasına rağmen Eisenhower'in bu uyarısı etkili olmamış; aksine Pentagon ile işbirliğinde olan büyük tekeller devlete giderek eğemen olmuştu. Örneğin Washington Post gazetesi 1940-1967 yılları arasında Dış İşleri, Savunma bakan ve bakan yardımcılıkları, CIA direktörlüğü gibi postlarda görev yapan toplam 91 kişisinin 70 tanesi sözü edilen görevlere gelmeden önce büyük sanayi tekellerinde yönetici makamına yükselmektedir. Başka bir deyişle kim seçilirse seçilsin devlet büyük ölçüde tekellerin denetimi altında bulunmakta; devlet politikaları doğal olarak bu tekellerin politikaları doğrultusunda saptanmaktadır. Sürası unutulmamalıdır ki bugün için silahlanmadan, bu yolda yapılan harcamaların dünyada sadece sanayi tekelleri kâr sağlamaktadır. Ekonomik bunalım ve durgunluk, bu en karlı üretim alanını tekrar ön plana çıkarılmış bulunmaktadır.

Silahlanma, saldırganlık ve savaş kışkırtıcılığı tüm insanlık için çok ileri

YAŞAMI ATEŞE VERMEYİN

**Bahçeler çiçek kokarken henüz,
Ağacınız varsa sizin
Masalınız varsa sizin
Masal ağaçları yapın kendinize
Seven şarkılar söyleyin.**

**Yelkenlere rüzgar dolarken henüz,
Deniziniz varsa sizin
Masalınız varsa sizin
Masal denizleri yapın kendinize
Yeni çizgenlere doğru gidin.**

**Kadınlar ana olurken henüz
Silahınız varsa sizin
Masalınız varsa sizin
Masal silahları yapın kendinize
Yaşamı ateşe vermeyin.**

Şükran KURDAKUL

NÖTRON BOMBASI, ÇILGINLIK VE BARIŞ...

Demirtas CFYHUN

Insanoğlu, gerçekten bir sistem içine oturtulamayacak derecede karmaşık, bilinemez yönemeleri olan, bir düzence altına alınamayacak dinamik, kolayca çilgınlıklara kapılabilecek yaratılışa; hem özgürlük, hem tutsak; hem usul,

hem sürücül, hâlâ kavrayamadığımız garip bir yaratık mı?

İkinci Dünya Savaşı arifesinde de, yazarlar Hitler çilgininin aklı almadır tırmanışı karşısında "Çilginlik bu!.. Çilginlik bu!.." diye onca bağırmışlardır ama... Ne care...

Bu yılın başlarında iki buçuk ay kadar kaldığım Almanya'da dikkatimi en çok çeken ilginç olay, hemen hemen bütün kitabı vitrinlerinin Hans Fallada'nın kitaplarıyla dolu olmuştu. Doğrusu bir anlam verememiştim buna. Hani, sevmediğim bir yazar da değil ama, niçin böylesine önemlenerek Almanya'da yeniden güncellendirilmiş? Ölümünün (ya da doğumunun) yuvarlak rakamlı bir yıldönümü filan da değil 1981. Sordum soruşturduğum öğrendim, 1893'te doğmuş, 1947'de ölmüş. Öyleyse?.. Hans Fallada'ya günümüz Alman edebiyatının dahi, büyük ustası denilemeyeceğine göre. Acaba niçin?

Problemi, Berlin'deki "Ararat Verlag -Yayinevi" sahibi dostum Ahmet Doğan çözdü. "Günümüz Alman edebiyatı" dedi, "İlgincir, savaştan sonra faşizmle yeterince heşaplaşmamış nedense. Anladığım kadarıyla bugün bunun sıkıntısını yaşıyor. Hans Fallada, belki büyük bir yazar değil ama, kesin olarak antimilitarist yanının demokrat yanının ağır bastığı. Şu sıralar Almanya'da sinsi sinsi yeniden dirilmeye başlayan faşizme karşı, yazarlar iste Hans Fallada'nın bu antifaşist yanını güncelliyorlar sanırı. Genç kuşak yazarlarının bu eksikini onunla kapatıyorlar."

İnanır misiniz, bunları duyunca hem çok sevindim, hem çok üzüldüm. Meğer biz yazarların sorumluluğu ne de büyükmiş... Ve asıl ödevimizi unutmuş muyuz ne? Cinselliği, seksti, sapık seksti, bunalımdı filan derken, asıl ödevimizi, sorumluluklarını unutmuş gitmiş miyiz ne? Böylece o canım "BARIŞ" sözcüğü de, anlamından soyutlanıp, içi kof bir ad haline mi getirilmiş? Baksanızı, bir takım faşist çilgınlar gene dünyayı ateşe vermenin hazırlıkları içindeler ve biz yazarlar hâlâ kendi kısır döngümüzün içinde debelenip duruyoruz.

Ama diyeceksiniz ki, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, yazarlar bu faşist çilgınlığa karşı onca bağırmışlardır, neyi çözebilmişler

Hayır hayır... İnsanlık, bütün tarihi boyunca, sözçüklerden daha güçlü bir silah icad etmemiştir. Yüreklere inanıyorum. Sözçüklerimiz var bizim. Dillerin ayrı ayrı oluşda, öylesine önemsiyor ki...

Anımsayacaksınızdır. Neruda, "Yaşadığımı İtiraf Ediyorum" adlı anılarında şöyle bir olay anlatır: Pedro Garfias adında bir ozan, ülkesindeki içsavaş sonunda gericilerin iktidara gelmesi üzerine, İskoçya'ya sığınır. Tek kelime İngilizce bilmemiş için de, bütün gününü evde geçirir. Akşam üzerleri de evinin hemen

şovutlu bir tehdit oluştururken buna karşı vine dünya ölçüngide bir barış nücadelesi ortaya çıkmıştır. Tıpkı General Eisenhower'in ABD halkına yaptığı uyardı olduğu gibi, dünyamızın yerinde bilinçli ve sorumlu insanlar, ideolojileri birbirlerinden çok farklı da olsa bir araya gelip barış için nücadele etmeye başlamışlardır. Örneğin Papa XXIII. John ile beraber Katolik Kilisesi aktif olarak barış mücadelenin katılmaya başlamış; 1971 yılından itibaren katolik kilisesi ile komünist partiler arasında yıllık toplantılar sürdürürken 'marxist-hristiyan' dialoloğu başlatmıştır. Temel amacı dünya barışı olan Birleşmiş Milletler örgütü de barış güçleri ile sıkı bir işbirliği içinde bu mücadelenin verini almıştır. Batı Almanya'nın Wiesbaden kentinde Evangelical kilisesinin başı olan Martin Niemöller'in dediği gibi barış hareketi "pasifizm" olarak değil aktif bir mücadele olarak gelişmiştir. Papaz Niemöller'e göre barış hareketi pasifist olmayı değil, örneğin Irkçı Güney Afrika Cumhuriyetine vada İsrail'in Filistinlilere uyguladığı politikalara karşı aktif mücadele vermevi içermektedir.

Barış hareketi böylece her türlü meslek, ulus vada ideojuden insanları kapsarken bilim adamlarının tutumu ne olmuştur? Unutmamak gereklidir ki bu öldürücü silahlardan esas olarak bilim adamlarına geliştirilmiştir. Gerçekten bilim adamları yok edici silahları varatma sorumluluğunu taşıyarak sürekli olarak bir açmazın içinde kalmışlardır. Bu açmazın ilk örneklerinde biri dinamitin kaşifi Alfred Nobel'dir. Nobel'in dinamitin savas aracı olarak kullanılmışından duvdugu acının çok daha fazlasının nükleer fizikçiler duymuştur. Atom bombasının yapıcılardan Oppenheimer'in dramı herkesce çok iyi bilinmektedir. Yine atom fiziginin en büyük isimlerinden Niels Bohr 1944 yılında Churchill ve Roosevelt'e yazdığı mektupta şöyle demektedir: "Yakın bir gelecekte tüm savaş koşullarını değiştirecek görülmemiş güçte bir silah geliştirilmektedir... Eğer bu silahın kullanılmamasında karşılıklı bir anlaşmaya varılmazsa, bir taraf için kullanmanın sağladığı geçici avantaj ne kadar büyük olursa olsun insan toplumu için sürekli bir büyük felaket ortaya çıkması olacaktır." Göründüğü gibi nükleer silahlarnın üretimine yol açan kuramsal katkıların sahibi bilim adamları başlangıçtan beri duyarlı davranmışlardır, sorumluluklarının bilincinde hareket etmişlerdir. Başlangıçta bu sorumluluk yüklenme, uyarıcı bulunma bireysel evlemlerle yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bu bireysel çıraklıların başarısızlığı bir çok ünlü bilim adamının düş kırıklığına uğrasmasına neden olmuş; bunun sonucu

örgütü ve bir arada mücadele verme giderken ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Bilim adamlarının barış mücadelenin önemli katkılarından bir tanesi silahsızlanma konularında yapılan çalışmalar olmuştur. Bu tür çalışmaların kabaca iki kategoride toplanabildiğini söylemek olanağıdır, birincikategoride gelişmiş kapitalist ülkelerdeki savaş sanayinin sivil üretmeye dönüştürülmesini içeren çalışmalar vardır. Yukarıda da degenildiği gibi yüksek karlılık sanayi tekellerini silah üretimine yönlendirmektedir. Buna karşı, ekonomik sisteme büyük bir çıktı olsadan tekellerin nasıl sivil üretmeye dönebilecekleri araştırmakta ve doğal olarak önerilen çözümler tekeller üzerinde demokratik bir denetimin olmasını öngörmektedir. İngiliz İşçi Partisi tarafından 1977 yılında bir grup ekonomiste yaptırılan *The Economic Effects of Disarmament. Sense About Defence* adlı çalışma bu tür yaklaşımın ivi bir örneğini vermektedir. Bu çalışmalar içinde ortaya çıkan son derece önemli bulgulardan biri silahlanma harcamalarının, karları son derece artırmakla beraber ülkede refahın gelişimine çok az katkıda bulunmuş olmalarıdır. Silah sanayi işleri teknolojiye dönük olduğundan işsizlik konusunda bir çözüm sağlayamamaktır; ayrıca harcamaların büyük bölümünün araştırma ve geliştirmeye vönemli olması ile diğer sektörler üzerinde genişleme etkisi söz konusu olmamaktadır. Başka bir deyişle silah sanayi tekellere büyük karlar sağlarken toplumun toplam refah payının ciddi bir biçimde düşmesine yol açmaktadır. İkinci kategori çalışmalar ise kalkınma- Silahlanma ilişkilerini inceleyen araştırmalar meydana gelmektedir.

Bugün dünya nüfusunun çok büyük bir kısmının az gelişmiş ülkelerde, ahlak ve sefaat koşulları içinde yaşadığı herkes tarafından bilinmektedir. Bilimin bu noktada sessiz kalması, bir taraftan milyarlarda insanın çok geri koşular içinde yaşarken silah için çok büyük kaynaklar ayrılması ile ortaya çıkan terslik üzerinde durmaması beklenmez. Silahlanmanın sağlanması halinde silahlanmaya ayrılan kaynaklarla dünyadaki gerilik ve sefaletin çok kısa zamanda büyük ölçüde ortadan kaldırılacağı açıklar. Birleşmiş Milletlerin bu sorun üzerinde önemle durduğu görülmektedir. 1979 yılında bir Genel Kurul kararı ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, "kalkınma ve silahsızlanma" konusunda 23 araştırma projesini başlamıştır. Aralarında Nijerya, Senegal, Sri-Lanka gibi az gelişmiş ülkelerin üniversitelerinin de yer aldığı bu araştırma gruplarına ek olarak 21 ülke de aynı tür araştırmaları ulusal olarak finanse etme volunu gitmiştir. Bu bilimsel

çalışmaların dünya barış hareketine son derece önemli katkıları sağlayacağı, mücadalevi daha ileri boyutlara götürceği açıklar.

Kuşkusuz bilim adamlarının dünya barış hareketine en büyük katkıları onların örgütü barış hareketleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu yönde ilk büyük girişim 1946 yılında "Dünya Bilim Emekçileri Federasyonu" (World Federation of Scientific Workers) kuruluşudur. Örgütün kurucuları arasında Joliot-Curie, F. Langevin, J. Bernal, L. Powel gibi son derece ünlü ve saygın kişilik sahibi adamları vardır. Örgütün amaçları arasında dünya barışı sağlamak ve bu yolda etkin mücadele vermek yer almaktadır. Örgütün barış mücadelenin içindeki en önemli son eylemi Birleşmiş Milletler, UNESCO ve UNIDO ile ortak olarak düzenlenen 1979 Viyana Barış Sempoziumudur. Ayrıca bu örgüt içinde doğup, hızla gelişerek ve etkin bir biçimde örgütü üye olmayan bilim adamlarını da kapsayan bir hareketten söz etmek gereklidir. Bu, 'Pugwash hareketidir.'

Pugwash hareketinin öncüsü, soğuk savaşın en şiddetli bir biçimde kendini gösterdiği 1955 yılında Bertrand Russel ve Albert Einstein tarafından kaleme alınan 'barış manifesto'sudur. Bu manifesto esas olarak silahsızlanma ve barış çağrısı yapmakta ve dünyanın her yerindeki bilim adamlarını bu yolda aktif mücadelye girmesini önermektedir. İşte bu manifesto doğrultusunda Dünya Bilim Emekçileri Federasyonu öncülüğünde, 1957 yılında Kanada'da Pugwash adlı bir köyde bir bilim adamları kongresi yapılmış ve hareket ortaya çıkmıştır. Pugwash hareketi bundan sonra hızla gelişmiş, kendi yönetim organlarını oluşturmuş ve kurulduğu anda itibaren dünya barış güçleri ile yakın işbirliği içinde hareket etmiştir. Bugün hareketin başkanı ünlü İngiliz bilim adamı D. Hodgkin. Genel Sekreteri ise Amerikalı B. Feld'tir. Pugwash hareketinin son toplantısında alınan kararlar detanı savunma, genel silahsızlanma ve adil, mantıklı bir uluslararası ekonomik ilişkiler kurulması noktalarında toplanmıştır.

Göründüğü gibi bilim adamları fil dişi kulelerinde oturan, toplumun sorunları ile ilgilenmeyen kişiler değildir. Çağımızın, insanın geleceği açısından en önemli mücadele alanlarından birini oluşturan barış hareketinde bilim adamları tek tek barış mücadelenin veren kuruluşlar içinde yada daha da ötede örgütü olarak kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu, kuşkusuz bilim adamlarının en önde gelen sorumluluklarından biridir; çünkü bilim insandan ve doğrudan yanadır.

Levent GÖNENC

yanındaki bir meyhaneye gider. Tek başına bir köşeye oturur, dertli dertli birasını yudumlar. Bu sessiz müsteri meyhanecinin de dikkatini çeker. Bir akşam, bütün müsteriler gittikten sonra, meyhaneci ona, biraz daha kalmasını rica eder. Karşılıklı şöminenin önüne oturlar. Meyhaneci de İspanyolca bilmemektedir. Konuşmadan içerler. Artık her akşam yinelenmeye başlar bu. Meyhanecinin de ne karısı vardır, ne de çocukları. Tipki Garfias gibi yalnız biridir. Aradan günler geçer. Git git konuşmağa da başlarlar. Garfias ona, içsavaştan başından geçenleri anlatır İspanyolca. Söverek, öfkelenerek, bağırp çağırarak.. Meyhaneci, ozañın söylediklerinin tek sözcüğünü bile anlamadan, öyle sessiz dinler onu. Heyecanına katılır, öfkesine katılır. Sonra da kendi başlar, derdini İngilizce Garfias'a anlatmaya. Şöminenin üzerinde, duvara asılı öğüllerinin asker resimlerini göstere göstere, anlatır da anlatır... Öylesine yakın dost olurlar ki, birbirlerinden ayrı edemezler gayrı, akşamı ipler çekerler. Gecenin geç saatlerine kadar başbaşa dertlesirler dururlar. Yıllar geçen, Garfias, artık memleketine, Meksika'ya donecektir. Sarılırlar birbirlerine, kucaklaşip, hüngür hüngür ağalarlar.

Yani, söylediginiz sözcüğün içinde insanı isisi oldu mu, dillerin ayrı ayrı oluşu öylesine önemsiz ki kisacısı...

1975 yılında, Ankara Belediye Başkanı olduğu sıra Vedat Dalokay'la birlikte Sovyetler Birliği'ne gitmiştim. Bizleri Leningrad'da bir anıt mezarlığı götürdüler. Biliyorsunuz, Hitler 1941'de Leningrad'a saldırmış. Ama sert bir direnişle karşılaşmış, alamamış kenti. İyice öfkelenmiş ve "Taş taş üstünde komayacaksınız, haritadan sileceksiniz Leningradı" diye buyruk vermiş ordularına. Kent kuşatılmış. Tam 900 gün yanı, üç yıl, havadan bombardanmış, karadan bombardanmış, denizden bombardanmış. 600 bin Leningradlı ölmüş o şanlı direnmede. Ama faşizme teslim olmamış. Çepeçevre kuşatılmış oldukları için, geriden yardım da gelmemişti. Ne silah, ne cephane, ne yiyecek... Ancak kişi ortasında Kuzeydeki Ladoga gölü donduğu zaman bir bağ kurulabilmiş Moskova'yla. Kızaklarla filan. Leningradlılar, tam dokuz yüz gün, kendi silahlarını, cephanelerini kendileri yaparak, balkonlarda, avlularda, yolların ortalarındaki boşluklarda, tramvay raylarının aralarında, sebeze yetiştirek direnişler, faşist orduları sokmamışlar yurtlarına. İşte, bu şanlı direnişte ölenlerin mezarlarına götürdüler bizi.

Bildığımız mezarlıklara benzer bir mezarlık değil bu mezarlık. Çünkü her bir mezarın boyu, hilafesiz, 50 metreye 150 metre filan, bir futbol alanı kadar. Her mezarda bir kişi yatıyor, binlerce kişi yatıyor. Kiminde 20 bin kişi yatıyor, kiminde 30 bin kişi yatıyor. Mezarın, savaş yıllarında tutulmuş "defin defteri"ni gördük. Bakkal defteri gibi bir şeydi. Ölüler, hastanelerden kamyonlarla getirildiği için, kimliklerini filan sapmayıp yazma olağanı bulamamışlar. Her sayfanın başında bir tarih var. Örneğin, 3 Şubat 1941, gibi. Altında da, hesap pusulalarına benzer biçimde, satır satır bilmem hangi hastaneden 1241 ölü, bilmem hangi hastaneden 872 ölü diye yazılp toplanmış. Öyle günler olmuş ki, mezarlığa getirilen ölü sayısı on bine yaklaşmış. Ölüler çukurlara topluca atılıp gömülmüş ancak. Aklimda kaldığı kadarıyla, bu anıt mezarlıkta 70 bin insan hayatı demislerdi.

Bu nedenle, mezarların üstünde isim misim yazılı değil tabii. Anca askerlerle sivilleri ayıramışlardır. Bu futbol alanı mezarların alınlarına da, orada yatanların kızıl ordudan mı, yoksa sivil partizan mı olduğunu gösterir işaret koymuşlardır. Kimi mezarın üzerinde bir yıldız vardı, kimi mezarın üzerinde de bir orak çekici. "1941-Yıldız", "1941-Orak Çekici" gibi. Yıldız, Kızıl Ordu'nun işaretiydi, orak çekici de partizanların, sivillerin

Bu anıt mezarlığın dört bir yanına da hoparlörler yerleştirilmişlerdi. Sürekli olarak Şostakoviç'in "Leningrad Senfonisi"nı çalıyorlardı. Girişin tam karşısında, söyle bir kilometre ötede de, büyük bir anıt vardı, önünde sönmez meşaleler yanıyordu.

Ama asıl anlatmak istediğim bunlar değil. Anıt mezarın girişindeki o küçük müzede bize gösterdikleri Tanya'nın anı defteri.. Müzede yalnızca o şanlı direnme savaşına ait belgeler, fotoğraflar, anımlıklar vardı. Özel bir vitrine de Tanya'nın anıları. Tanya, faşist ordular Leningrad'a saldırdığında henüz daha yedi sekiz yaşlarında var yok, ilkokul öğrencisi küçük bir kızmış. Şöyle cep defterinden biraz daha irice, sayfalardan kenarları süslü bir anı defterine, çocuğa bir ilkokul yazısıyla savaş anılarını yazmış. Göktent tepeşine bombalar yağarken anılarını yazan küçük Tanya'nın elleri korkudan nasıl titirmiştir ki.. Rakamların kimi küçük, kimi kocaman.. Harflerin kimi sağa yattı, kimi titreyerek sola.. Satırları da, satır çizgisine tam denk düşürememiş fukara. Yazdıklarıysa.. İnsanlığın yüz karası mı, yoksa yüz aki mi? Her sayfada, bir tarih ve birkaç sözcüklü bir tümce.. "12 Şubat 1941, Bugün halam öldü."

O sayfada o kadar. Öteki sayfada "24 Şubat 1941- Bugün küçük kardeşim öldü." yazılı, "bugünbabam öldü.", "Bugün ağabeyim öldü.", "Bugün anneannem öldü.", "Bugün kelim öldü." diye gidiyor anı defteri sayfa sayfa. Ve Tanya'cığın anıları iki aylık bir süreyle bulmuyor. "Bugün babaannem de öldü. Herkes öldü" diye bitiyor anılar.

Küçük Tanya'cık, bombaların altında yapayalnız kalmış. Açı, sefil, çiplak. Aylar sonra bulduklarında bir deri bir kemikmiş zavalıcılık. Acele Moskova'ya kaçırılmış kurtarabilecek için. Ama nice uğradılarla da kurtaramamışlar. Faşizmin barbarca ölüdüğü yirmi milyon Sovyet vatandaşından biri olmuş o da.

Tanya'cığın o basit, o sade, o yalnız anı defterini görüp de, sözcüğün o yüce gücüne inanmamak olası mı?

Melih Cevdet Anday, Sovyetler Birliği ile ilgili gezi notlarında şöyle yazar. "Ekber Babayef'e, burada ne yasaktır diye sordum, bana, savaş propagandası yapmaktan başka hiçbir şey yasak değildir, dedi." der.

Gene, Vedat Dalokay'la gittiğim Sovyetler Birliği gezisinde bizi bir ekmek fabrikasına götürmüştelerdi. Fabrikanın müdürü, çekirdektenden yetişme bir ekmek işçisiydi. Civil civil, cin gibi bir genç adam. Sovyetler Birliği'ndeki en büyük nişanlardan biri olan "Emek nişanı" kazanmış. Üstelik, ülkede emek nişanı kazanmış tek ekmek işçisiydi.

Bizlere çalışmaları ve fabrika-sıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verdikten sonra, "Ben, dedi, öyle büyük bir ekmek yapmak istiyorum ki, dünyadaki bütün füze rampalarını örtsun, yoketsin. Barış gelsin dünyaya. Sonsuz barışı yaşamın insanlık!"

Tam 36 yıl önce 1945'de Nagasaki'de ölen 140 bin atom bombası kurbanının anıldığı gün, Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı Reagan, nötron bombası yapılması kararını verdiği açıkladı.

Eyyyyyy Yazarlar!.. Dünyanın bütün yazarları!.. Sizlere sesleniyorum!.. Reagan adlı bir Amerikalı, insanlığı toptan yok edecek bir bombanın fitilini ateşliyor korkunç bir umursamazlıkla!.. Barış düşmanı biri barış güvercini hançerlemeye kalkıyor. Eyyyyyy barışın koruyucusu yazarlar!.. Yüreklerinizdeki uranyum bitti mi?..

Barış!.. Çocuğum!.. Korkmal.. Kahrolsun savaş kıskırtıcıları.. Henuz daha sözcüklerimizin gücü bitmedi.. Bitmez.. Inan.. Sözcüklerimiz var bizim.. Her şeyimizi alsalar, sözcüklerimizi elimizden alamazlar!..

KÜLTÜR VE SAVAŞ

Ali TAYGUN

Insanlık için en yüce eme- lin kalıcı ve adil barış olduğunu kabul etmemek olanaklısız. Nitekim kimse de bunu reddetmiyor zaten. Ama, "Niye?"

diye soralım, her ağızdan başka karşılık alırız. Kimileri, "Barış iyi, güzel ve doğru olduğu için," der, kimileri mücadeleden usandıklarını söyleler. "Peki ne zaman varacağın barış ortamına?" diye sorsak bu kez, yine rengarenk yanıtlar duyurur. Kimileri barışa -artık öldükten sonra mı olur, kökten dönüşümünden sonra mı bilmem- 'bir öbür dünyada' kavuşturacakları kanısındadır, kimileri ise barış için büyük harpleri zorunlu görürler. "Çünkü," derler, "önce mücadele, sonra barış!" Onlara barışı savunmanın en önemli görev olduğunu anlatıksak karşı gelirler. Hayatın, harenetin çatışma olduğunu, tarihin itici gücünün mücadeleden kaynaklandığını, bu durumda barışı savunmanın hakikatle çelişeceğini ileri süreler. Biz bu hakikati inkar etmişiz, meseleye ahlak açısından bakmış, barışı İsevi huzurla, hareketsizliğinin sükunuyla, edilgenlikle bir tutmuşuz gibi bizi kınarlar. Ya da göz kirip bu çabamızı düpedüz bir aldatmaca olarak nitelerler.

BARİŞ İLE MADDİ MÜCADELELER CELİŞİR Mİ?

Barış savunuculuğunun hayatın esasındaki maddi mücadeleyle

çeliştiği mantığından hareket eden itirazlar şöyle sorularda ortaya çıkmıyor:

"Zorlulu ve aslolan mücadele, şiddet kullanılarak yapılan bir saldırıyla aynı türden karşılık vermemek mücadeleden çekilmek-dolayısıyla hayatı ters düşmek olmuyor mu?"

"Maddi çatışmada şiddet kaçınılmazsa savaşlar doğal değil mi?"

Elbette ilk bakışta bu böyle. Dağ başında aç bir kurtla karşılaşmak da hayvan üzerimize saldırır, yapacak tek şey onuna boğuşmak; o bizi boğazlamadan onu boğazlamak: böyle bir durumda vahşi bir hayvan nasıl davranışırıza öyle davranışmaktadır.

Ne var ki, nasıl 'Robinson Crusoe' durumları insanlararası iktisadi ilişkileri belirlemekte yararlı değilse, dağbahçesindeki aç kurttan canımızı kurtarma çabamızda insanlararası mücadelenin doğasını kavramamıza yardımcı olamaz. Taraflarını insan topluluklarının oluşturdukları çatışmalar, tarih boyunca sürmüşt -ve bir süre de sürecek- savaşlar 'doğal' mücadelelerden çok farklılıklar arzederler.

INSANLARARASI MÜCADELELER ZORUNLU OLARAK MUHAKEME SONUCUDURLAR

İnsanlararası mücadeleler tekil

insan iradesinden bağımsız, nesnel ve maddi ilişkilerin bir vecihesidirler. Ama bu, insanların böyle mücadelelere düşünmeksiz girildikleri anlamına gelmez. Tam tersine, bir çatışmanın çapı büyütükçe insanların ona girişip girişmemek için yürütecekleri muhakeme derinleşir. Savaşların nedenleri gün geçtikçe daha karmaşık, katılanlar tarafından daha zor kavranabilir olmuştur. Evet, insanlarası mücadelelerin en son tahlilde 'ortadaki bir kişilik yiyecek için iki kişinin kapışmasına' indirgenebileceği söylenebilir. Ama ne gerçeklik böyle basittir, ne de böyle bir savaş nedeni bile -bütün maddi görünüşüne rağmen- sanıldığı kadar somuttur. Hiç bir savaşta orta yerde kızarmış bir kuzu olmaz. Bu yüzden de insanlar çok karmaşık akıllar yürüttükten sonra savaşırlar.

İnsanlararası savaşlar -nedenleri insan zihinden bağımsız maddi ilişkilerce belirlenmiş olmakla beraber- insan düşüncesinden bağımsız var olamazlar. Bundan dolayı da hayvanlararası çatışmalar için geçerli olabilecek bir mantığın basitleştirilebileceği ortaya çıkmamamıza yetmez.

İnsanlararası mücadelelerin doğasını kavrayabilmek için onları en şiddetlisi olan savaşın bile muhakemeye yöneltirildiğini -onsuz düşünülemeyeceğini- inkar edemiyorsak, insanların maddi mücadelelerin başka her türünün de muhakemeyi içerdigini, muhakemiz mihadelenin var olamayacağını kabul etmek zorundayız.

MUHAKEMEYİ MANEVİ KÜLTÜR BİÇİMLER

Başa muhakeme olmak üzere tüm zihinsel faaliyetleri insanın içinde varoluğu manevi kültür ortamında iktisadi ilişkileri belirlemekte yer almaktır. Geçmişindeki hayvanlıktan kopuşu; dünyayı kendi için, iradesiyle, aklıyla değiştirmesi; ilerlemesi insanın -elbette maddi kültüryle birlikte- manevi kültürünü yaratıdır. İnsanın maddi, manevi kültür onun nesnel gerçekliği olan tarih içinde ilerleyişini yansıtır.

Öte yandan muharebenin -gögüs göğüse, sopalı silahlı, toplu tüfekli, kanlı, şiddetli muharebe- nin doğası dağ bahçesindeki aç kurtların boğazlaşmasından farklı değil. Kimlerin kimleri ne kadar çabuk, ne kadar çok ödeyeceği esasına dayanan bir şiddet mücadele

delesi demek olan muharebe insanoğlunun insanlaşmadan öncesinden bu günün kadar temel niteliğini değiştirmedi. Tarih boyunca genel ilerlemeye koşut bir gelişim gösteren savaş teknolojisi harplerin tezahürünü farklılaştırdı ama onların şiddet yoluyla egemenlik kurma özünü etkilemedi. İşte bu özü itibariyle savaş tarihsizdir.

SAVAS TARİHSİZLİKTİR

Savaşın -özü itibariyle- değişmezliği, tarihsizliği onu kategorik olarak insanlığın ilerlemesinin karşısına oturtuyor. Ve böylece savaş sırasında insanlığın maddi, manevi kültür mirasının pervasızca yok edilmesinin yanısıra, savaşanlar -insan ilerleyişinin karşısındaki konumları gereği- ister istemez bir kurum olarak kültüre ters düşüyorlar. İnsan muhakemesinin ve İradi kararlarının ürünü olan savaş, gerçi kleşirken, insanca muhakemeyi ve onun temelindeki manevi kültür inkar ediyor.

Konuya daha bir açıklık kazandırmak için toplumsal bir kurum olan savaş tekil bir olsa olan intihara benzetebiliriz. Nasıl intihare derek tekil insan, muhakemi ve İradi bir kararıyla kendisini düşünmek -eylem olanağından yoksun bırakıyor; ölürebiliyorsa (kendini tarih aksı dışına çıkarabiliyor, tarihsizlestirebiliyor) ölümün genelleşmesi demek olan savaşta da toplular insanlaşma yolundaki hareketlerini körparabiliyor, manevi kültürlerini kategorik olarak reddedebiliyor, sakatlayabiliyorlar.

Ancak savaşın intihardan farklı, tekil insanın intiharıyla yok olmasına karşılık, bir toplumun -savaşta insanların hepsini ölmeyece- manevi kültürünün yok olamayacağıdır. Savaş bu anlamda 'geçici bir intihar'dır: tarih 'deveranının' durması, ilerlemenin 'sekrete' uğramasıdır.

Ne var ki bu durum savaş ile kültür arasındaki çelişkiye ortadan kaldırıyor, tam tersine, neyin esas, neyin tali olduğunu kanıtlıyor. Manevi kültürün nesnel varlığı, kalıcılığı -yanı barış- esas, onun karşıtı olan savaş ise tali, 'arızı', sapık. Bu noktaya daha ileride değinmek üzere savaşın başka bir özelliğini irdeleyelim.

KÜLTÜR BIRİKİMDİR

İnsanlığın maddi, manevi kö-

türünün bir özelliği de ilerlemenin yanı sıra birikme. İnsan emeği kullanıldığına kendisinin yeniden üretilmesi için gerekenden daha fazla değer üretir. Zaman içinde kristalleşmiş, somutlaşmış emek ürünü olan bu değerler birbirlerine eklenerek artan bir hızla birikirler. Maddi hayatı servetin kökeni olan bu birikim -daha karmaşık bir yoldan olsa da- manevi kültür alanında da gerçekleştirebilir. Savaş, 'şuyu' ya da 'vuku'yla emeğin gerçek üretkenliğinin ve değerin en büyük düşmanı.

Bu nedenle ilk bakışta hiç olmazsa kazanan için karlı gibi gözüken savaş aslında öyle değil. Özellikle günümüzde, bir harp içinde ele geçirilebilecek değerlerin hepsi bir araya konsa, bu silahlanma ve savaşma sırasında sarfelenen emeğin üretebileceği, değerden mutlaka daha az olacaktır.

SAVAS DOĞAL DEĞİLDİR

Basit hayvanlararası mücadelelerin tersine, savaş insanların doğasına uygun değildir.

İnsan emeği üretkendir; savaş emeği tüketkenleştirir.

İnsanlık maddi, manevi varlığını birbirine ekleyip biriktirken savaş bu birikimin harcanmasına neden olur ve bütün olarak daima insanlığın zararına işler.

İnsanı belirleyen onun ilerlemesidir; savaş bunu koparır.

Savaşa eylemi insanın zihni faaliyetine ters düşerek (onu hayvanlaştırarak) kültürünün kökenini yok eder.

İnsan savaşta insan değildir.

MADDİ MÜCADELE SİDDET İÇERMEK ZORUNDA DEĞİL Mİ?

Dünyanın, toplumun ve insan zihninin işleyişinde esas olan mücadele, mücadele olan yerde şiddet kendiliğinden ortaya çıkmıyor mu?

Her mücadele mutlaka bir özdeslik alanında gerçekleşir. İki güç ortak bir yanları olmaksızın bir birliyle çatışamazlar. Ne ki bu özdeslik görelidir. Dış koşullar ve öznel ögeler çatışmanın su ya da bu noktada olmasına yol açabilirler.

Savaş durumundan örnekle: İki ordunun savaşabilmesi için mutlak bir muharebe kabul yeri olmak zorundadır. Bu muharebe kabulünün ne zaman, nerede, nasıl olacağı somut koşullara ve komutanların iradelerine bağlıdır,

yor. Bir toplumda üretilen -ya da ele geçirilmiş- değerlerin savaşta yitirilebileceği olasılığına karşı o toplum önem almak için silahlamaya yöneliyor. Oysa silahlanma emeğin tüketkenleşmesi! Böylece var olan değerleri korumak için onların harcanması yoluna gidilecek uzun erimde savaş olmuş kadar zarar ediliyor. Savaş, 'şuyu' ya da 'vuku'yla emeğin gerçek üretkenliğinin ve değerin en büyük düşmanı.

değerlebilir. Ama savaşın olabilmesi için iki ordunun karşı karşıya gelmeleri zorunludur.

Her hangi bir çatışmada yer ve zamandan başka özdeslikler olmak da gerekir. Elinde tabanca olan biriyle hançer olan başkası için çatışıyorlar diyemeyiz. Çünkü hançer -arada mesafe varsa- tabaycaya özdeş olmadığından konunun kategorik olarak dışındadır; varlığı ile yokluğu farketmez.

İşte daha üst ve soyut düzeyde ele alırsak görürüz ki maddi bir gücü karşı maddi olmayan bir güç, düşünce, etkisizdir. Dağlarındaki mücadele ortamında maddi bir güç olan kurdun düşlerine karşı ne derin olursa olsun, bizim zihnimizdeki düşünceler hiç bir güvence arzetmez. Kurttan kurtulmak için kurtlaştırmak, kurtlu özdesliğinde buluşmak, kurdun maddi gücüne karşı kendi maddi gücümüzü kullanmak zorundayız.

Ne ki insan insanın kurdur değil, insanı. İnsan insanla, hayvanlardan farklı olarak yalnız maddi değil, manevi alanda da özdeslik kurabiliyor, mücadelelesini manevi kültür alanında da gerçekleştirebiliyor. Bu tür mücadelelerde de -nasıl maddi güç özdesliğinde gücü gücüne yeten kazanıversa- düşüncesi düşüncesine yeğ çikan kazanıyor. İnsanca mücadelenin yolu bu.

Ancak gerçeklik insanlararası mücadelelerin salt bu doğrultuda gelişliğini doğrulamıyor. Hümünişlerin niyetleri Isevi huzuru sağlayamıyor. Coğu İhsan düşünceleri yetersiz kalınca ikna oluyor, yenilgiyi kabulleniyor. Mücadelesi için başka bir özdeslik alanı arayıp kolayca buluyor: eski, insanlık öncesi, hayvana olan yanını. Ve karşıtı bu alanı seçince -aslolan madde olduğu için- birinci de ister istemez dövüşü ya da yenilgiyi kabullenmek zorunda kalıyor ve başlanan noktaya dönülüyor.

Yok mu bunun hal çaresi? İnsanca gücü üstün olanın, zihni daha iyi çalışan, düşünceleri daha doğru olanın kazanması olanaksız mı?

BİLİNÇ KİTLEYE MAL OLUNC MADDİ GÜCE DÖNÜŞÜR

İnsan zihindeki düşünce maddi güç karşısında etkisiz. Bu doğru. Ama düşünce bilinc niteliğini taşıyor ve kişisin davranışlarını belirliyorrsa o zaman maddi bir

karşılığı olabiliyor demektir. Aynı düzeyde ve doğrultuda bilincin geniş kitlelerce ortaklaşılması düşündüğünde maddi gücü dönüşür. Ve insanı asıl hayvandan ayıran, onu ilerleten, ona tarih veren vechesi de buradadır. Çünkü kitesellesince maddeyi etkileyebilecek bir kimliğe bürünen bilinc, doğrudan, 'kestirme', hayvana maddi güçle -maddi olması bakımından- özdeşdir; onunla çatışabilir. Ne ki bu çatışma şiddet içermeye zorunda değildir.

Ortaklaşımış, toplumsal bilincin kurulması demek olan manevi kültürün olağan gücü tarihi birçok süreci belirlemiştir. Harplerde yenilen nice halk üzlerinde egemenlik kurmuş olanları manevi kültürlerinin verdiği güçle yutmuş, onları kendilerine çevirmişlerdir. Uzun erimde bilincenin hareket eden maddi güç nice barbar saldırısını boşa çıkarmış, gerçek egemenliği ugar olanlara, manevi kültürleri yüksek olanlara teslim etmiştir.

Aynı durum bir toplumun içindeki iktidar çatışmalarında da ortaya çıkar. Toplumun ortak kültür değerlerine ters düşen baskilar etkisizligi mahkumdur. Ve en muktedirmiş gibi gözükkenler -onların bu iktidarı insanlarası ilişkilerin bir sonucundan başka bir şey olmadığı için- bir anda

güçsüz kalabilirler. Çünkü şiddet -yine- talidir ve toplumu baskı altında tutan güç şiddetin kendi değil -en fazla kaç kişiye uygulanabilir şiddet- şiddetin korkusu, korku düşüncesinin kitleye mal olmasıdır. Zorbalarla kudret sağlanan ilişkiler korkudan kaynaklanan maddi gücün belirlediği ilişkilerdir. Günün birinde kitle hakikaten bilincenin bu çevreler onları ayakta tutan ilişkilerin eriyip yok olduğuna, bir hiçe dönüklerine tanık olurlar.

İlk bakışta insanlararası mücadeleyle çatışan bir kavramış gibi gelen şiddet, bir mücadele yolu olabilir ama mücadelenin aslı tezahür değil. 'Arızı', geçici, kısa erimli olan bu tezahür ancak genel ve kalıcı manevi kültür mücadelesi doğrultusunda bir anlam ifade edebilir. Çünkü insanın doğasına, insanlığına uygun düşen muhakemesi bundan başka bir sonuca ulaşmadığı için barışın en temel görev olduğunu kanıtlamıştır.

bunun gerçekleşmesi için toplumsal bilincin yükseltilmesi, manevi kültürün durmadan yeniden geliştirilmesi gereklidir. Bu ise muhakemenin doğasına uygun olan barış ortamında olanak kazanır.

Bundan dolayı insanlar için olağan durum olan barış -aslı olması bakımından- mücadeleyle özdeşdir. Barış ile mücadele tutarsız bir beraberlik değil, hakiki birliği oluştururlar. Barış içinde, barışçı mücadele insan için, kültür, maneviyatı olan bu yaratık için 'en iyi yol' değil, olağan, belirleviç, zorlulu koşuldur.

SAVAS VE KÜLTÜR

Savaş dünyayı günümüzde öyle bir noktaya getirip dayamış ki, insanoğlunun yarattığı tüm teknolojik gelişme, tarihinin başından bu yana onun hayvanlıklamasına rağmen kültürleri yönlüyor; maddi kültür birikimi, manevi kültürün karşısına geçer olmuş; bu birbirinden ayrılmaz, tek yapının iki yüzü

birbirini yok etme durumuna zorlamiştir. Savaşla kültür arasındaki bu ölümcül mücadeleden insanın galip çıkabilmesi için tek kurtuluş, savaşın topyekün redindedir.

İnsanoğlunun tüm emeğini ilerlemesine sarfedebilmesi için verilen esas mücadelede bir gün elbette kültürün karşısına olan savaş insan bilincinden siliyor atılacak, hakikat kamu bilince yansıyacaktır. Ama o ana kadar insanın, hayattan yana güçlerin barış içinde yan yan varolabilmesinin bu maddi mücadelenin zorlunu koşturduğu olduğunu savunmaktan vazgeçmemeleri; çabalarını barış mücadelene yöneltmeleri gerekiyor. Çünkü düşüncesi doğru olan ancak bu mücadelede mutlaka kazanır.

Hem maddeciliği hem mücadeleyi temel alan barışçılık bu kendi içinde tutarlı ve sade hakikati yansıtır. Dünyanın karmaşıklığı belki bunun kavrulanmasını güçleştiriyor ama olanaksızlaştırıyor.

İnsanı zorunluluğun köleliğinden özgürlüğün egemenliğine gelecek maddi mücadele ile barış arasındaki birlik, gerçekliğin doğrusuna ulaşmadığı için barışın en temel görev olduğunu kanıtlamıştır.

BARIŞI SEVERİM

Kemal SÜLKÜR

Ben barışı severim.
Ama barış, Sevr'i imzalayarak sağlanan barış değil.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın temel ilkelerine göre sağlanan bir barış. Yani bizi yutmak isteyen kapitalizme, bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı yapılan bir mücadele sonunda elde edilen barıştır sevdigim.

Barış içinde daha güzel günler için...

yaşatmak, öldürmenin kökünde yatan nedeni yok etmekle olasıdır. Böyle olursa aileler arası barış giden yol bulunmuş olur. Barış, eşit koşullarla yapılan görüşmeler ve bir daha savaşmaya yol açmayacak anlayışla sonuca bağlanan mutluluk demektir. "Bana gereken toprakları aldım silahla; artık senden istedigim, bu olguya boyun eğip barışmaktır" diyenin önerisine "evet" demek barış değildir. Yenilgiye boyun eğme zavallılığıdır.

İkinci Dünya Savaşında H.... ile M.... iki ayrı Ülkenin insanıydı. Fransa'da bir Üniversitede beraber okuyor, aynı pansiyonda kalyordu. Birbirleriyle tam bir arkadaşlık havası içinde yıllarını geçirdiler. Diplomalarını alacakları yıl iki devlet arasında savaş başladı. İkisi de askere alındı. Karşılıklı savaştılar. İkisi de cephede can verdi. Sonra H.... ile M.... nin hükümetleri barış imzaladılar ve yeni sınırlarda anlaştılar. Bunu ne H..., ne de M.... görmedi. Oysa ikisi de belli amaçlarda birleşmişler. halkın hangi ülkede olursa olsun refahını ve mutluluğunu tehdid eden silahlanmaya karşıydılar. İnsanların, tüm insanların geleceğe güvenle balmalarını önleyen öldürücü bomba yapımının önlenmesini istiyorlardı. İnsanın doğaya tümüyle egemen olmasına neden olacak bilimsel ve teknik gelişmelere daha çok para ayırmamasını, uluslararası birbirini daha yakından tanımlarını sağlayacak kültürel anlaşmaların gerçekleşmesini özleyordu. Bunu göremeden, birbirlerinin kurşunları, ya da bombalarıyla gözlerini kapadılar; hayır, gözleri açık gitti bu güzeli dünyanın...

Savaşçı, başka ulusları kendi çıkarına göre boyunduruk altına almayı yönelik olursa suçluyorum. Ama zorla yeni bir düzene uymasını isteyene karşı kendi bağımsızlığını, özgürlüğünü korumak için girişilecek savaşı ise kutluyorum, yurdunu koruma savaşı, barışın yeniden sağlanması içindir.

Mustafa Kemal, bütün olağanlarıyla, vahşice yurdumuza saldıran emperyalist devletlere karşı orduyu güçlendirmeyi, halkımızı örgütlemeyi bildi, yeni bir askersel ve siyasal düşünce ile "hattı müdafaa yok, sathi müdafaa vardır" dedi ve Ünlü parolası kurtulu-

şumuzu sağladı: Ya İstiklal ya ölüm!..

Atatürk, adına barış belgesi denildiği halde zulmü ve esareti, aşağılanması kanıtlayan Sevr'i yırtmayı bildi ve Lozan'ın kazanılmasını sağlamayı başardı. Şimdi biz "misak-i milli sınırları içinde" barışçı bir politikayla Atatürk anlayışının çağdaş bilim ve teknolojiyle güçlendirilmesi yolunda yürüyoruz:

"Yurta sulu, cihanda sulh" özdewisini "cağdaş uygarlık düzeyine yükselmek için" sözü ve özüyle egemen kılmaya birey olarak çalışırsak, toplum olarak saygınlığımızı daha da pekiştirebiliriz.

Barışın gerçekleştirilmesi, savaşa yol açan etkenleri yok etmekle olasıdır. Öyle güler yüzü kiler ve onların yönettiği basın organları olur ki, boyuna ulusal duyguları başarıyla sömürü ve savaş kışkırtıcılığı yaparlar. Unuturları, her ulus, lâyık olduğu düzende yaşar. Halkları birbirine düşman yapan anlayışın savunucuları bu yanlışın bedelini çok pahaliya ödemişlerdir öderler de. Birinci ve ikinci dünya emperyalist paylaşım savaşına "galip geleceğiz" diye girenler, ya da güçlü sandıkları bir devletin hayranlığına kapılarak Ülkelerini bir oldu-bittiyete yüz yüze getirenler, yenilgi başlar başlamaz yabancı Ülkelerere kaçmayı başarmaktan başka kendileri için üstelik marifet gösterebileceklerdir. Irkçılığı sözde "bilim" leşterip milyonlarca insanı yerrinden yurdundan eden ve ölüme götürün, işkenceyle can verdiren faşist anlayışın sonu, bunu baştanın sonuyla estir: intihar!

Halkları, birbirine düşman etmemek, halklar arasında kültür alışverisini iyi niyetle gerçekleştirmekle başlar. Gezilerle, kültürel değişim programları ile halklar kaynaşabilir bunun örnekleri çoktur. Bu, uluslararası her türlü kültürel ilişkiye geliştirmekle, toplu gezilerle, yabancı dilleri öğrenmeyi özendirmekle bir ölçüde sağlanabilir. Hele bilimin ve teknolojinin tüm olanakları en önce geri bırakılmış Asya, Afrika Ülkelerinin halklarının açlığını gidermeye, bilgisizliğini yok etmeye ve sömürmelerine olanak veren çağdaş yönetimler yanında demokrasının dışındaki düşunce ve kendilerinin sistemlerine

Barış içinde sevinçli adımlar

bir sistem olarak varlığını kanıtlayan eğitsel çalışmalarla seferber edilirse, insancıl çabaların uluslararası başarısı kutlanır. Silahlanma yerine kültürel donanım, öldürmeyi amaçlama yerine kurtarmayı öngören düşünce yengi kazanırsa, barış güvercininin kanadı kanlanmaz.

Artık dünyamız teknik ve bilimsel gelişmelerle uzay'a el atmayı bilmış ve başarmıştır da.. Öyleyse insanlığın ortak mirası olan tüm teknik ve kültürel değerleri, tüm dünya uluslararasıının öğrenmesine, onlardan tad almasına, yararlanmasına ve yeni kültürel yaratımlara dönüştürülmesine çaba harcamak barışçı bir uğraştır. Bu; kültürel tanıtım programları önceden verilmiş yargılarla değil, türlü hesaplarla gerçekleri çarpıtma sonucunu "doğru" sayarak değil, önyargısız kültürel ürünlerde bakmak, halkları kendi gözlerimizle görmek, onlarla tanışıp mektuplaşabilmek, çocukların bir arada öğrenim için yanyana gelebilmelerini amaçlarsa gerçekler daha doğru öğrenilir ve daha doğru yorumlanır.

Tarihe baktığımız, sayfalarını karıştırdığımız vakit görüyoruz ki, aile düşmanlığı, kabile düşmanlığı, renk düşmanlığı, dinsel anlayış düşmanlığı belli bir coğrafi mekanda barış içinde yaşamayı kundaklamıştır. Giderek ırk ayrimı, bañnaz düşüncesi ve kendilerinin dışında düşünme sistemlerine

karşı yürütülen akıl almaz yalana dayalı propaganda, en zeki Propaganda Bakanının bile bilinen feci sonunu getirmiştir.

Dinsel duyguları sömurenler kadar, ulusal duyguları savaşçı bir anlayışla dillerine dolayanlardan da pek çok ulus çok çekmiştir. Üfürükü, ne kadar bilmediği ise ve yakalanınca ceza görüyorsa, bunların kökünü kurutmanın yolu bilimi en yoksul ve en az insanlı köşeye kadar götürmeyi bilmek, kültürlerinin gelişmesine yarayacak kitabı bir gunes ışını gibi orala yöneltmekdir. Bilim ve teknik kol kola yurdu bir ışık egemenliği gibi kaplarsa bize bu güzel yurdu "ya İstiklal ya ölüm" diyerek armağan edenlere layık bir yurtaş oluruz, diyorum. Hugo, Sartre, Aragon, Balzac, R. Roland, Bodler, hatta Jidi' okumadan Fransanın kültürü hakkında bilgilendirmek olası mı?

Witman, Sinkler, Saroyan, Hemingway, Stainberg arasındaki kültürel bağı ve konu değişkenliğinin kaynaklarını bilmeden Amerikan toplumunu tanımayla kalkışmak gülünç olmaz mı? Mevlâna, Yunus, Karacaoğlan, Bayburtlu Zihni, Nesimi, Dadaloğlu, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Nazım Hikmet, hatta Nedim ve onun izleyicisi Yahya Kemal okunmadan, anlamaya çalışmadan edebiyat alanında Adsızı, Necip Fazıl'ı yorumlamak, Cahit Sıtkı'yı bir fikir bütünlüğü içinde anlamak ne ölçüde ileri sürülebilecek bir savdır?

"Barış, insanlığın geleceğini tehlikeye düşürecek, insanlar arasındaki güven duygusunu yok edecek tüm akımlara ve girişimlere karşı olmanın bir tek sözcükte bir arada yaşamaları demektir. Uluslararası kültürlerle açık bir dünyada düşmanlık yeşermez. Halkların barış içinde yaşaması; emperyalist savaşları, başkalarının içselleşmeye karşıma nedenleri yaratma girişimlerini etkisiz ve sonuçsuz bırakacak bir barışçı anlayışı yaygınlaştırmakla gerçekleşir sanırım. Yaşasın barış! Yaşasın, öldürücü silahlar yerine açların karınlarını doyurucu gıda programlarına öncelik veren anlayışın temsilcileri. Yaşasın Birleşmiş Milletler Örgütünün Unesco'su, Fao'su ve tüm kültürel etkinlikleri.

"İNSANDAKİ İNSANCA ŞEYLERİ BİRLİKTE KURTARMAK VE KORUMAK GEREK"

Yuri BONDAREV

Bariş, politika-edebiyat ilişkileri ve yazarın sorumluluğu.. Türkiye'deki okuyucuların "Sıca Kar" ve "Kıyı" romanlarıyla tanıdığı ünlü Sovyet yazarı Yuri Bondarev'in bu konulardaki görüşlerini (x) sunuyoruz.

İkinci Dünya Savaşını bizzat savaş içinde yaşayan ve topçu komutanı olarak Stalingrad'dan Berlin'e uzanan yolu cephe yollarını izleyerek geçen Yuri Bondarev'in ilk öykü kitabı 25 yıl önce yayıldı.

Ülkelerinde Lenin ve Devlet ödülleri sahibi bulunan yazarın kitapları Sovyetler Birliği'nde 99 kez ve 25 milyon toplam tirajla basılmış bulunuyor. Yuri Bondarev'in yapıtları bütün sosyalist ülkelerde, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda, Danimarka, Türkiye, Yunanistan ve diğer bazı ülkelerde de yayıldı.

Tarihin en kanlı, en acı ve istirap veren savaşını içinde yaşamış bulunan ünlü yazar şöyle başlıyor söze:

"Üzerinde yaşadığımız dünyayı, biriktirilen nükleer silahın akılsızca gücüyle birkaç dakikada yok etmek mümkünür.. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Avrupa'da ve Asya'da 56 milyon insan öldü. Ama o savaşın bittiği günden beri insanlar yüzden daha fazla büyük savaş ve yerel savaş yaşadılar. Çeşitli ülkelerde bir milyondan fazla bilim adamı, insanın en etkin ve bir anlık bir yöntemle en kısa zamanda öldürülmesi gibi korkunç bir sorun üzerinde çalışıyorlar.

İnsan her zaman hal ve şartların ürünü olmuştur. Ama, o, şimdi

durumu bizzat kendisi oluşturmak için yeterince büyük ve güçlündür. Bununla birlikte teknolojik uygarlık yolunu izleyen insan zaman zaman körük körüğe ve akılsızca yakıp yıkar, içinde oturduğu evi yok eder.. Bu artık sadece tutumsuzluk değildir. Bu kendisine karşı suçtur ve gelecek nesiller önünde iki misli büyük bir suçtur.

Ahlaktan ve faziletten, onun güçlü yükleri cesaret ve kahramanlığıtan, sağduyu ve akıldan, insanların genel refah ve isteğinden, iyilik ve sevgiden söz etmek gerekir. Bu kategoriler olduğu sürece, insan yaşadığı sürece demek ki edebiyat da olacaktır.. Ve insan kendisini ne kadar gözden düşürürse düşürsün edebiyat ona nefretle bakmayı kendisi için haram sayacaktır."

SORU-CEVAP

- Ezeli ve her zaman güncel olan bir konuşmada, günümüz dünyasında yazarın yeri, onun toplumdaki yeri nedir?

- Bütün zamanlarda gerçek yazar ulusun vicdanı olmuştu ve öyle de kalmaktadır. Bu, tipki onun yüksek ve onurlu anlamındaki misyonerliği gibi tartışmasızdır. Ama onu şimdi artik belki düşüncelerin hakimi diyadılar. Politika, bir eylem olarak politika, bu yeri işgal etmiştir.

Kore'deki veya Vietnam'daki savaş.. Şili'deki darbe.. Salvador da, Lübnan'daki olaylar, yeni bir genel savaş tehdidi. İşte insanların aklında birinci sırayı bunlar işgal ediyor.

Politika, sosyoloji, televizyon, spor, seks, edebiyatı ve sanatı

sıkıştırıyor, aynı zamanda onlara saldırıyor ve sadece dıştan değil, içten de yıkıyor. Örneğin, yaşamın diğer alanlarının yanısıra batı edebiyatını da sarmış olan gözle görülür enflasyondan söz etmekte kendimi haklı görüyorum. Edebiyatın toplumsal konumlarının bir tür yitirmesi düşüncesi zaman zaman benim de içimi kemiriyor. Ama okurlarla karşılaşmalar, onlardan gelen çok sayıda mektup, hatta kendi not defterlerimböylesi kuşkuların doğru olmadığına inandırıyor.

- Politikanın edebiyata etkisi iyiye açık. Tersine bir ilişki hakkında, edebiyatın politikaya etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Dolayısız bir ilişki olarak o kadar açık görünmese de bu etki kuşkusuz vardır. Yerli edebiyatımızdan, onun devlerinden söz edecek: Acaba Puşkin, Gogol, Çehov, Dostoyevskiy ve Tolstoy'un Rusya'nın sosyo-politik yönünden yeniden doğuşyla ve Rusya halkının dirilişiyle doğrudan ilgileri yok mu? Çağdaşımız Rus yazarlarından Şolohov, Leonov, Bulgakov gibileri saymak isterim. Kendi döneminin anlamını kavrayan sanatçı sadece yazmaz, aynı zamanda da tarih yaratır. Bu yazarlar dönemin en önemli sorunlarını düşündede ve hayalde yakalamayı başarmışlardır.

Sanatçılar toplumun manevi atmosferini gerçekten büyük boyutlarda etkileyebilirler. Eğer politika bir eylemse en iyi kitaplar bazı kerepler eylem için yönetim olmanın mutlu yazısını elde ederler.

- Özett olarak, kendi etkin borcuna derin inanç, yazar için gereklidir, değil mi?

- En azından yazdığını derin bir inanç olarak. Gerçeklerin doğruluğunu incelemek azdır, onu açıklamak gereklidir. En doğru gerçek, bugünün korkunç şekilde zor sorularına anlamda yanıtlar vermeyen gerçekdir. Sadece bir tanesi, politikacıların diliyle söylesek barışın akılçılık bir alternatifinin olmadığı savaş ve barış sorunu dışında. Ancak bunun yolları da çetin ve çok sayıdadır.

- Demek ki, edebiyata insan üzerinde şifali, kutsallaştırıcı bir etki aracı olarak, çırın ihtiraslarının anlama ve konuşma aracılığıyla aşılması yöntemi olarak, karşılıklı anlaşım, iyilik, sevgi ve barış yolu olarak bakıyorsunuz. Öyle mi?

- Büyük Rus edebiyatı her zaman bu zemin üzerinde durmuştur. Batının en büyük yazarları -Tomas Mann, Anatol Frans, Teodor Drayzer- onun yolundan yürümüşlerdir. Gerçek bir yazar, yaşamın çelişkilerini anlamada ve bunlar arasında

Savaş-yıkıntı-muhsuzluk

hepimizin ortak suçu yüzünden ortaya çıkanşırımları gidermede gücü ölçüsünde kendisine ve başkalarına yardım etmek için yazar

Ama yazar, öğreticilik ve öğretmenlik iddialarında bulunmadan, bir papazın ve bir azisin kibiri olmaksızın, kendisi ve başkaları için kuşku, hayret ve yeni arayışlar hakkını saklı tutarak konuşmalıdır.

- En birinci ve zorunlu koşul olan yeteneği bir kenara bırakıksa başarılı bir edebi yaratıcılık için başka neleri gereklidir?

- Bir tür genetik kod artı yaşam deneyimi, akıl almaz bir form için arkası kesilmeyen istek ve tutkunluk. Bütün bunlar bir araya toplandığında tam bir iç çözüme gereklidir. Yaratıcılıkta ben sadece bir tek istibdat, düşünce ve hayal istibdatı kabul ederim. Büyük bir çalışma gücü ve gayret gereklidir. Ve piyabet, eğer isterseñ büyük bir manevi kültür, öğrenim son derece gereklidir. Kendinde bir havarının zeresini olsun taşımak için çok şey bilmek, çok okumak ve tüm yaşamı kendin yapmak gereklidir.

- Dünyayı çok gezdiniz. Bu gezipler süresince hangi sonuçlara vardınız?

- Pek çok, özellikle de daha yoğun bir manevi alışveriş gerektiği sonucuna. Örneğin, batıda bizi istemeyerek ve kötü bir şekilde çeviriyołar. Zaman zaman sadece bir iskelet kalıyor. Biz, örneğin, Grin'i, Selincer'i, Golding'i, Markes'i büyük bir dikkat ve özenle, hatta iyi bir şekilde çeviriyołur ve bu herkesin ortak kanıdır.

Dünyanın bütün ilerici vazırının ruhun kısaltmasına ve gönne neden olan kitle kültürümüz kırkıncı saldırısını durdurmak için

cabalarını birleştirmek zorunda olduklarına inanıyorum. İnsandaki insanca şeyle birlikte kurtarmak ve korumak gereklidir. Bayağı seks, açık pornografi kabak tadi vermiştir. Bu yolda artık yeni bir şeyle aramak gerekiyor, aşık putperestçe anlaşmasına geri dönmek daha iyidir -burada yapmacıksızlık, saflik ve sağlık olsun. Çağdaş uygarlığın nele getirdiği üzerinde ciddi şekilde kafa yormaya gelecektir..

İnsanlığın özelliklikle aşıri tüketim ve kitle kültür gibi "yol gösterici yıldızlara" sahip olarak makine uygulığının kavşağında yolunu kaybetme tehlikesine girmesinden koruyorum. Herseyden önce ruhun uygarlığını düşünmek ve buna üzülmek gerekdir. "esya uygarlığı" ise ikinci derecede bir meseledir. Benim için uygarlık, insanın ruhuyla aydınlatılık ve akılda açık olduğu, kışkırtıcı da, kayıtsızlığı da bilmediği ve bütün dünyadaki kendi insanı görevlerini vukarda tuttuğu bir şemdir.

- Yapıtlarınız yurt dışında çevrililiyor mu? Bu konudaki tutumunuz nedir?

- Epeyce çevrililiyor ve yayınlanıyor. Bir zamanlar bu benim gençlik şöhretperestliğimi okşuyordu. Şimdi artik bu onurla sevinç taşkınlıklarını yaşamıyorum, sadece sakin bir hoşnutluk oluyor. Batıda kitaplar hiç de bizdeki gibi okunmuyor ve satın alınmıyor. Orada ünlü olmak için her zaman ciddi bir yazar olmak gerekmeyecek. Hangi ulustan olursa olsun bir yazar için en önemli şeyin kendi sözünü kendi evinde söylemesi olduğunu şimdî anladım. Ve şöhret en önce vatanında, babalarının toprağında değerli.

- Sizi birçok kez karamsarlıkla suçladılar. Sizin "Seçim"iniz bence

acıklı bir roman, endişe verici bir kitap.

- Trajik sonların karamsar bir finalle hiç de aynı anlamda olmadığı görüşündeyim. Ve bir şey daha: Karamsarlık o kadar kötü bir şey değildir, dünyanın olması gerektiği iyilikten uzak bulunması nedeniyle bugün gerekli olan eyleme teşvik etmektedir.

- Büyük yazarlar insanlığı neyin kurtarabileceğini sürekli düşünmüştür. Tolstoy herşeyin affedilmesini, Dostoyevskiy güzelliği kabul etmiştir. Siz ne düşünüyorsunuz?

- Bu soruya bu ana metin içinde yanıt vermenin nezaketsizlik olacağını sanıyorum. Ama, eğer büyüklerle bu derece zorunlu bir komşuluktan ayrılmak gerekirse benim bu konuda kendi düşüncem var.

İdrak edilmiş genel insanlık zayıflığı duygusu dünyayı kurtarmalıdır. Hepimiz aynı gökyüzünün altında yaşıyoruz ve o, şimdî tehdit saçıyor. Aslı duran tehlke karşısında onun genel olağanüstü kırılganlığı insanlığı birleştiriyor. Üstelik kötülüğün kaynağı hiçbir zaman felaletin kör güçleri değil, insanın ta kendisidir. Ama o, günlük koşturmalı arasında bunu sürekli olarak unutuyor, kendisini tehdit eden şiddetli felaketlerin unutuyor. Ne yazık ki, tarih, başına pek az şey öğretiyor, bazılarında da hiçbir şey öğretmiyor. Yazar, bu durumda bir çana benzemelidir, uyandırmalı ve seslenmelidir: Uyuyamın, kendinize gelin, etrafınıza bakın ve nasıl ve neyle yaşadığınızı düşünün! Yazar, tüm insanların acısıyla, yüzyıllarca yürüşmiş olan düzenin haksızlığıyla acı çekecektir. İnsanda en iyi, yanı adalet duygusunu, iyiliği uyandırmak zorundadır, çünkü dünyada bu niteliklerden daha yüksek hiçbir şey yoktur.

- Sanatsal planlarınızla ilişkin bir soru.

- Birkaç roman daha yazmak ve "Anlar" kitabımı devam etmek istedim. Bütün söyleyeceklerimi söylememi hissettimde kalemini tam zamanında bırakmak isterdim. Turgeniev'in söylediğine gibi asıl önemli olan attan zamanında inmektedir. Şu düşüncemi izliyorum: Az olsun uzolsun.

- Sonucu çıkarırken, edebiyatın iyi güçlerine derinden inandığınızı ve insanların geleceği konusunda umudunu yitirmedığınızı söyleyebilir misiniz?

- Pek tabii ki, evet. Yoksas bu demeci nasıl verirdim.

(x) Görüşmeyi yapan Viktor Buhnov APN muhabiri.

BOĞAZİÇİNİN KÜLTÜREL MİRASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İlhan TEKELİ

Boğazın elden çıktıktan gitmek üzere olduğu yaygın bir kani. Bu kani hiç olmazsa otuz yıldır yazılıan çizilenlerin sonucunda adeta bir ideolojik öge haline gelmiş. Boğaziçi'nin doğasındaki tahribata, yılaların günbe gün vâhip yıklılık yokolmasına duyulan tepkilerin oluşturduğu bu kanının ya da hayıflanma duygusunun peşinden gelen çözüm de, Boğaziçi'ni korumak. Onun için de belediye, o yapamasa İmar ve İskan Bakanlığının, o da yapamasa Eski Eserleri Koruma ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun koruma kararları vermesi ve bunu kıskançlıkla korumasını bekleriz. Oysa son otuz yılın deneyimi ile biliyoruz ki ne bu planlar yapılabilir ne de uygulanabilir. Kuşkusuz, böyle olmasının toplumsal nedenleri var. Ama bu toplumsal nedenlerin ötesinde Boğaziçi'nin kültürel mirasının ne olduğunu doğru olarak çözümlememesi de önemli etkenlerden biri. Bunun için de Boğaziçi'nin kültürel mirasının değerlendirilmesi, doğru bir bakış açısından kurulması için birden koyu bir korumacılık ideolojisine saplanmadan, tartışmamız gereklidir. Bu yazida benim de yapmak istediğim böyle bir tartışmayı başlatmak.

Hemen bir çözüm göstermek savında değilim, çözüm böyle tartışmalarla ön yargılardan kurtulduktan sonra gelecek.

Böyle bir tartışmayı başlatabilmek için önce Boğaziçi olgusunu tüm yönleriyle kavramamız gerekiyor. Boğaziçi 18'inci yüzyılda başlayıp esas olarak 19'uncu yüzyılda oluşuyor. Bu oluşumun kaba çizgileri sözle özettenebilir. Boğazın İki kenarında genellikle yazın oturulan denizden çok dar

bir rıhtımla ayrılan yılalar ve onların gerisinde uzanan çoğu kez yılının ismiyle anılan kollar. Bu zengin doğa içinde kıyıda bir dizi halinde az yoğunluklu yerleşme dizisi iki farklı öge ile yer yer içeri uzanıyordu. Küçük vadiler den içeri uzanan mesireler ve yoğunlukla koylarda yer alan ve yaz kış oturulan köyler. İşte Boğaz içi'nin dengeli ve doğaya saygı denen yerleşme yapısı bu. Bu tanımlamayı bitirmeden bir tek şey daha eklemek gereklidir. Tüm yerleşmelerin kente ilişkisi önce kayıklarla, daha sonra Şirketi Hayriye vapurları ile kuruluyordu. Yani tüm sistem mdeniz ulaşımına göre olmuştu.

Şimdi, 19'uncu yüzyılda tam olarak oluşturduğu söylenen ve yüceltiğimiz bu fiziki yapının arkasındaki toplumsal, yapıyı irdeliyelim. Bunun için Sedat Hakkı Eldem'in yakında yayınlanan Boğaziçi Anıları kitabı söyle bir karıştırmak çok öğretici. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında bile Boğaziçi'nin yamaçları halâ çırılıplak. Anlaşılan Boğaziçi bir yerleşme bölgesi haline gelmeden önce bu yamaçlardaki bitki örtüsü İstanbul'un gereksinimleri için kullanılmış. Zamanın ulaşım güçlüğü düşündürse buna şahşemamak gereklidir. 18'inci yüzyıl öncesinde doğayı kentin ihtiyaçları için yok eden toplumsal düzenin 18'inci yüzyıl sonrasında Boğaziçi'ne yaklaşım farkı olmuş. Biraz önce sözü edilen kıyıda yılalar arkasındaki korulardan oluşan yerleşme yapısını 18'inci yüzyıl İstanbul'un toplumsal yapısı yeniden üretmiş. Yalnız yılalar değil, doğayı da.

Boğaziçi olgusunu üreten Osmanlı İmparatorluğu'ndaki toplum

katmanlarının ne olduğunu hep biliyoruz. Yabancı sefaretler, Galata Bankerleri, Beyler, Paşalar, Sanaycanı ve Levantenler. Osmanlı toplumunun üst gelir dilimleri toplumun bu ayrıcalıklı kesiminin, biraz da Batı kültür etkisiyle yarattığı bir olgu Boğaziçi. Şirketi Hayriye vapurları işlemeğa başladıkten sonra bile daha alt toplumsal katmanlara açılması pek söz konusu değil. Bunu anlamak için vapur biletinin fiyatları ile dönemin işçi yövmiyelerini karşılaştırın yeterli. İşte bu noktada karşımıza bir sorun çıkarıyor, Cumhuriyet'in toplumsal yapıdan tasfiye etmeye çalıştığı kısmen de olsa tasfiye ettiği bir toplumsal katmanın ürettiği bir kültürün mirası söz konusu olan. Bu analiz kuşkusuz bizi Boğaziçi'ne sahip çıkmayalım sonucuna götürmez, ama nasıl sahip çıkalım sorusunun yanıtlamasında bize berraklık kazandırır.

Boğaziçi olgusunu ve onun arkasındaki toplumsal yapıyı gördükten sonra, bugünkü bozulma denilen olguya ve onun arkasındaki toplumsal nedenleri görelim. Bu gün bozulma dediğimiz olay, boğazda iki farklı toplumsal katmanın yerleşmesi sonucu ortaya çıktı. Bir yandan boğaz sırlarındaki hazine topraklarına gecekonular yerleşiyor. Öte yandan boğaz kıyıları ve yamaçlardaki korular parselenip yapışat düzeni içinde İstanbul'un üst gelir gruplarına açılıyor. Ama bu kişiler Osmanlı toplumundaki gibi en üst kesit değil, bunun altına inmiş, karapara mekanizmaları ile oldukça genişlemiş durumda. Tüm binalara ek olarak, boğaza ulaşılabilirliği artırın Boğazköprüsü vb. yollar sistemi boğaz yerleşmesini deniz ulaşımına göre oluşturan çökemiş, karayolu bağlantılarına göre oluşur hale getirmiştir. Bu nedenle artık bir kıyı yerleşmesinden çok içelere kadar yayılan yoğun yerleşmeler meydana geliyor. Bu içeriye uzanmalarla gecekonular yerleşmeleri ve yapsatçı yerleşmeleri büütünleşiyor kaynayor.

Bu oluşumun 18-19 yüzyıl oluşumundan önemli farkı daha var. 18-19 yüzyıl yapıları ahşap, kolayca tahrif olabilen yapılar. Oysa şimdi oluşan bu kitleler yoğunlukla betonarme yapılar, za-

man içinde kolay kolay değişmezlikleri var. Bu değişmezliklerini çok parçalanmış, katmülkiyetine kadar inmiş mülkiyet biçimi ayrıca pekiştiriyor.

18-19'uncu yüzyıl toplumsal yapısı, bir tür Boğaziçi üretirken, bugünün toplumsal yapısı bir başka Boğaziçi üretiyor. İki boğaziçi iki ayrı toplumsal gerçeği yansıtıyor. Birinci Boğaziçi'nde, toplumun üst kademe bürokratları ile dışbağılı üst kademe sermayesi vardır. Ikinci Boğaziçi'nde oldukça geniş bir toplumsal katmanlaşma yer almış durumda. Üst kademe bürokratlar elenmiş ama iş çevrelerinin üst katlarından orta boyalarına hatta gecekonulara kadar uzanan bir toplumsal yelpaze yerleşmiş durumda.

İşte böyle toplumsal bağlamı içinde soruna baktığımızda salt olduğu gibi geçmiş korma anlamını yitiriyor, olanaksızlaşıyor. Eğer geçmişteki yapıyı olduğu gibi korumak isterseniz, o zamanki toplumsal yapıyı geri getirmeniz gereklidir. Bu ise olanaksız. Kaldıki istenilen birsey değil, toplum onu yok etmiş bitirmiştir. Ama buna çok yakın olan düşünceler boğazı koruyalım diyenlerde varlıklarını sürdürüyor. Burjuvazinin yalınlara niye sahip çıkmadığı onları korumadığı sık sık soruluyor. Eğer Cumhuriyet burjuvazisi yalınlara sahip çıktı arkadaki korular koruyabileseydi Boğaziçi sorunu çözülmüş olacak mıydı? Gerçekte yalı düzeni son yıllarda toplumda destek bulmuş olan kıyıları topluma aymak ilkesinin tam karşısında olan bir ilkenin uygulaması değil mi? 19'uncu yüzyıl Boğaziçi bugün varlığını korusadı, acaba bu toplum da ona bir değer olarak mı yoksa bir toplumsal sorunun simgesi olarak mı bakacaktır.

Bugün burjuvazinin, 18-19'uncu yüzyıl burjuvazisi gibi Boğaziçi'ni denetim altına alamayı, Cumhuriyet burjuvasının denetlediği artı ürünün, Osmanlı dönemindeki göre az olması sorunu değil. 18-19'uncu yüzyılda boğaz oluşurken bir anlamda spekülatyon'a açılmış, ullaşılması zor bir alanda oldukça sınırlı bir kaynakla kendisine ayrıcalıklı bir yaşam sağlıyabiliyor. Oysa, bugün spekülatyon'a açılmış aktif bir spekülatyon alanı haline gelmiş olan

Boğaziçi'nde burjuvazi için 19'uncu yüzyıldaki gibi bir denetim kurmak ne olanaklıdır, ne de ekonomiktir. Bunun yerine bu spekülatyon pay almaya, çalışmak daha akılî bir tutum olarak ortaya çıkmaktadır.

Kuşkusuz, bugünkü Boğaziçi, Boğaziçi'ni toplumun daha geniş katmanlarının kullanımına açmıştır. Ama buna paralel olarak da, doğasını ve geçmişini daha çok tahrif etmektedir. Nasıl Boğaziçi'nin koruması adına Boğaziçi'nde 18-19'uncu yüzyıl ayrıcalıklarının yaratılmasını savunmak yanlış ise, daha geniş kitlelere açılıyor diye de, Boğaziçi'nin doğasının ve tarihsel mirasının yok olmasını gözümüzde yanlışdır. Hem de geniş kitleler denilen kesimin toplumun çok dar ve kolay kazanan kesimleri olduğunu bilerek. Kıyıların kamusal kullanımına açılması ilkesinin Boğaziçi'nde uygulanması bu kıyıları hangi gruplarına açabiliyor.

O halde Boğaziçi sorununa, nasıl yaklaşmalı? Bu soruna Boğaziçi'ni nasıl korumalı diye yaklaşmak sorunu yanlış sormak oluyor. Kanımcı sorunun doğrusunu Boğaziçi'ne nasıl yerlesmeli diye sormaktan geçiyor. Boğaziçi'nin yeni kullanım ilkelerini doğru olarak saptamanın içinde doğanın dengesinin korunması, tarihsel mirasın geleceğe doğru yorumuyla birlikte aktarılmasında önemli belirleyicilerden biri olacak kuşkusuz. Ama sorunun doğru konulmaması halinde verilen uğraşlar ve korumaya ilişkin ideolojik tavır alışlarda önemli ölçüde çarpılıyor, yanlış sonuçlara ulaşılıyor.

Gerçekte Boğaziçi konusunda yıllarca planlar ve kararlar üretilmemesinin arkasında toplumsal yapı ile tutarlı bir Boğaziçi kullanımı ilkesinin getirilememesi ya da toplumsal yapı ile tutarlı olarak ortaya konacak kullanım biçimlerinin, korumacı ideolojinin ortaya çıkardığı形象 ile çelişmesi yatıyor.

racağı doğa yerleşme dengesine razi olunamıyor. Bunu toplumsal gerçeklerin dışında sîrf korumacı ideoloji ile belli yönde engellemek değiştirmeyi öneren planlarda, plancılarda toplumun dışına itiliyor. Boğaziçi konusunda bugün-

kü belirsizlikle dolu imar uygulaması ortaya çıkıyor.

Sorunun Boğaziçi'ne nasıl yerleşmeli diye sorulmayıp. Boğaziçi'ni nasıl korumalı diye sorulması salt bir rastlantı ya da yanlış soru sorma olgusu değil. O da toplumsal olarak belirlenmiş. Boğaziçi'ne nasıl yerleşmeli sorusunu soracak siyaset gücünün sağlanacağına inanmam varolan yapım süreçlerini tartışmayan bir plancının soru sorma biçimi. Varolan süreçlerin yıkıcılığını acaba önlüyebilmeyim diye uğraş vermenin bir yolu. Çünkü Boğaziçi'ne nasıl yerleşmeli sorusu, beraberinde, yeni yeni sorular getiriyor.

Boğaziçi'ne yerleşmenin ilkelerini tartışmak ilk olarak, Boğaziçi'ni toplumun hangi katmanlarına, hangi işlevler için açılacağı sorusunun yanıtlanması gerektir. Toplumun ayrıcalıklı bir kesimine konut olarak yerleşmeye açılmak ile, toplumun tümüne, bir çeşit milli park gibi dinlenme ve eğlence işlevleri için açılmak çok farklı yerleşme ilkeleri ortaya çıkartır. Bu ilkelerde göre de örneğin yalıların geçmişin kültürel mirasını geleceğe ullaştırması çok değişik biçimde olacaktır. Örneğin yalılar, birinci halde toplumdaki ayrıcalıklı bir kesimin konutu olarak geleceğe nasıl kalacağı çareleri aranırken, ikinci halde belkide bir müze olarak geleceğe nasıl uzanacağının yolları aranacaktır. Kuşkusuz burada örnek olarak alınan iki tür kullanıştan çok daha fazla seçenek vardır. Ama bu seçeneklerin hangisinin seçileceği salt bir planlama sorunu değildir. Öncelikle bir siyaset sorundur. Bu sorunun yanıt topplumdaki güçlerin niteliğine göre değişecektir. İşte sorunu koruma diye koymak gerçekte siyaset içerikli bu soruya tartışmak istemekten kaynaklanır. Oysa korumanın içeriği ve kapsamı bu sorunun yanıtına göre tamamen nitelik değiştirecektir. Koruma ideolojisini, nasıl kullanma sorusunun önüne koymak büyük ölçüde bugünkü güçler dengesinin sınırları içinde korumaya işlevsellik kazandırmak demek olmaktadır. Oysa nasıl kullanma sorusun arkasından ele almak ona yeni siyaset talepler yaratıcı bir içerik kazandıracaktır.

"SAVAŞI YARGILAMAK"

Varlık ÖZMENEK

"Uyanık gençler Fizan'a sürülüyor, bombalar patlıyor, sansür olanca hızıyla çalışıyor, Yemen'e, Girit'e, Balkanlara durmadan asker gönderiliyor.. Ve İstanbul yine de eğleniyor; tiyatrolar tıkkım tıkkım: Tuluat tiyatroları.. Sahnede tenekeleler yuvarlanıyor, kavuklunun şaklığı, Pişekârin ensesinde şaklıyor. Karagöz, ortaoyunu, kuklalar, şen kahkahalar..."

Elif Naci "Osmanlı Toplumu, 1900-1908"ı özetlemeye çalıştığı "Devr-i Hamidi'den Sahneler" başlıklı yazısına (1) böyle başlıyor.

Unutulmaz acılar....

Istanbul eğlenir, Kavuklunun şaklığı Pişekâr'ın ensesinde şaklarken ve şen kahkahalar atılırken, Yemen'e asker gönderilen onbinlerden ve gidip de dönmemeyenlerden bir Mehmet. Yemen Şehidi Hamitler Köylü Mehmet!...

Henuz 1,5 yaşında iken anasını, doğarken ölen kardeşiyle birlikte lohusa yatağında kaybeden baba, söz açıldığından her defasında belleğini yırtarcasına zorlayıp babasıyla ilgili son fotoğrafı şöyle anlatırdı:

- İstasyonda bir kucağında ablam, bir kucağında ben vardım. Tren yolu boyunca biz kucakta uzun bir süre gitti geldi. Saticidan şeker aldı, yedik. Sonra trenin penceresinden el salladı. Gitti..."

Yıl 1906'lar.. Babasından kalan en son fotoğrafta böyle sahiplenmeye çalışıldı babam. Olasıdır ki, üç-dört yaşlarının gök kubbesinde çakan bir şimşek, güneşe inat doğan çoban yıldızının ışıkları ile yanıp, kendisinden iki yaş büyük ablası ve öteki uğurlayıcıların daha sonraki

yıllarda anıttıklarıyla çarpılmıştı ve etmişti belleğinde. Görüp gördüğü son baba kucağı... Şeker. Tren penceresinden sallanan el..

Daha sonra ise anadan öksüz çocuğun yalnızlık bilinciyle beklemişti babasını. Ana yok, baba Yemen'de savaştı, iki öksüz, yoksul çocuk.. Yıllar sonra yakın köylerden, Yemen'den dönen onbindebirlerden biri haber etmişti köye:

— Hamitler'li Mehmet Ingiliz'e esir düştü. Düşürü yerdenden sağ çıkan olmadı!..

★ ★ ★
Olaydan 50-60 yıl sonra bile, çocukluğundan kopup gelen ve cayır cayır esen bu kasırgayı, anıttıkça esnettiği göğüs kafesiinin yanık izgaralarında serinletmedi babam..

Nasıl yapabilsindi ki? Çok değil, aradan 12 yıl geçecek, babasını Yemen'e gönderen güçler, babasını vuran güçlere bu kez yurdun anahtar teslimini yapacaktı.

İçindeki yangının yönünü zaman zaman "Yemen gitti!" diye hayıflanarak ve şehit oğlu olmasıyla övünerek değiştirmeye çalışmasına karşın, babam, ense köküne yediği altın kabzalı ve paslı bir hançeri yargısından çıkaramadı.

Mütareke İstanbul'u farklı mıydı?

Yine eğleniyordu. Sahnede tenekeler yuvarlanıyordu.. Şen kahkahalar yine duyuluyordu!..

Bir ince ney sesinin içinde barınan bir alt-üst oluş senfonisi değilse, nedir bu?

15 yaşlarındaki öksüz bir manda çobanının binbir güçlüğü kapağı attığı Muallim Mektebi Öğrenciliği...

Bakın o yıllarda, 1919 yılında Mehmet Akif "YEŞ YOK!" adlı şiirinde nasıl seslendiriyor o günde ruhsal isyanını:

Doğduk, "yaşamak yok size!" derlerdi, beşikten;
Dünyayı mezarlık bilerek indik eşikten!

"Savaşı yargılayanlar."

Telkin-i hayat etmedi asla bize bir ses,
Yurdun ezelî yaşısı baykuş gibi herkes,
Ye'sin bulanık rûhunu zerk etmeye bakrı;
Mel'un aşçı bir nesli uyuşturdu, bırakı!..

(İstanbul, 30 Teşrin evvel 1335)

Emperyalist devletlerin paylaşım kavgasında onların çıkarlarına göre savrulan bir devletin sürüklendiği emperyalist güdümlü savaşların bir ölçüde sosyal özüne uzanan tepkileri seslendirmektedir Mehmet Akif. Akif'i, "büyük" yapan özellik, ardı arkası gelmeye savaşlarla yanan bir toplumun ve genç kuşaklarının duygularını imbibiklemesi değil midir? Baba kuşağının duygusu, düşünsün ortamını Akif'ten okuyoruz işte. Mehmet Akif, söz konusu şiirinde umutsuzluktan doğan karamsarlığı dikelirken, içtenlikle söyle bitirmektedir şiirini:

Mazideki hicranları susturmaya başla;
Evladına sağlam bir emel mäyesiasha,
Allaha dayan, sa'ye (emeğe) sarılı,
hikmete râm ol.
Yol varsa budur, bilmiyorum
başka yol.

Emperyalist müdahalecilere karşı ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşının eşiğinde Mehmet Akif'in genç yürek atışlarına yaptığı sözcülük önemlidir.. Babalarımızı dinlediğimizde bu sözcülük şartsızca önemdedir.

Babamın yakın akrabasından Nazife'nin kocası cephecedir.

Anılarının o sayfalarını yayımlanmak üzere "Nazife" başlığıyla söyle yansımıştır:

"Nazife'nin kocası asker. Nazife, bir evin bir gelini idi, kaynarası ve kaynatası vardı. Saf kalbi, yumuşak başı, derin saygı, yuvasına olan bağlılığı kendisini evlat gibi sevdirmiştir. Kocası ile de iyi geçiniyorlar ve çok seviyorlardı.

Nazife kapıda gözlerini silecek, yurdunu korumaya giden kocasının arkasından bakıyordu. O, fazla söz bilmez, yasını, neşesini ifade ederek süslü sözler söyleyemedi. Ya saf saf güler veya içten ağladı. Şimdi belki kocasına yasını ifade

Savaşın bıraktığı...

İçin tek söz söyleyememişti. Ne zarar. Nazife'nin yaşlı gözlerinde sevginin ve ayrılığın bütün bir manası okunuyordu. Nazife eşsiz kalmıştı.

Şimdi kendisi evde rahat oturacak, kocası silahı omuzunda koşacak, düşmanla çarpışacaktı.. Söz bilmeyen Nazife bunları çok düşünüyordu.

Kocası gittiğinden beri yatakların istifî bozulmamıştı. Bunun farkına varan kaynanası bir gece anısız yatak odasının kapısını açtı. Kılımlar üzerinde yorgansız döşeksiz yatıyordu. Kaynanası:

- Ne yapıyorsun Nazife, diye sordu.

- Hiç yatıyorum, dedi.

- Yatak yapşana.

- O, orada topraklar üzerinde yatıyor da, ben yataktaki mı yataymış?

Ey saz-söz bilmeyen Nazife

merak etme. Belki dünya kurulduğundan beri gelip geçen şairler, edipler sayfalar dolusu kitaplarında fedakarlığı senin kadar ifade edemediler. Aslan bile eşini senin kadar düşünmedi..."

Özünde farklı, temelde farklı, haklı bir savaştı bu.. Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık Kavgası özünde özgürlüğe, barışa duyulan özlemi..

Kimse ense kökünden bıçaklanmak istemiyordu. İstanbul'un safı da belli idi..

★ ★

Savaşsız geçen yarınları yediği aşık bir süreye karşı, bugün orta kuşak açısından dedesiz, babaları babasız bir toplum sayılırlız biz. Önceki kuşakların savaş olgusuna bakışları ve sosyal özünü kavrayış biçimlerinin yetersiz, hatta yanlış-

lığına karşın acaba onları tanıdığımız ve onların duyguları, düşünce dünyasındaki insancıl ve barışçı çekirdeğe yeterince sahiplendigimiz söylenebilir mi?

Toplumsal yaşam deneylerinin zenginliklerinden savaş yargılamalarını hangi sosyal öz'e oturtarak yapacağız. Bütünyle diyebiliriz kuşaklar arası kopukluk, toplumsal ve kültürel alanda çok önemli birikim ve değerlerin kök sürdürmesine engel o olmuştur. Ataoğlu Behramoğlu "Toplumun her alanında kuşakların birbirinden kopukluğunu, köksüzlüğü sanki ulusal bir hastalık, bir yazgı gibi yaşamaktayız" (2) demektedir.

Böyle olduğu içindir ki, günümüz dünyasının en can alıcı sorunlarının başında gelen barış konusuna da bakişa eksikler taşıyoruz. Savaşların ekonomik ve sosyal özünün kuşaklar arası kopuklukdan da yararlanılarak gizlenmesi ve çarpıtılması, bu insanlık suçunun şâşmaz bir biçimde bir sosyal sınıfa aidiyetinden kaynaklanmakta oluşu değil midir? Mehmet Akif'e "Doğduk, 'yaşamak yok size!' derlerdi, beşikten / Dünüayı mezarlık bilerek indik eşikten!" dedirten isyanın karşıtı kimdir?.. Savaşlarda çarpışan ve ölenler midir, yenmek ya da yenilmek farketmez, savaşta kâr edenler midir?..

biçimde kullanmayı bilmeleri gerektiğini ifade ettiler. (4)

Bir dünyalı olarak irkilmemek mümkün mü? Bugün alçıdan yapılmış güvercinler! Peki yarın kim?

Bunlar aslında dünyamızın çocukları. Biz ise deneyli bir toplumuz. Hakkımız var üzerlerinde. Seslenebiliriz. "Keşke dünyadaki bütün silahlar küflense, çürüse, namlularında otlar bitse, kabzalarını kurtlar yese, tüm silahlara verilen paralar boşça gitse..." (5)

Oyunu bozulan kimler olur?..

★ ★ ★

Barış, insancıl bir dua ve sevda olduğu kadar, savaş emziren ekonomik ve sosyal koşulları değiştirme sürecinde yemek demektir. Ulusal bağımsızlık ve özgürlük temelinde insanın, insanca sorumluluklarını dünyaya yayması ve kökleştirmesi demektir. İnsanların barışçıl birikim ve kültürel değerleri alabildiğine paylaşması demektir.

Savaşlarda ölenlerin torunları ve çocukları olarak insanlık ailesinin ezici çoğunluğu bu hakanın sahibidir.

Yoksa ben şimdi kalkmışım Ingiliz Kralliyet ailesinden dedemin hesabını sormuşum!... İşte bir haber:

"Yeni Zellanda'yı ziyaret eden Prens Charles bir kamyondan düşen dev bir tuvalet kağıdı rulosu altında ezilmekten son anda kurtuldu.." (6)

Dönen, aslında tarihin rulosu değil midir? Tarih şimdi artık birer ak-güvercin olan dedelerimizin değil midir?

1) 20. Yüzyılın Tarihi, Arkin Kitabevi 1970, 1. cilt.

2) Bkz. Bilim ve Sanat, Temmuz.

3) Mehmet Barlas, 23 Haziran 1981, Milliyet.

4) 7 Mayıs 1981 Anka Bülteni.

5) İlhan Selçuk, 13 Haziran 1981, Cumhuriyet

6) 9 Nisan 1981, Tercüman Gazetesi, sf. 3

Bir daha yaşamamak için unutmamak.

Tiyatro

OPERA DÜNYASININ BRECHT'I WALTER FELSENSTEIN ve "GERÇEKÇİ MÜZİK TIYATROSU"

Yılmaz ONAY

"BARIŞ VE DEMOKRASI İÇİN"

Etyle kaniyla tiyatroya bağlı bir insanın sanatsal etkinlikleri barış ve demokrasi için bir silah midir ve ne dereceye kadar silah? Bu soru yeni değil. Ancak eğer bu soruya evet demek, dünyanın bir yerlerinde üstelik parti politikası olarağla suç sayılmasa, iste yeni olan sadece budur. Çünkü gerek barış, gerekse demokrasi, her yaratıcı sanat için öylesine varlık yokluk meselesi, öylesine temel ve hayatı öne koşturur ki, bu gerçeğin ne tartışılacak, ne de sorulacak yanı yoktur. Her verimli biçimde tiyatro, kelimesi kelimene, toplumun insanca ve insan için işlenmesinden başka bir şey değildir. Ve bu kavrayış, savaş denen şeye daha baştan ve kesintilile karşı olmayı içerir. Bir tiyatro sanatçısı, eğer tiyatrocu olmaya gerçekten layık bir kişise, sanatını dile getiriken halkın tümüne hitabettiğinden emin olmadıkça mesleğinde hiçbir şekilde tatmin olamaz. İşte bu tiyatro çevrelerindeki dehset verici çöküş, tüm halkla, evet halkın tümüyle gerekli bu bağlılıktan vazgeçmenin sonucudur, ki bu bağlılık da ancak demokraside gerçekleştirilebilir.

Felsenstein 1950

KONUMUZ OPERA MI?

Bu konudaki bir yazıyla Opera sanatçılarımız belki en çok ilgilenecekler; ama birçok okuyucumuz da "şimdi bu kadar önemli sorunlar dururken, diğer sanatlarımıza bile halktan ko-

pukluk sorunu varken, hepsinden daha fildişi kule içinde oyalanan -iflāh olmaz- Opera sanatı ile ilgilenmek mi önemliydi?", diye soracaklar ve belki de kızıp yazın bile okumadan gelecekler. Kızmaktan haksız da değiller bir bakıma. Şu esprili Operacılardımı-

zin kendilerinden çekme değil: Bizde bir Opera temsilini Türkiye'de Devlet Operamızda sahneliyicek yerde, onu seyredecek kadar seyirciyi uçak biletleri ve tüm masraflarıyla örneğin Viyana'ya götürürsek ve oradaki temsili seyrettirsek, daha bile ucuza geliyor. Yani hem maliyet o kadar yüksek, hem de seyirci o kadar az ki ayrıca bizde bir Opera bulundurmaya hiç gerek yok demek oluyor. Öyle ya, Devlet Tiyatrolarımızda bile bir seyircinin gerçek bilet maliyeti 1500 TL. (1) ise Operamız için yukarıdaki esprî haydi haydi geçerlidir. Hatta asıl şunu da ekleyebiliriz: Seyircinin burada seyrettiği bir Opera ile, aynının Viyana'da seyretmesi arasında, belki oradakının daha da kaliteli olmasından başka bir fark da yok. Yani Türkiye'de sahnelenişinin hiç değilse dili Türkçe'dir, daha kolay anlaşılır deseniz, o da zaten hiç anlaşılması için gene farklıdır: Opera sanatında sözün anlaşılması gerekmek, denen kural yok mu? Eh, kendini böyle anlayan bir sanatın halkı ilgilendirmesi için de hiçbir neden yoktur. Kendi ülkesinin halkı ile bütünleşmeyi sorun bile yapmayan bir sanatın ise "iflāh olması" gerçekten mümkün değildir. Kaldı ki bu sorun, belki Opera ve onun durumundaki sanatlar için çok uç noktalara varmış, ama hiç de yalnız Opera'ya mahsus değil, tüm sanatlarımıza için de bir o kadar önemli.

Ama işte Felsenstein'ı ve onun gibi bir tanınanın gereği de, yalnız ilgili uzmanlık alanı için değil hepimiz için bu açılımlarda ortaya iyice çıkıyor. Yalnızca baştaki alıntı metninden bile, sanat, barış, demokrasi ve halkın tümüyle bağılılığı arasındaki sıkı ilişkiye, mücadelenin perspektifini nasıl anlaşılır biçimde koymuş oluyoruz. Hele bunun, kendi deyişi ile gerçekçi "müzük tiyatrosu" etkinliğinden hayata geçirilmesi, sanatsal planda hepimize dayatılan "dehset verici çöküş"e karşı "tüm halk" içinde gerçekten güçlü ufuklar açıyor mu? ("Halkın tümü" diye bilinçlice altını çizmeye, "halk" deyip değiştirmek arasında temelten fark vardır. Örneğin "halkın dönük falan, bana şey geliyor yani. Biz zaten halk için oynuyoruz" (2) demagogisi karşısında bu son derece önemlidir.)

KİMDİR FELSENSTEIN? ÇABASININ AĞIRLIĞI NEDİR?

Walter Felsenstein'in, Operanın tekrar tiyatrolaştırılması çabalarının önemli ve anlamı üzerinde herhalde bugün artık hiçbir yönüyle ciddi kuşku duyulamaz. Gerçi onun tutkulu bir inatla sürdürdüğü reform çabası, kendi deyişiyle vokal idiot'luk (sesli eblehlik) diye nitelendiği kof müzik keyfine önce-

Felsenstein, diğer ülkelerden gelen rejisörler ve DDR sahnelerinden gelen Opera sanatçıları ile bir seminerde...

lik veren Opera uygulamalarını dünya sahnelerinden kovmaya yetmedi. Ama eğer bugün Operayı tekrar bir oyuncu ve sahne sanatı türü olarak kavrama eğilimi uluslararası bir ciddiyet kazandıysa, bu gelişmede Felsenstein'in etki payı ağırlıktadır. Onun yöntemi geniş bir yayılım kazanmıştır; onun öğrencileri bugün birçok ülkenin içinde gelen opera sahnelerinde yönetmenlik yapıyorkar, hatta geçmişten aynen sürüp giden opera uygulama geleneğini kirip aşmaya yönelik değişik kararlı çabalar içinde olan rejisörler bile Felsenstein'in çekici örneği almaktan düşünülemez", diye yazıyor Dieter Kranz "Felsenstein la Konuşmalar" kitabının önsözünde. (Berlin 1976) Gerçekte de Felsenstein'in etkisi, kendi ülkesi olan Alman Demokratik Cumhuriyeti'nden genişleyerek tüm dünya ölçüğine ulaşmıştır. Görüş ve çabalarını gerçekleştirmesine olanak veren ADC'de, kendi yönetimindeki kuruluş olan "Komische Oper"da yıldız süren çalışmalarının zengin ürünü 11'den ülkenin davetiyede yapılan 19 turne ile dünyaya yayılmıştır. Bulabildiği zaman aralarında 1958 de Milano'da 1961 ve 62'de Frankfurt Am Main'de (Federal Almanya), 1969'da Moskova'da 1972'de Münih'de ve 1974 ve 75'te Viyana'da yaptığı çeşitli sahnelemelerle, çabasını oralarda da bizzat uygulaması ve kanıtlanması mümkünlüğü olmuştur. Ayrıca Viyana Sahne Sanatları Akademisi'nde, Boston Üniversitesi'nde, Stockholm Tiyatro Okulu'nda verdiği derslerle, ITI (UNESCO ya bağlı Uluslararası Tiyatro Enstitüsü) nün Dünya İcra Komitesi Üyesi ve ITI Müzik Tiyatrosu Komitesi'nin iki başkanından biri olarak sürekli katılımlı uluslararası seminerler, toplantılar ve açık oturumlarla, somut uygulamada kanıtlanmış çabalarının teorik açıklamaları ve görüşleri de dünya çapında yaygınlaşmış durumda.

8 Ekim 1975'de ölümü ile etkisi daralmış değil, tersine daha da genişlemekte. Çünkü onun çabası ve başarısının önü, bir kişisel ekip peşinde koşarak kendi adına güncel sansasyon yaratmak değildi; kendi deyişiyle saray tiyatrosunun klasik formuna dayanan opera ve kızkardeş balenin, değişen toplum koşullarında, tüm halkla bağlılık gereğine yaklaşmaması sonucu -veya yaklaştırılmaması sonucu- öncünün tikanmasına karşı, "müzük tiyatrosu" (3) anlayışı ve giderek "Universal tiyatro" geneli ile "halkın tümü" için ve "halkın tümü" ne bağlılıkla her ikisinin de önemini açmaktadır. Yani sanat için tarihin zorlulığı yolu açmak.. 1953 de Gorki'yi anma töreninde bakınız ne demiş:

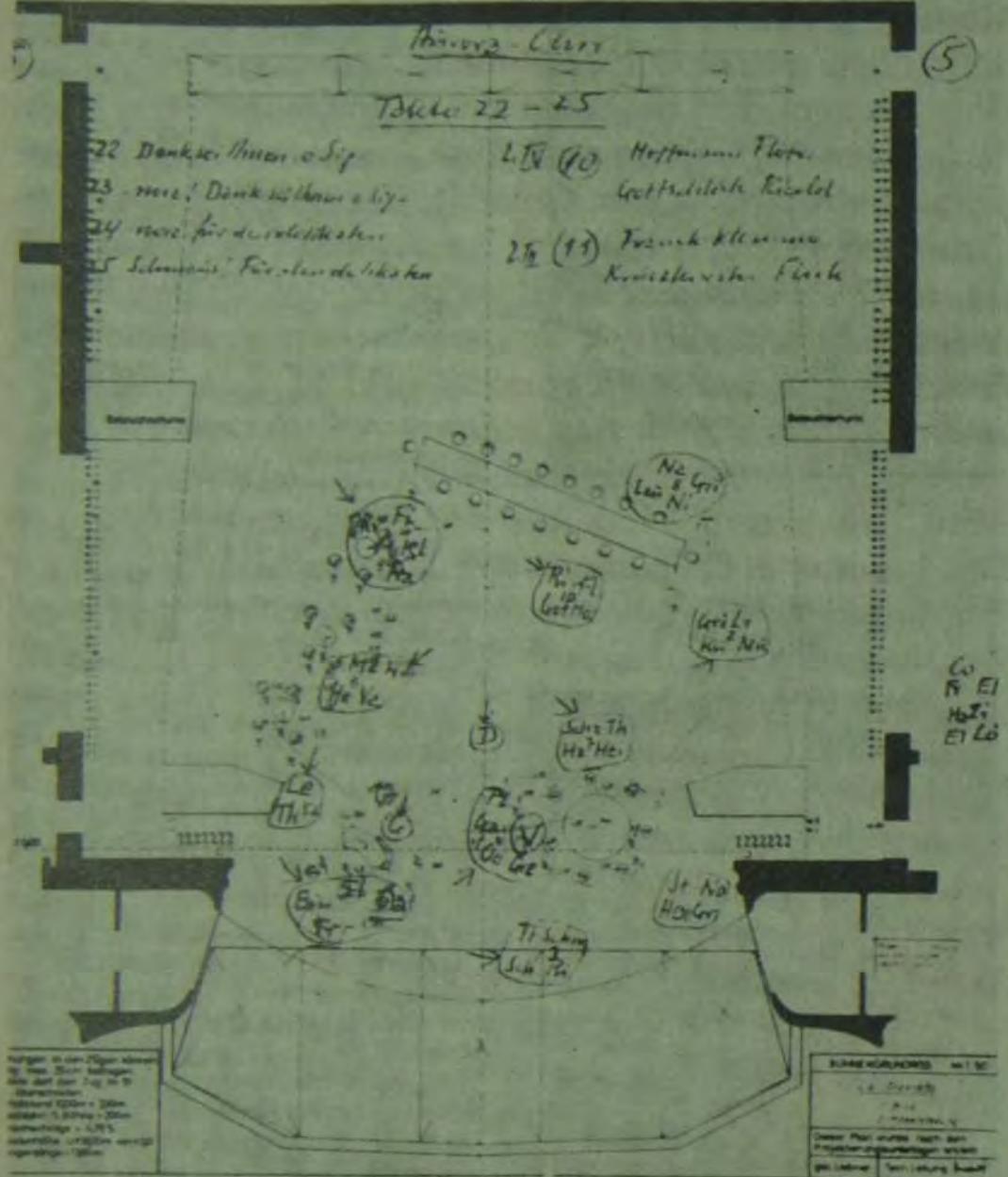
"Tiyatro, oldumolası, mümkün olan en geniş halk kitlelerinde etkin olmak, onlar tarafından anlaşılmak ve onlarla birlikte başarılı olmak için uğraşır. İşte bu uğraşların başarıya ulaştığı yerde tiyatro gerçekçi tiyatroydu. Halkla direkt ilişkiden vazgeçtiği yerde tiyatro gerçekleştemi, işte o zaman gerçekçilikten de çıktı. Böyle tarihik edici kabaklığa koymamı bağıtlayın. Şunu açıklasınmak için böyle yapım: Bugün birinci planda zorunlu olan anlamıyla gerçekçilik sözcüğü, salt bir üslup kavramı olarak kullanılamaz, toplumla ilgili bir içerik, gelisme için kaçınılmaz gerçeklik olarak bakmalı gerçekçiliğe. Gerçekçiliği bir üslup olarak belirlemeye çalışmak, oldukça boşuna bir çaba olurdu, çünkü Naturalizm'den, Ekspresyonizm'den ve diğer izm'lerden de neleri almış olduğumuzu tam saptamamız mümkün değil artık ve de gerçekçiliği ille de üslup olarak tanımlamaya kalkışlığımızda gördük ki, gerçekçi sahne sanatı her yüzyılda başydı, bugün daha başkadır, elli yıl sonra daha da başka olacaktır. Gerçekçilik bir içeriiktir

(muhtevadır), gerçekçi sahne sanatı, en geniş anlamıyla, yaptıklarımızın tüm halka bağlılığıdır."

Daha 1927'erde genç rejisör Felsenstein olarak yaptığı rejilerin hayat doluluğu ve dramaturjik tutarlılığı ile dikkat çekmiş ve 1947'ye kadar yirmi yıl içinde Alman dili konuşan ülkelerin 16 sahnesinde 139 oyun, opera ve operet sahnelemiştir. 1935'de Hitler yönetimince Tiyatrocular Odasından atılmış. Nihayet 1945'den sonra ("Muzik Tiyatrosuna. Walter Felsenstein' dan Yazilar" adlı kitabı önsözünde Stephan Stompor'un deyişle) Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki ortam ve Berlin Komische Oper'da sağlanan özel çalışma koşullarıyla sanatsal saptamalarını ve savlarını en geniş biçimde gerçekleştirerek, Bertolt Brecht, Wolfgang Langhoff, Wolfgang Heniz gibi, Alman tiyatro sanatının 1920 ve 30'lardaki ilerici gelenegini toplumcu tiyatroya bağlamada ve en kapsamlıca zenginleştirmeye katkısını koymuş. Münih'teki turne sırasında kendisi ile yapılan söyleşide soru söyle başlıyor: "Gerçekçi müzik tiyatrosu uygulamalarımız nedeniyle opera sahnesinin 'Brecht'i olarak kabul ediliyorsunuz." Boşuna mı? Federal Almanya'nın en ünlü tiyatro eleştirmenlerinden Siegfried Melchinger Stutgarter Zeitung'da (2.1.1960) söyle yazıyor: "Ne zaman Toscanini'nin 'Othello' plaklarını çalsam Walter Felsenstein'in Berlin Komische Oper'daki sahnelemesi gözümün önden bir bir gececek: Olaylarla o müşhiş gerçekliği yüreğime işlerken aynı zamanda ateşi bir güzelliğe dönüşecektir. Burada her yönden deha içiye akiyor: En büyük, en açık, en net doğruluk derin bir perspektife açılıyor; duyarlılık eserin türündedir. sadece komple bir tablo ver. ne anlamadı işlenmişliğin çok ötesinde, burada sahne sanatı, gerçegin güzele dönüşme sürecinin bir kez daha kaniti oluyor. Böyle bir uygulamanın bizde yaptığı yoğun ve derin etkinin gizi şu ki, eser sanki gerçekten hep birlikte ve o anda ilk kez yaratılmaktaymış gibi oynamıyor." Burada Melchinger'in kullandığı bazı ifadeler, özellikle Felsenstein'in savlarından aynen alınmış -aşağıda göreceğiz-, böylece eleştirmen, savların gerçekliğini de belirtmek istemiş. Nasıl gerçekleşmiş bu? Ne kadar ilginçtir ki, aynı yıl Komische Oper topluluğu "1960 İşçi Sanat Şenliği"ne katılmakta ve Felsenstein o şenliği selamlama konuşmasında şunları söylemektedir:

"Son yıllarda Komische Oper topluluğumuzun Wesbaden ve Schwetzingen'e Prag'a, Moskova'ya ve Paris'e yaptığı turnelerden sonra bugün 1960 İşçi Sanat Şenliği'nde Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin her yanından Karl-Marx-Stad kentine gelerek şenlige

KOMISCHE OPER

Felsenstein'in Aurora Korosu için Koristlerin ritimlere göre tek tek durum değiştirmelerini içeren reji eskizi...

katılan sizlere ürünlerimizden bir de prova çalışmamızı gösterme olağımıza kavuşmuş bulunuyoruz. İşçi Şenliklerine katılma hazırlıklarımızın her aşamasında, böylesine onurlu bir görevin anlamının bilinci içinde oluyoruz ve Karl-Marx-Stadt'a da, eleştirci ve talepleri yüksek bir topluluk önune çıkmakın korkulu heyecanı içinde geldik. Bu anlamda İşçi Şenliklerinde seyirci öünü çıkmamız, herseyden önce biz çalışma olağımızı ve çalışmalarımızın anlamını kendi ellerinin emeği ile kazandıran insanların temsilcilerinden oluşan bir topluluk önünde hesap vermek şeklinde kavriyoruz. Aynı zamanda bu turnemiz de, tüm Komische Oper çalışanlarının, yeni seyircileri olan emekçi halk tarafından anlaşılmış kabasında ne kadar başarılı olduklarının bir göstergesi daha olacak

ve tüm çalışmaların yöneldiği asal hedefe ne kadar yaklaşıldığını kanıtlayacak: Halkın olayı olan gerçek müzik tiyatrosuna..."

"MÜZİK TİYATROSU HALKIN BİR OLAYI MIDIR?"

Dilerseniz önce hiçbir yorum yapmaksızın, Felsenstein'in 1951'de Berlin Volkshöhne'deki (Halkın Sahnesi) aynı başlıklı açık oturumu açış konuşmasından pasajlar aktarayım:

"Soruya ben olsam şöyle koyardım: 'Müzük tiyatrosu nasıl halkın olayı haline getirilebilir?' katıksız ve büyük tiyatroya yansısı ancak seyircinin, yaratıcı sahne sanatındaki anlaşılırlık, inançlılık ve mutlaka gerçeklik yoluya sahnedeki oyunun drametigine ve poetiine (oyunuğuna ve şirifliğine)

kazanılmasıyla oluşur. Böyle bir yaşantı insanlar doğuştan hazırlır, demek ki böyle bir ihtiyaç da doğuştan vardır. Oysa tiyatro hep ancak ona gidebilenlerin olmuştur ve işte bugün (bizde) herkes gitmekte olduğu için elbette ki halkın olayıdır. Nevar ki halkın, önde oynanan şeye aradığını bulamazsa onu o vazgeçilmez tiyatroya yansısı olarak görmege zorlanamaz. Önce gerçek tiyatroya yansısı denebilecek üretimin varolması gereklidir. Ne teori, ne reklam, o üretimin yerine zerre kadar geçemez.. İyi bir oyunun kötü bir yorum ve uygulama sonucu etkisizleştiği görülmüştür. Buna karşılık etkin bir tiyatroya sanatçıları ile zayıf bir oyunun oynanışı da büyük bir tiyatroya olayı haline gelebilir."

"Aynı şey müzik eserlerinin uygulamasında da söz konusudur. Ancak, burada oyunda olmayan ve tiyatroya boyutu mevcut olmadığı halde izleyicinin geniş kesiminde başka ilgiler uyandırabilen ek olanaklar vardır. Müzikten, onun ritmik, uyumlu (armonik) ve çalgısal (estürmantal) çeşitliliğinden alınan zevk, güzel insan seslerinin verdiği zevk, hatta danseder gibi hareketlilik ve rengarenk dekor da birçok kişinin nice dir hoşlandığı şeyledir. Aynı zevkler elbette müzikli, danslı, şarkılı tiyatroya olayında da pekala duyulabilir, ama tiyatroya ille mecbur değildir."

"Nevar ki, opera dağarcığının her önemli eseri, hiç soru kabul etmeyecek kadar ve her yönü ile kanıtlanabilir kesinlikte, gerçek bir tiyatroya görselliğine dayalıdır. Gerek besteci, gerek yazar insancıl ve gerçek bir tiyatroya yansısından başka birşey hedeflemiş değildir. Böyle bir eserde müzik yalnız ve yalnız dramatik durumun ve aksiyonun hizmetindedir, şarkı yalnız ve yalnız dramatik aksı içinde yer alan insanın ifadesi içindir. Bu nedenle opera eserlerinde yazarların niyetlerini de hakkıla yerine getiren gecerli her uygulama, gerek dramatik yapı sanatının severlerini, gerekse müzik ve sanatın severlerini bir müzik tiyatroya yaşıtlınlıca birleştirir."

"Ancak bugüne kadar öyle ki, opera ve tiyatroya seyircisi neredeyse ayrılmıştır. Oysa size genelğimden ve benim için unutulmaz olan, konumuzun en basit sözcüsünün ağızından ifade eden bir olay anlatayım: Annemler evde çalışması için çok aydınlatır bir genç köylü kızı getirmiştir. Tiyatroya gitmeyi ilk Viyana'da öğrendi ve bu onun özel bir zevki oldu müziği de çok severdi ama henüz hiç opera izlememişti. Birgün annemler Devlet Operası'ndan 'Lohengrin' için ona bilet aldılar.

Seyrettikten sonra izlenimleri sorulduğunda, genellikle pek hoşlandığını, özellikle de müziği sevdigini söyledi. Fakat, bütün gayretiyle uğraştığı halde

"Carmen" in yeniden işlenip sahnelenişinden 1972..

oyuncuların tüm enstrümantal ve vokal (çalgılı ve sesli) müziği -notalarına tamamen sadık olarak elbet dramatik olarak tekrar doğrusuna tanık olmalı. Bunun için tüm orkestra ve sahne elemanları oyuncu için varolmalı, sadece kendisi için bir dekor, kendi kendisi için bir orkestra ayrışması olmamalı. Ancak böylece oyuncunun şarkının ve müziğin şu ya da bu homojenlikte içice bütünlüğüne ortaya gelebilir. Bu bileşenler özdeş bir tek bütün olurlar. Bunun için de, bu yaratıcı dönüşme, bu gerçekçi ifadeye ve tabii bir o kadar da olgunlaşmış şan teknüğine sahip oyuncular gereklidir. Bu seyircide artık o yapay zorlamalı şan izlenimi kalmamış."

"Bunların hiçbir yeri değil. Buna hep, müzik tiyatrosunu yalnız tanıtmaya da değil, üstelik sözülü tiyatroya daha üst aşaması olarak sahip çıkmaya hazır bir toplumun bilince çıkmamış talepleridir. Bu talepler yerine geldiğinde sizi temin ederim ki, o zaman müzik tiyatrosu halkın kendi olayı olacaktır. Sahnede de bu cabalar yeni değil, oldumolası vardi bu cabalar ve Opera konusunun tartışıldığı her yerde de vardır. Ancak tek tek ve sonuç alamayacak kadar güçsüzdür. Bu nedenle müzik tiyatrosu, geniş bir kamuoyu ve ortak tavır yaratabilecek şekilde, alışılmış opera işletmesinin, özünde karşısına gelebilмелidir."

"Gene de hiç kuşku yok ki 'kulak-beğendi'ler ve 'göz yoncalıkları', kostümlü konserler ve dramatik kukla gösterileri (şekilde Opera işletmesi) daha sürüp gidecektir. Ama insan oyuncuların ve insan oynayanların şarkı en inandırıcı ve etkileyici ifade aracı yapabildikleri ve bir müzik partitürünün dramaturjisini yaratıcı biçimde tekrar oluşturdukları gerçek tiyatroya olayları henüz deney aşamalarının ötesine geçmedive kendine özgü bir sanat türü gibi kurulup yerleşmek durumundadır. Dört yıl önce kurulan Komische Oper bunun için bir başlangıç olarak kuruldu, gerçekçi müzik tiyatrosu uğruna bugüne kadar sürdürülmiş cabaların ve sonuçlarının ona özgü bir sahne kurulmasına yerles tirilmesi, sonuna kadar tutarlı biçimde sürdürülmesi ve geniş talebi yaratması için bir uğraş olarak, bugüne kadarki başarılarına, gelecek çalışmaları için bir kredi olarak bakmali ve bu başarılar bize ancak, tutarlı ve bütünlüklü bir müz. tiyatrosunun, başarılığı zaman gerçekten halkın olayı olacağını umma hakkını vermelidir. Komische Oper, başka yerlerde de müzik tiyatrosuna karar vermeye hazır tüm yetişmiş güçlerin, insiyatif kullanımları ve biraraya gelmeleri için cesaret vermelidir. Çünkü müsait olmayan bir coğrafya zemininde tekil etkiler ve cabalar geçmişi de gördük sonucu vermiyor."

Bu görevi üstlenen kimse kaybedecek tek saatının bulunmadığını anlıyorsunuz. (aslında) 'her teori kuru ve katıdır!' Birlikte istedigimizi bizzat yapmaya uğraşalım daha iyil"

ITI'nın dergisi "Theater dans la Monde" için Manfred Haedler'in yaptığı röportajda şu soruya verdiği cevap da yukarıda söylediklerini bütünlüyor:

M.H.-Yorumlayıcı bir kollektifin gerektirdiği bu ideal koşullara hiç değilse yaklaşık olarak uyabilmesi için opera tiyatrosu hangi çalışma olanaklarına sahip olmalı?

"W.F.- Detaylı gereklerle girmeden önce şunu söylemek isterim: Sadece koşulları belirleyen toplum yönünden değil, onları veri olarak alıp uygulama yapanlar yönünden de ilk sahipolunması gereken şey temel yaklaşımındır. Yani neden oynadığını, kim için oynadığını ve seyircisine sunması gereken ve sunabileceğini en az düzeyin ne olduğunu bilmek. Bizde, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde, genel olarak tümüyle tiyatroya, doğru kullanılması halinde yukarıda sözünü ettiğim çalışma hedeflerine vardırıacak tüm koşullar sağlanmaktadır."

"ÇABAMIZ İNSANLIK İÇİN"

Felsenstein'in 1959'da bir makaleinin başlığı: "Çabamız insanlık için"

Öte yandan, kendi ülkesinde bu konuda sağlanan toplumsal ortamı da "hem halkımız için hem de sanat için

BUNALAN BİR EDEBİYAT

Veysel ÖNGÖREN

Atilla İlhan, dört kavram çerçevesi ile çalışır. İlk ikisi, Marksist öğreti ve Sovyet Devriminin pratığı. Yazılarında buralara yaslanmaya ve şerlerinde imaj ararken buralarda dolaşmaya bayılır. Bu ikisini istediği an birbirinin yerine koymaktan ve istediği an kendi başlarına ve hatta birbirine karşı almaktan çekinmez. Yerine göre çok sıkı siyasal bir yaşam sürdürmüştür. Ama iste "Meraklısı için" çok sağlam siyasal taahhütlerde bulunabilir. Yerine göre de tutulmaz bir sanat kuramcisıdır. Öbür iki kavram çerçevesi ise tanzimattan geri gitmese de Osmanlı Kültürü ve Kurtuluş Savaşı ile savaşın, giderek Cumhuriyetin toplumsal sonuçlarından. Bu ikisi arasında kurduğu ilişki biçimini ise hiçbir zaman anlaşılamamıştır. Hele dört kavram çerçevesi arasındaki ilişkileri arayacak olursak, tam bir kaosa dayanır kalır.

Herseye karşın bu çerçevelerini o, nasıl bir gerçekliği kavrayıp ifade etmek için kullanmaktadır? Bir savunmalarak nitelediği yazılarına bakılırsa o, insanı giderek bireyi, (bireyi, giderek insanı da denebilir, kaostayı) cinselliğe indirmektedir ve kavram çerçevelerini buna uygulamaktadır. Ama nedense buna bir kiliti hep aramıştır.

Süri içi sunu haber verebilirim: Siir kurnayı bilmenin dışında, O'nun içinde, ilgi çeken tek şey "ses"dir. Siirde hilesinin bir özgünlüğü yoktur. Yani, Atilla İlhan'ın kendine özgü bir sentaksi yoktur.

İsrarla üzerinde darduğu savasının sesin yittiği içeriksel kaosu ve sunının omurullığını özgünlüğünü giderme istegidir. Kendinden sözmetmekten duramaz. Çünkü bilir ki, kendinden sözetmediği zaman söylemeye bir şairdir. Bu sözmetmeyi ya da

kılıf aramayı her zaman düşünse ve sanatsal kuramlar adı altında yapmayı ilgincit. Ama buna da bakılabilir.

Şimdilerde "öznel diyalektik" diye bir kavrama ve yillardır. Plehanov'un imge kuramına (bunu yalnız kendisi biliyor) siksiksiz sarılmaktadır.

Hemen söylemeli ki, bildigim kadarıyla Engels, öznel diyalektik biçimde yazılabilecek bir kavrama, gerçeklikteki diyalektin zihindeki işlevini imlemek için yaklaşmıştır. Atilla İlhan'ın inandığı gibi özneden ya da bireyden kaynaklanan bir diyalektin sözü edilemeyecek. Bir idealist olan Hegel bile, varsayılmış bir nesnel gerçeklik üzerinden diyalekti elegecirebilmektedir.

Plehanov'a gelince. İlhan'ın ahlılarından anlaşıldığı kadari ile, Plehanov'un yazdıklarları, herhangi bir öğretinin perspektifini değil, mesleksi planda, imge hakkında bilinenleri içermektedir. Doğrusu, Plehanov'un 19. yüzyıl Fransız şairinin imgeye aldığı tavrı Marksist öğretiye eklemeye kabası içinde olmasından korkulur. Yabancı adlara ve kültürlerle olan majik (büyük B.S.) tutku birçoğunu yanlıtlıyor. En iyi Ülkü Tamer'in, İlhan'ın verdiği sayfaları çevirtip, yayınlamasıdır.

Mesele İlhan'la kalmamakta, gönderme ve kılıfın, belli bir edebiyatın silahlı olduğu görülmektedir. Selim İleri'ye bakalım. "Yaşamda" sanat gerçeklikle her zaman ortaşmuyor diyor. O, "Yaşamın ana sorularından biri de, sanat yapıtıyla maddi gerçekliğin hiçbir zaman bütünüyle örtüşmemesidir" gibi dolambaçlı bir ifade kullanmaktadır. Zaten böyle bir örtüşmeyi, anlaşılmış bir biçimde de olsa İleri süren yok. Çünkü haber verdiği olguyla nasıl

olacak da örtüsecek? Ayrı ulamlar. Onları ilişki içine sokacak bir ölçü gereklidir. Örtüşme ne anlamdadır ve örtüşmeyi sağlayan şeyin niteliği nedir? Selim İleri bunları yanıtlamadan (ki bu tarz konuşma kimi yazarlardarda bir yöntemdir) gene de bu sözden kalkarak, sanatçı, bu nedenle gerçekliğin olmazlıklarını göstermekle yükümlüdür, diyor. İleri'nin nedenleri olmasa da bu gösterme yükümlülüğü doğrudur. Ama bu kadar mı? Sanatçı bu olmazlıklar hangi olurun önünde açığa çıkarak gösterecek? Selim İleri böyle bir şeyi düşünmemektedir. Selim İleri bireyçi değilim diyor. Keşke olabilseydi. Selim İleri, aslında, benim isteklenişlerime yanıt vermeyen gerçeklik, bir tasarımından başka bir şey degildir gibi bir savın ardından. Ama bunun için de olsa, olumlu kimi isteklenişlerin yapıtlarında görülmeliydi. O, yazılarında bunların sözünü ediyor, ama yapıtların sürüşün çöküyor. Bu kılıf gereksinimi bu sürüsten doğuyor. Ama olumluğun yapıtlardaki yokluğu, engücü, olumsuz olanın yokluğuna da çıkar. Bir tasarım dönüsür. Birey de tasarım olmuşdur artık. Ortadan kalkmıştır.

Bu işi kavramak için bir ipucu, açık sözü olan Adalet Ağaoglu'ndadır. Ağaoglu, çevresi ile anlaşarak da olsa, çatışarak da olsa uyum içine giremeyecek kişisinin romanını yazıyor. Bu kişi, Fikrimin İnce Gülü'nde gözlemci. Ölmeye Yatmak'ta çevre eğitim koşullarını sıygaya çekme. Yazsonunda kendini sıygaya çekme ve olmamış bir düğünde nihilist eğilim içinde de olsa hep böyledir. Ama bu açık sözü yazar bile bir kılıfa gereksinir: "Ben" diyor "süreleştirmesine karşı direnen bireyin savasını veriyorum". Bu üç yazar da konusurken kimi şeylere imkoymaktadır ama yapıtları onları dinlemiyor. Atilla İlhan'ın bireyi, kendinden başkasını tanımaz. Selim İleri'ninki hep ağlıyor, ne mizmiz çocuk. Ağaoglu'nunki hıç doymaz. Yapıtlarında evetin yeri olmadığı için eğilim nihilistir. Birey de silinmektedir.

Bu tarz edebiyat bireyin edebiyatı değil, somut bir insan tekinin, kendinden başka herşeyi yadsıyan yazının kendini anlatığı edebiyattır. Bu durumda tipleşme nasıl olabilecek? Bu yüzden bu yazar-özne gerçeklikte karşılık bulamamaktadır. Git git alanı küçülmekte, yokluğu ortaya çıkmaktadır. Oysa Çalık Hafız, Çello, "Genelevde Yas" da Arap birer tipleşmedir. Ama yazar-özne bunu görmüyor. Bu o kadar kuvvetle vardır ki, yayınlanmış, hayatı geçmiş bir yapıt yazarının, o

yapıt üzerinde en yetkili değerlendirdiği olduğunu düşünmek gibi bir aymazlığa kadar gider. Oysa yaşama geçen yapıt, kendi payına oyar ve önce yazarını oyar. Bu aymazlığın nedeni ise ne estetiğin ne de düşünmenin, insan teki dışındaki gerçekliğini seçiklestirememiştir.

Ama bunun nesnel bir nedeni olmalı. Batımızdaki kimi aydın, çökmüş bir sınıfın ne kültüründen ne de bunun nimetlerinden vazgeçebiliyor. Bu vazgeçmiş akı alamıyor. O, çökmüş bir hayat tarzına ağlamaktadır. Ama bizim bu sözünü ettigimiz edebiyatımız başka bir çökmüşlüğe ağlamaktadır. O, vesayetçi hayat tarzının çöküşüne ağlıyor. Onunki Batıdakinin bitirdiği yerde başlıyor. Kendi nedenleri bir yana, Ağaoglu, edebiyatımızın özgünlüğüne dikkati çekmekte haklidir. Ama fazla ilerlemek istemiyor. Vesayetçi edebiyat, sınıfı bir hayatın gerektirdiği sınıflı birey kavramına dönüşme zorunluluğu üzerinde sancılanmaktadır. Vesayet bırakılır nimet mi? Doğrusu bunu ne burjuvazi ne de proletarya verebilir. Ağaoglu buna "Süreleştirmeye karşı bireyin tepkisi" gibi çok olumlu bir deyi, tevil olarak sunmaktadır. Ama gözden kaçırılmaktadır. Ki bu, ancak, insan faaliyetinin tarihsel sıçramaları ile gerçekleşecektir. Yazsonu'ndaki Nevin, orada gösterilmek istediği gibi kendi duyguları ve kendi istemiyle sürüden bireye geçemez. Bireye doğru ilerleyen Hatice'dir. Hangisindeyiz?

Ağaoglu demektedir ki birey ve benzeri birşey söylenenin irkilenler var. Doğrusu şu: Bu bungun edebiyat, birey ve benzeri der demez, bireyi ortadan kaldırıldığı için, irkilenler (!), yüzlerini buruşturmaktadır.

Olayın boyutları ilk elde görüldüğünden daha geniş ve derindir. Mehmet Fuat'ın, Yaşa Kemal için söylemekleri ilginçtir. Gerçekten de o, kendi gerçekliğini kültürlü (!) vesayetçilere yedirdi. Eleştirmenler Yaşa'ya demişler ki "sen kültürzsün, yazdığını değerlendiremezsin". Bu nedeni eleştirmendir. Aslı majikcidir. (Büyükselcidir. B.S.) Oysa yazmak, tümceyi, misrayı oraya yerleştirmektir. Majikci kime masal okuyor. Değerlendirmesini biliyorsan oturup kendin yazsana.

Özülemenin bu biçimini 950 kuşağı ile koşut başladık ve doğrusu iyi isledi. Çünkü sınıflaşma sürecinin etkinliğini duyurduğu yıllarda denk düşüyor ve onlar ayakları altından kayan tarihsel destegin yerini böyle kapatıyorlar. Ve ölçü gene Batıdır. Bu savın sahipleri içten değildirler ve öyle sanıldığı gibi Batıyi da bilmezler. Batı'yı bir majik

etkinlik öğesi olarak kullanmaktadır. Dört yabancı dil sahibi Nusret Hızır, Türkçe ifade edilemeyen bir şey karşısında tedirgin, rahatsız bir adamdı. Türkçe ifade edilmiş her hangi bir şey yüzünü ışırırdı. Burada bir yanıt vardır. Bu işin içeri bakan yanı. Dışarı bakan yanı da herhalde Orhan Veli'nin şu tümcesidir: "İnsan bir yabancı dil öğrenince, başka biçimde elde edilemeyecek kadar ufakun genişlediğini görür (alıntı serbest). İdil olsusu bu iki nokta arasında. Öyleye yakından bakalım.

Bugünkü yaşıyan uygarnının çok dilli olması onun bir özelliği değil, yüksek uygarlıklarda görülebilen bir özellik. İslam Dünyası Uygurlığı da böyledi. 4000 yıl önce Hitit dizi de öyle. Araştırmacılar Hatuşa'da sekiz dil kullanıldığını ve en az bunun dördünün yaygın olduğunu söyleyorum (1). Şinası Tekin, Uygur kazalarında türlü yazı ve dil metinleri çikiyor diyorsa (2) aynı olmalıdır. Tek dilli uygurlar (Mısır, Yunan) görülmüşür ama çift dilli edebiyat görülmemiştir. Edebiyat ülkesel bir olgudur. Bir uygurlık ve onun öğeleri özdeş değildir. Bu tarz yapı anlayışları tarihe gömüldü. Mezopotamya, Mısır, Yunan, İslam ve Batı uygarlıklarının her birinin ayrı ayrı sahip oldukları organik bünye geleneği bugün egemen birimdir ve belki de bu, uygarlıkların arasındaki sürekliliği sağlamıştır. Ama bizim şimdiki meselemizi çözme ye yetmez. Organik bünye içinde de görülebilin, dillere dayalı ülkesel edebiyat tekniklerine karşın gene de bizi ilgilendiren bir başka durum vardır.

Hittit düzeni ve Osmanlı düzeni etnik, feudal birimler çokuğu üzerinde çikılmış üst düzeyde büyük konfederasyonlardır. Bu konfederasyonlar birer uygurlık yaratmamışlardır. Ama Osmanlılığın bir dili vardır. Ve ilginç Kurtçenin de bir Osmanlıcası vardır. Ama Kurtçe destanlar bu dili kullanmamıştır. Nasıl ki Anadolusunu de kullanmamıştır. Kontederasyonun dili, birligin egemen çevrelerine ülke yayalarak işliyor. Ve egemenlikle sınırlanarak, ülkesel bir kimlige dönüsemeyi. O her haliyle, bu onu yadsıtmak anlamında değil, bir vesayetin dilidir. Bu dilin güvencesi ertekir, ertekin majigine bürünür ve ertelenmiş biçimde de Tanrı majigine sigınır. Görülüyor ki bugün Cumhuriyetin vesayetçi aydını, bu majığın kan tazelenmesini Batı dillerinde ve Batı olgasunda arar gibidir.

Gerekeni düşünebilmek, bunca denemeden sonra artık bizim için zor değil. Başka türlü edinilemeyen geniş ufku edinmek ve önemizdeki içeriği Türkçe ifade edilebilir olanak-

lara bizi ulaşırıacak çerçeveleri sağlamak. Ama amaç ülkesel olanı kavramak ve ülke dilinin edebiyatını yapmaktır. Üstelik bu majik babalarına şunu da haber vermelii ki Türkçe'de adam olana yetecek kadar çevriliş kitap ve Türkiye'de başvurulacak kişi vardır. Çünkü herkes onlar gibi düşünmemiştir.

Yaşar Kemal olsunda özümleme vardır. Bu özümleme öyle bir iki yazarı da çoktan aşmıştır. Edebiyat efsaneden eşkiyadan, cinsellikten, kadın sorunundan geçilmeyen.

Özümleme yöntemi ikidir. Birincisi yapay sorunlar yaratmak: Roman var mı, yok mu, eşcinsellik, bireycilik mi toplumculuk mu, sürüleşmeye karşı birey, kadın sorunu vb. İkincisi sahip çıkma ve çarpıtma.

Mehmet Fuat'a haber vereyim. Yaşar Miraç ya yaptığı şeyi düzeltmek, yanı şirde, şiirsel ritm yerine, müziksrit ritm 'oymayı bırakacak ve o zaman gerçeken ilginç bir yere çikacak, ya da gümleyip gidecektir. Sorun öyle yüzeysel değil. "Yeni halk şiri" (3) diye bir şey yok, yeni bir şiir var. Mehmet Fuat, "Halk" kavramı almında, yeni şiri, entellekt dışına sürüp majigi, vesayeti, Batı kozunu kurtarma deneyine girmiştir. Mehmet Fuat'a şunu da haber vereyim, şirin iki kökeni vardır: Mani ve destan. Şimdi destandayız. Bu mesneviden, Mehmet Akif'ten, Nazım Hikmet'ten ve Bertholt Brecht'ten kaynaklanan çağdaş şiirdir. Şimdi köy kent, halk aydın vb. açmazların arasında olarak edinilmiş çerçevelerin içinde ilkesel bir şire ayak basılmıştır. Bunun belli bir biçimde için geçerli yol Ahmet Arif, Arif Damar, Hasan Hüseyin, A. Kadir, Toprak, Kurdakul vb.'ce gerçekleştirilmişdir. Konfederasyonun boyunduruğunu kırın Anadolu, tanışıtıcı ve içinde haliyle yeraltı organik bir uygurlık bütünselliğinin içinde kendi şirini kendi dili ile yazıyor. Eğer bu mesele Yunus, Pir Sultan, Karacaoglu ve imam gibi destanlar bu dili kullanmamıştır. Kontederasyonun dili, birligin egemen çevrelerine ülke yayalarak işliyor. Ve egemenlikle sınırlanarak, ülkesel bir kimlige dönüsemeyi. O her haliyle, bu onu yadsıtmak anlamında değil, bir vesayetin dilidir. Bu dilin güvencesi ertekir, ertekin majigine bürünür ve ertelenmiş biçimde de Tanrı majigine sigınır. Görülüyor ki bugün Cumhuriyetin vesayetçi aydını, bu majığın kan tazelenmesini Batı dillerinde ve Batı olgasunda arar gibidir.

Bütün bu yazarlara şu haber verilebilir ki, düştükleri bunalımlar dan çıkışının çaresi sınıfsal yerlerini seçmek ve ona sadık kalmak, açık sözü olmaktadır.

Atilla İlhan: Milliyet Sanat 1 Temmuz 1981, Selim İleri: Hürriyet Gazetesi Eki, 8. Gün, 5 Temmuz 1981, Adalet Ağaoglu: Cumhuriyet Gazetesi 16-17-18 Haziran 1981, (1) Tanrıların Vatanı Anadolu, C. W. Ceram Remzi Kitabevi, (2) Milliyet Sanat 15 Temmuz 1981, (3) Mehmet Fuat: Yazko Edebiyat Haziran 1981

BATI AVRUPA'YA İŞÇİ GÖCÜ VE KÜLTÜREL ETKİLEME

Ali GİTMEZ

950'ler, Türkiye kırsal değişiminde çok önemli yıllar: Temelde toprağa bağlı Anadolu insanı, ülke geçmişinde görülmüş en büyük çapta bir hareketlenme ile kırda kente göçetmekteydi. Köylü toprağı bırakıyor, geleceğini kente arıyordu. Kapalı bir tarım toplumu görünümündeki Türkiye, yeni arayışlarla kentlere akan yüzbinlere tanık olmakta idi. Henüz on yılını tamamlamamış bu içgöç yerini, 1960'lara girerken yeni bir tür hareketlenmeye bırakmaktadır: Bu kezde sınırların ötesine, gelişmiş Batı Avrupa ya yol açılmıştı. Ülke için benzersiz geçmişte düşünülmeyecek bir boyutta yepen bir olaydı bu. 1950 başında kapalı, geleneksel bir toplum görünümündeki Ülke, 1960 ortalarında yüzbinlerce işçi gönderdi Avrupa işgücü pazarına. Dış göçün durdurulduğu 1970'e gelindiğinde, Batı Avrupa'da çalışmakta olan 800 bin aşkin Türk işcisinden başka, bir milyon işçi de dışarı gidebilmek için sıra beklemektedir. Bundan başka, dış göçün durdurulma kararı, geleğini Avrupa'da hazırlamak üzere düşler kurmuş yüzbinlerce Türk genci için büyük bir düş kırkılığı idi.

Böylece, sorunlarına çözüm bulamamış bir toplumun iç zorlamaları, bir ölçüde, yurt dışına işgücü akımında simgelendi. Sınırlar ötesine taşan yüzbinler, Ülke içinde hız kazanmış toplumsal değişmenin bir sonucu olduğu kadar, bir ögesi durumuna da geçti. Geleneksel Türk toplumu

ise, bu denli kısa bir döneme歧dirilmiş büyük çaptaki iç ve dış hareketlenmenin sancılarını kısa zamanda duyar oldu. Arayışlar içinde bir Ülke, arayışlar içinde geniş yığınlar, son 30 yıllık toplum yaşamına damgasını vurur oldu.

1973 ekonomik bunalımını izleyen yıllarda işçi alımı tümde durdurulmakla kalmadı, çok sayıda işçi geri de gönderildi. Ancak gene de yurt dışında bulunan Türk nüfusun eksilmediği, artığı görüldü. Her yıl ortalama yüzde 10 gibi bir artışla çoğalan yurt dışındaki Türk nüfusu, 1980 başında 2 milyon yöresinde bir topluma varmıştır.

BEKLENENLER GERÇEKLEŞMELER

Ekonomin sorunlarını çözememiş bir Ülke için dış göç, kurtarıcı bir açık kapı olarak görülmüş. Başlangıçta, umutlar uyandırıldı, bekleyişler geliştirildi toplumda. Yüzbinler için bir ekmeğin kapısı olduğu kadar, Ülke'nin bitmez görünen güçlüklerinede bir çözümü dış göç. Devlet düzeyinde dış göç kararı da bu umut ve bekleyiş içinde verildi. Ülkede uyandırılan bu umut ve bekleyişler, genel olarak üç alanda yoğunlaşmaktadır:

1- Dış göç ülkede giderek artmakta olan "İşsizlik" baskısını azaltacak, hızla artan işsizler kitlesini bir bölümne iş olanağı sağlayacaktır. Açıklanmayan yanıla da, işsizlerin bir bölümünün yurt dışına gönderilmesi, olası toplumsal patlamaların önlenmesini sağlayacaktır.

2- Yurt dışındaki yüzbiplerin biriktirimlerinin Ülke'ye

gönderilmesi ya da getirilmesi, hem ülkenin dış para gereksinimini dolayısıyla da, dış ödemelerdeki dengesızlığı giderecek, hemde ülkeye akan bu paralar ülke ekonomisini, yatırımları canlandıracak, yeni istihdam olanakları yaratacaktır.

3- Gelişmiş batı sanayili toplumunda çalışan ve yaşayan işçi, A) Gelişmiş batı sanayisinin ileri teknolojisi içinde yeni ve üstün nitelikleri ile gerekli iş disiplinini kazanacak; B) Batı toplumunun gelişmiş toplumsal kültürel düzenlerini özümleyerek öğrenecek, Dönüşte bu değerleri ülkesine taşıyarak, ülkenin kalkınmasında "kalkınma önedi" ya da "modernleşme" ajanı olarak görev alacaktır.

Bu bekleyişler, zamanın平台上 şöyledir yansımaktadır:

"...Yurt dışında gelişmiş bir toplumun farklı çalışma disiplini ve yaşama düzene alışılmış olan, yeni meslekler edinen veya mesleklerinde ilerlemiş olan işçilerin Türkiye'ye dönüşlerinde kalkınma etkili bir şekilde katılmalarını sağlamak ve çevrelerinde doğabilecek sosyal problemleri önlemek, memleketimizin iktisadi ve sosyal gelişmesine önemli katkıda bulunabilecek bu kitleden tam yaranmak için önemlidir." (1)

Başlangıçta inandırıcı görünen bu bekleyişlerinde itisiyle başlatılan 20 yıllık dış göç deneyiminden sonra, bu bekleyişlerin değerlendirilmesi gerekir. Topluma sunulan bu bekleyişler ne ölçüde gerçekleşmiş, Ülke dış göç deneyiminden (hic değilse, bu bekleyişler çerçevesinde) ne ölçüde yararlanmıştır?

Yukarıda özetlenen bekleyişlerin tümünün burada değerlendirilmesi olaksız. Genelde Ülke zarar derecesi çok kuşkulu ve tartışmalı olsa da, yurt dışına giden yüzbinlerin ülkeye işsizlik baskısını (Belki de toplumsal patlamaları) azalttı, enazından buna bir katkısı olduğu yadsınamaz. Ülkeye katkısının ne ölçüde yararlı olduğu ve halk yararına nasıl değerlendirildiği çok tartışılmaktır. Birlikte, işçi dövizlerinin TC Merkez Bankası'nın olanaklarını genişlettiği de (çünkü dış göç başlangıcından 1980 sonuna kadar yalnız resmi kanallarla Ülke 12.5 milyon dolar girmiştir) çok açık bir

gerçek. Yüzbinleri bulan yurdışından dönüs işçinin ülkeye işgücünün nitelikleşmesine ve modernleşmesine ne ölçüde katkıda bulundukları ise, henüz aydınlatılmış değil. Daha doğrusu, bu yönde oluşturulmuş olan bekleyiş ve umutlar unutulmuşa benziyor.

Başlangıçta dış göçün insan gücüne katkısı ile bunun ülke kalkınmasına sağlayacağı yarar, tartışmaların merkezini oluşturmaktadır. Gelişmiş Avrupa'da bilgi ve görgüleri önemli ölçüde artan Anadolu köylülerinin geriye dönüşleri ile toplum, gerçek kalkınma önerilerine kavuşacak (2). "... Batı kültür, bu yüzbinlerce işçinin bir trafik halinde gidiş-gelişi ile memleketin içtimai strütürüne hücrelerine kadar nüfuz edecek. (...) garp kültür, kütle teması ile bu insanların şahıslarında köylere, kasabalarla kadar nüfuz edecek" (3) Ayrıca, Batıya kötü tanıtılmış olan Türk insanının, gerçek ve olumlu yanlarıyla daha iyi tanıtılması, böylece de Batının ekonomik ve siyasal topluluğu içine karışması için "dış göç kaçınılmaz bir fırsat" olarak (4) görülmekte id. Dış göç "yurdumuza temin ettiği çeşitli ve pek mühim faydalari olduğu her türlü münaşaşın dışında" (5) olmasının ana nedenlerinden birisi de, Ülke'ye sağlayacağı bu yararlardır.

Burada, gelişmiş alıcı ekonomilerin, işgücü göçü verecek ülkeleri dış göçe özendirmek, onları inandırmak için geliştirdikleri bu yondeki bekleyişlerin ne sonuç verdiği üzerinde durulacak. Dış göç başlamasından 20 yıl sonra ve dönüşlerinde büyük ölçüde gerçekleştiği bir sırada, bu başlangıç bekleyişlerinin değerlendirilmesi gerekli, zorunlu. Açıktır ki,

Bu bekleyiş, göçmen işçinin, alıcı Ülke'nin teknolojik ve toplumsal kültür değerleri içinde yaşayarak kültürlenmiş olarak döneceğini öngörür: Göçmen işçi, gidilen toplumun kültürel yapısı içine girerek öncelikle gelişmiş sanayide işgücü niteliği, iş deneyimi ve batı gelişmesinin özünü oluşturan iş disiplini kazanacak; sonra da Batı toplumu içine girecek Batı değerler dizgesi ile yaşam biçimini öğrenerek, kültürel değerlerini özümleyecektir, dönüstü, kazandık-

ları ile öğrenciklerini kendi toplumuna taşıyacaktır.

Bu demektir ki, göçmen işçi, hem öğrenmeye gelişmeye istekli, hevesli olacak, hem bilinçli olarak alıcı batı toplumuna gerçek anlamda (tekโนlojik ve toplumsal yönleriyle) girerek toplumsal-teknolojik değerleri öğrenecek, hem de bu kazanımlarını dönüste ülkesine taşıyan bir misyoner, bilinçli bir toplumsal önder durumunda olacaktır. Üstelik bu kültürel misyon, ülkeye en küçük birim olan köylere kadar dağılarak, yaygınlaştırılacaktır. En küçük yerleşme birimlerine dek dağılmış deneyimli, görgülü, nitelikli ve varlıklı bu önerler, Ülke kalkınmasında ateşleyici kivircımlar olacaklardır.

Toplumsal değişmede çok abartılmış görünen bireyin işlevine ilişkin temel yanlışlık bir yana, bu bekleyiş nasıl gerçekleşecekti, nasıl gerçekleştirilebilirdi? İçinde bulunulan ilişkilerden, bu umutların gerçekleşmesine izin verebilir miydi?

DIŞGÖCTE "GEÇİCİ" LİK VE GERİYE DÖNÜŞLÜLÜK

1960 başlarında başlayarak 1970'de doruguza erisen yurtdışına işçi göçünün Türkiye özelindeki özgün yanı, bu hareketin "Geçici" amaçlı, "GerİYE dönüslü" olmasıdır. İç göçlerde görülen "geriye dönüşü olmayan göç"ün tersine, dış göçte geçici bir uzaklaşma, geriye dönüş amacı olan bir hareketlenme söz konusudur. Dış göç damgasını vuran, sınırlar ötesine taşıma özelliği olduğu kadar, bu geçicilik özelliği dir. Giden, sonunda Ülkesine geri dönmek üzere ayrılmakta, geride bıraktığı düzenini buna göre kurmakta idi. Dış göçün toplumsal değişme içindeki yeri değerlendirilirken, bu geçicilik özelliği temel alınmak zorundadır. Dış göçe katılan Türk insanının Batı toplumundan ne ölçüde etkileneceği, onun yurt dışına gitme amacı ile yakın bağlantı. Dış göçe katılmaktaki başlangıç amacı bir süre emeğini satarak, yeterli parayı biriktirdikten sonra dönmektedir. Salt ekonomik bir değişme iddi amac, toplumsal katılma değil. Tıpkı, Ülke içindeki "mevsimlik" göç gibi. Başka türlü bir kavram da yoktu kafalarında; kalıcı amaçla dış göç geleneği hiç olmamıştı

ülkede. Kuzey Amerika'ya yerleşmeye giden Avrupalı'dan çok farklı bir başlangıçtı Türk dış göçü. Uzun yıllarda farklı kaldı.

Türk dış göçünde gözlenen bu özgürlük, belli toplumsal sonuçları birlikte getirmekte idi. Yurdışına giden işçi, geride kalan dünənini döneceği duruma göre düzenlediği gibi, içine gireceği toplumun bir parçası olma psikolojik hazırlığı içinde de değildi. İçine girilen toplumun bir parçası olmak, onun geleceğini, kültürünü benimsemek, o toplumla özleşmek, göçmen işçinin bekletileri arasında değildi. Bu yüzden de dış göç, değer dizgileriyle, değer yargıları ve gelenekleriyle Batı'da yaşamayı getirmekte idi. Dahasi içine girilen kültür ve değerler dizgesi o denli yabancı, o denli öz kültüre tersti ki, böylesi bir "aykırı" kültürün bir parçası olmak düşünülemezdi de. Ve ancak dışında kalınarak katlanılabildi bu topluma, içine girilerek değil. Yığınla Türk işçi için ancak çok önemli ekonomik sonuçlar bu toplumlarda bulunmaya gerekebilirdi.

Geleneksel, tutucu bir toplumsal yapıdan geçici olarak ayrılan, dönüşle ilgili tüm bağlantıları koruyan bir kimse için, içine geçici olarak girilen topluma uyum için tek çaba harcamakta gerekmek. Her çaba, önemli bir özveridir onun için. Kalıcı olmayan bir yaşam ise, yüzeysel olmak zorunda. Dilini, ancak işini koruyabilmek, sokakta yaşayabilmek için öğrenir; uyulması gereken düzenide, ancak amaçladığı süre boyunca toplum içinde yaşayabilmek için. Kendini bir yama gibi görmek durumunda işçi; ama dokuya uymayan uyması zorunluluğu olmayan, zamanı gelince yerinden ayrılabilen bir yama. Bundan, ne kök saldığı toplumdan kopabilmek, ne de içine girdiği topluma kök salma çabasına girebilmekte gögmen işçi. Kaldı ki, içine girdiği toplumda onu kaynaştırmaya pek istekli değil.

O yüzden, "batılışmış" dönemin işçi bekletisi, hem gerçeklerden uzak, hem de iyimserliğinden öteinde bir yanılığı idi. Batı'da

bulunmak, Batının içine girmek değildi, batı değerleriyle beslenmek değildi çünkü.

**BATI DA GEÇİCİ İŞGÜCÜ
İSTEMİŞTİ, İNSAN DEĞİL!**

Türk işçi geçici bir süre için gitmişti de, Batı başka bir amaçlı kurmuştu onlar için? Liberal ekonomi, "sunu ve istem" kuramı gereğince ve genel ekonomik dengenin sağlanabilmesi amacıyla, işgúcünün yer ve yön değiştirmesini doğal, dahası zorunlu görür. Dengeli büyümeye, emek ve sermayenin bu doğal değişiminin bir sonucu görülür. Batının gelişmiş ülkelerindeki demokratik (düşük doğum oranı), ekonomik (ucuz işgücü) ve tarihsel-toplumsal (savaşlar, göçler, refah toplumunda iş seçimleri) koşullar sonucu beliren İşgücü açığı, ucuz maliyetli "yedek işgücü" durumunda olan göçmen işçilerle karşılaşılabilir. Bu yedek işgúcünün de olabildiğince ucuza maledilmesi amaçlanır.

Bu amaca en uygun işgücü, "mevsimlik" işçi olabilirdi: İsten- diğinde, istenen süre için getirilen işi bitince de geriye gönderilen in- san gücü. Batı'da yıllarca kullanılmıştır bu tür insan gücü ve Batı, deneyimli bu konuda. Güney Avrupa göçmeni yıllarca bu işleri üslenmiş, gelişmiş Kuzey Avrupa' yi görülen boyutuna ulaştırmış. Ekonomileri geliştiren bu "geçici" kitle için kalıcı bir düzen kurulma- mis, bu kitlenin yaşaması için gerekli alt yapı giderlerine katlanılmamış. Bu geçiciliği Batı, anıtsal bir sıfatla da somutlaşтыrmış: "Konuk işçi" konukluk geçici-lığı sürekli arzulamak, psikolojik olarak da göçmene, kendini toplu- mun bir parçası saymama ve iğretilik güvensizliği vermek için bulunmuş gibi. Mevsimlik işçiliğe dek bir anlam verir işçiye.

Kısaltası Batı, varolan toplumsal ve altyapısal hiçbir yenileme yapmadan hiçbir yapısal değişikliği öngörmeden, milyonlarca konuğu işyerlerine doldurmaktayı idi. Ekonomi gelişecektir, üretim artacak fakat bunu gerçekleştirenler, toplum içine katılmayacak, işçi yurtlarının yalıtlanmışlığına terkedileceklerdir. Konuk İşçi, Üretimini gerçekleştirdiği Ülkenin kültürel değerlerini tanıma olanağını bulamayacaktır. En başta, konuk

işçi için bir konuk düzenlenmesine girmeyecek, doğal bir kaynaşa maya olanak vermeyecekti. Sonra, konuk işçiler için mesleki ya da kültürel eğitimi, dil öğretimine, toplumsal hizmetler geliştirmeye ilişkin çabalar, hiçbir alıcı ülkede yaygınlık kazanamamakta. Konuk İşçinin toplum dışında bırakılması sonucu alıcı toplumda giderek gelişen ayrımcılık ise topluma karişma çabası gösterenlerin çabalarında boşça çıkmaktır. Bu da doğal ve üstelik Batı'nın egenmenliklerince özellikle istenmemektedir. Yerli halkla konuk işçiler arasında uzlaşılmaz şovenist duygular uyandırılmakta.

gene de "geçici" genede "konuk" olarak. Kaldı ki içinde yaşanılan toplum, konuklarının var olduğu gerçekine göre düzenlenmediğinden, toplumun dışında kalarak, toplum kültüründen habersiz yaşamak da zorunlu. "Gettolaşma" bu dışlanması, toplumun içine alınmamasının sonucu toplumun bir köşeçığında kendine güçlükle yer bulan konuk işçi, bu köşeyi kendince, kendi kültürünce döşemek zorunda. Öyle de oluyor, bu kentte göçmen alt kültürleri oluşuyor. Memleketi aratmayacak bir düzensizlik, gerilik içinde, bazan da hoyratlık içinde. Bu altkültür, belki memleket kültürünün aynısı

Böylece de, "geçici" amaçla geliştirilmiş konuk işçinin toplumun dışında kalması, doğal bir sonuç olarak görülmektedir. Ondan, Batı toplumunun içine alınmak üzere getirilmiş bu kitleyi Batı'da besleyecek bir toplumsal kültür yoktur. Konuk işçi, toplumun içine alınmamakta, kendi yalnızlığına ya da kendi alt kültürünün dışlanılmışlığına terkedilmektedir. Göçmen, Batı toplumunun içinde değil fakat kıyısında sığıntı olarak geçirmekte yollarını.

değil, Batı'ya uyarlanmış bir tur karmakültür ama gene de Batı'nın kültürü değil. Belki bir takım çarpıcı zıtlığı ile Batı'ya meydan okur nitelikte. İşte geçici göçmeni Batı'da uzun yıllar tutan, hemde sağlıklı tutan da bu altkültür, bu memleketten bir parça oluş. Batı'nın etki alanının, dilinin etki alanının dışında sığınaklardır bu gettolaşmış yörenler. Göçmen işçi fabrikadaki, inşaattaki, belediyede ki işinden sonra, sanki sınırı geçiyor, kendi ülkesinde geçiriyor gecesini, tatilini, boş zamanını.

OLUŞAN GÖÇMEN KÜLTÜRÜ

Alici Ülke geçici işgöçü aldığıını düşünüyor, işçi değil ve işyeri kapılarını kapalı tutuyor. Girenler, konuk olarak gittiklerini biliyor, geçici bir süre çalışarak yalnızca para kazanmayı amaçlıyor, yaşamayı, topluma karışmayı değil. Ve çok büyük çoğunluğu, kapanmış kapıları zorlama gereği de duymadan yalnızca çalışarak yıllarını geçiriyor Batı'da. toplum içine istenmediğini biliyor göçmen işçi, içinde yaşadığı varsayılan toplumun kültürune, toplumsal yaşamına uzaktan seyirci kalıyor. Ve sonuç, düzenlendiği gibi oluyor. Göçmen işçi bedence yıllarca da kalır Batı'da, o toplumda "geçici" içinde yaşıyor. Ya da ülkesindeki düzenini, geçici olarak Batı'ya taşıyor.

Bulgurunu kayurmasını, tar-

şıyor, Batı toplumunu değil. Bir kültür duvarı, bir yaşam duvarı var Batı ile arasında, görünmez bir duvar. Öz kültürü koruyan, yaşama anlam veren, işçinin ruh sağlığını koruyan bir duvar. Ayrıca Batıya tepki simgeleyen bir duvar. Bu duvarın ötesinde, Batı toplumunun kıyıcılığında oluşmuş olan göçmen alt kültürü, bir gereksinim sonucu doğdu elbet. Batı toplumunda yaşamayıramaçlamayan "Geçiçi işçi" pek bir çaba harcamadan ilişkide bulunacağı anlamlı bir toplumsal gereksinimle oluşturdu bu altkültürü. İşçi geçici de olmasa, Batı toplumu göçmeni içine almaya hazırlıklı değildi. Horladı, küçümsedi ve sonra da dışladı göçmeni. Göçmen işçi de fazla östelemedi geçiciydi, çabaya demezdi.

Bulgurunu, kavurmasını, tarhanasını, sucuğunu taşıdığı gibi. Baticılığın yaniltma yanı da bu oluyor, geçici olarak kısa süre kalması beklenirken, kültürünü geçici olarak Batı'ya taşıyarak uzun yıllar kalıyor Batı'da. Ama degmezdir.

Önce tanıdık, gülümseyen, horlamayan yüzler aradı, gülümse- yebileceği, konuşabileceği, dert- leşebileceği insan aradı. Ve tren istasyonlarında (bahnhof) buldu bu insanları. Binlercesini hepside

birbirini arar durumda, biri ötekine gereksinim içinde ve kısa süreli bir "bahnhof" kültürü oluştu. Büyük bir gereksinimi karşıladı. Tren istasyonu toplulukları Batı'nın yamadığını gerçekleştirdi bir ölçüde.

Sonra öz kültürünün simgesi olan kahvehaneler geçti yörede. kasabın, bakkalın, gazinonun yanında ve Türk kahve kültürü, tüm özellikleriyle taşındı bu kahve hanelere, camiler, kuran kursları da bunu izledi. Her sokakta, her köşede Batı'nın nesi varsa Türkçe karşılığı bulundu. Sanki Anadolu'daki bir kent Batıya taşınmış oldu. Herşeyi ile...

Böylece, göçmen işçi, Batı toplumuna katılmama, Batı kültürü içinde yaşamama yolunu buldu. Özgürlüğünü koruyorken, kendini de korudu: Batı kültüründe özümlenmekten, kendini yitirmekten horlanmaktan, küçümsenmekten korudu, korumakta.. Dışa kapalı, kendi içinde doyurucu bir yaşamdır bu. Dışa kapalı bu alt kültürün, ulusal-dinsel değerlere abartılmış bir yönellim geliştirmesini doğal karşılaşmak gereklidir. Kendi değerlerini korumak, onu çok karmaşık ve gelişmiş Batı değerleri karşısında yaşatabilmek için abartma zorunlu luğunu vardi. Bu yüzden, dışlanmış ve kendi öz değerlerini yaşatma zorunluluğunu duyan göçmen kitlesinin giderek daha şovenist, daha dindar, daha tutucu bir yapıya dönüştüğü gözlenmekte. Bu tepkisel tutum, göçmen alt kültürünü giderek pekiştirmekte, göçmeni Batı Kültürü ile değerlerin denge daha da uzaklaştırmaktır.

GERÇEKLEŞMEYEN UMUTLAR

Yurtdışına gitmiş işçilerin yarıya yakını (yaklaşık 400.000) ülkeye dönmuş durumda. Geriye kalanların da önemli bir bölümünü er ya da geç doneceğe benzer. Belki çoğunluğu emekliliğini geçirmek için donecek. Dönenlerin ülke kalkınmasına ve modernleşmeye katkıları yönünde oluşturulmuş başlangıç bekleyişlerinin gerçekten ne ölçüde uzak olduğu ise, Türkiye'nin kısa deneyiminden kolayca görülebilir. Bu bekleyisin, hem dış göçü bir çözüm olarak sunan sistemin işleyişine, hem de dış göçe katılanların koşullarına ters düşüğü çok açık: Batı kapitalizmi, kendi zararına işleyen bir gelişmeyi zaten öneremezdi.

Geçici işgücü kullanımında deneyimli Batı, kaynak ülkenin dışgöçten yararlanamayacağını biliyordu elbet. Dışgöçten Türkiye'nin kazançlı çıkması, sistemin işleyiş mantığına ters. Öte yandan ve sistemin işleyiş mantığına uygun olarak "geçici" göçmen işçinin Batı'da işgücü niteliğini geliştirmesi ve Batı toplum değerlerini özümlemesi de olanaksız herseyden önce, göçmen işçinin Batıya nitelik kazanmaya değil, para kazanmaya gittiği bilinmek zorunda. Beceri öğrenmeye güdülü değil, hevesli değil. Bu bir ikincisi, işçi nitelik edinmek isterse bile, çalışılan işler nitelik kazandıracak işler değil, niteliksiz, pis ve tehlikeli işlerdir çoğunluk yapılan. Üçüncüsü az sayıda da olsa, belli nitelikleri öğrenen işçiler çıkacaktır, elbet, o zaman da konu daha bir karmaşıklaşır, nitelik edinecek Batı ekonomisine yarar derecesi artan işçinin geriye dönmesi olasılığı çok zayıf olduğu gibi, dönse bile böyle kimselerin bu niteliklerini dönüste kullanmaları daha da zayıf. Döner nitelikli işçinin üretim yerine ticaret ve hizmete yönelik bir iş seçeceği çok açık. Dış göçe karar verilirken ana güdü bağımsız bir isveri, büyük olasılıkla da ticaret

NOTL

- 1, DPT : İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", DPT Matbaası, 1967, S.144
 2-Birerçin, M."Batı Ülkelerine İçgücü Gönderilmesinde İş ve İşçi Bulma Kurumu" İİBK Yayın NO: 83 Ankara, 1971 S.18.

Birerçin M. "Dış ülkelerine İşgücü Sevkinin Sosyal ve Ekonominik Hayatımızdaki Etkileri", Sosyal Siyaset Konferansları, 18. İ.Ü İktisat fak. Yayın NO: 197 İstanbul 1966. S.199-204

3-Tuna o "Türkiye'de İstihdam Meseleleri ve Batı Avrupa Memleketlerine İşgücü Akımı", Türkiyede İşçi Ücretleri semineri (Aralık 1964 ve Nisan 1965) 2. Milli Produktivite

4-Abibaba, N."Dış Ülkeleri Giden Türk İşçileri ile İlgili Meseleler", Sos. Siy. Konf. 16.I.Ü.lkt. Fak. Yayın NO: 166, İstanbul, 1965, S.25.

5-Tuna o. ve Ekin, N. Türkiye'den Almanya'ya İşgücü Akımı ve Meseleleri, 2.rapor, I.Ü.lkt. Fak. Yayın NO: 194, İstanbul, 1966, S.199.

"BUDUN BİLGİSEL ÜRÜNLERİN KULLANIMI" VE YAZIN

Adalet AĞAOĞLU

Epey oluyor, Kadın Sorunu ile ilgili bir seminerde, ODTÜ Beşeri İlimler Yardımcı Profesörlerinden Dr. Seyfi Karabaş'ın da bir bildirisivardı Dr. Karabaş bildirisini "Toplumumuzun Kadınımız Açınsız Eğitilmesi" başlığı altında sundu. Bu bildiri, kadın sorununa yüzyıllar öncesinden bu yana toplumumuzda yerleşmiş bazı değerleri belirleyen kavramlardan, bu kavramların danyıklı deyimlerinden yola çıkarak yaklaşmayı deniyordu. Kadın sorunu sınıfal mı, değil mi; şurada şurda neler oluyor, burda burda burda neler oluyor; nasıl alt edilir, ne kadari, tartışmaları ardından zaman bitimi -acaba zamansımı mı demeliydim?- engeline çarpmış bir bildiri olmuştu bu.

Toplumumuzda kadın-erkek ilişkilerini belirleyen ideolojinin halk arasında söylenenmiş bazı deyimlerle ilişkisini gösteren o çalışmaların girişinde şöyle deniyor: "Küçük" dilsel olaylar olan deyimlerin, budunbilgisinin (etnoloji karşılığı kullanılıyor) bir parçası olmalarından ötürü, çok büyük işlevleri vardır. (...) Budunbilgisel ürünlerde bulunan şudur: Bir toplumun ideolojik kaynaklı duygusal birikimi ve bu birikim dolayısıyla taşıdığı duygusal dü-

şünsel tepki gösterme anıklıkları. Bu budunbilgisel ürün kullanımındaki zaman, benzer içerikli ve benzer imgeleri kullanan başka budunbilgisel ürünlerin ideolojik etkilerine koşut bir etki gerçekleştir. Dolayısıyle, bireyler birbirlerine sürekli bir ideolojik eğitim veriyorlar. Bu ideolojik eğitimi göz önünde tutmayan dar anamlı eğitimin -okul eğitiminin- ya da üstyapı değişikliklerinin başarı düzeyinin düşük olması zorunludur."

"Toplumumuzun Kadınımız Açınsız Eğitilmesi", önerilen yol uyarınca, eninde sonunda ve kuşkusuz döyalı anlamda sanata, yazına büyük ölçüde belbağlayacağı için, ben de burada özellikle bu 'budunbilgisel ürünlerin' yazar tarafından kullanılması üstünde duracağım. Sonunda sorulacak soruya baştan soruvereyim: Yazar, böyle bir kullanımına zorunlu mu duymalı kendini? 'Budunbilgisel ürünler' sıkı sıkıya sarılmalı mı? Bir bilgin gibi gözünü bu 'ürünlerden' ayırmamalı, bincte buraya mı yönelmeli? Yönetebilir mi? Böyle bir kullanım yolundan geçerek ortaya çıkan yapıt sanat ve yazın dışı bir şey olmaz mı? Özellikle insanı kendine merkez edinen yazın, bu insanı hem

yalnızca ideolojik kaynaklı duygusal birikim içine, hem daha tehlikeli, salt bu birikimin kaynaklandığı tek renkli, tek boyutlu, sınırları kesin ve hayli dar çizilmiş bir dünyaya hapsetmez mi? Sorular bu çizgide çoğaltılabılır. Hiç sorulmaması da gerekebilir. Ama pek de öyle değil. 'Ulusal kültür birikimi' derken ipin ucunun sık sık ve hiç bulunamamasıya kaçırıldığı oluyor çünkü.

Sayın Karabaş'ın sözünü ettiğim incelemesi ile daha başka incelemeleri üstünde durursam, burada kadın-erkek ilişkisi açısından değil, ama yazma/yaratma eylemleri açısından neden bunca bir duyarlık gösterdiğim anlaşılır.

'Budunbilgisel ürünlerin' kullanımına ideolojik etki açısından değinen Dr. Karabaş, toplumumuzda kadının konumuna ilintisi nedeniyle "Dayılanmak", "Saçı uzun, aklı kısa" vb. gibi bazı deyimleri değişik zamanlarda, değişik bağlamalarıyla irdeliyor. Bu irdelemeler sonuçta şu yargıyı getiriyor: "Bu deyimlerle benzer içerikli başka budunbilgisel ürünlerin yaratlığı akıntıya karşı kürek çekildiği için, kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirme çabaları başarısız kalmaktadır." Bu yargı, aynı biçimde 'budunbilgisel ürünlerin' yarattığı akıntıya karşı kürek çeken yazının çabalarının da boş olacağı yargısını yedeğinde getiriyor. Sayın Karabaş, 'budunbilgisel ürünlerin' kullanımını örnekler üstünde inceleyen "Yazılı Yazınla Budunbilim Arasındaki İlişki", "Çalikuşu"nın Yazınsal ve Budunbilimsel bir İncelemesi", "İnançlarımızla Manılerimizde İmge Bütünlüğü" gibi başka çalışmalarında da salt toplumbilime, kadın sorunun çözümüne değil, yazımıza da bir katkıyı amaçlıyor.

Andığım incelemelerden ilk, Aziz Nesin'in Fur Fur adlı öyküsünün çoğulukça benimsenip yaygınlaşabilmesinin nedenini, bu öyküde kullanılmış kimi öğelerin, deyim ve imgelerin 'budsual' değerlerle koştuguunda buluyor. "Çalikuşu'nun Yazınsal ve Budunbilimsel İncelemesi" ise, Reşat Nuri'nin bu romanında kullandığı dil, anlatım ve imgelerle roman kişilerinin, bu kişilerin birbirleriyle ilişkilerinin, yıllarboyu hem toplumumuzda, hem gelenek

sel Batı romanında yerlesmiş değerlerin kullanımıyla örtüşüğünü ileri sürüyor. 'Su simgesciliği', 'Renk simgesciliği', 'Uçma simgesciliği', 'Yiyecek simgesciliği' gibi karşı yansımış bir yapıyı Çalikuşu'nda "nerdeyse destanlarımızda pürüzsüzle kullanılmış olması" da, Reşat Nuri'nin bu romanındaki başarısına ve romanın bu denli yaygın kazanılmasına bir kanıt olarak gösteriliyor. Böylece, bir halk bilimcinin yazınsal yapıta bakışıyla yazının, yazarın yaratma sürecindeki durumunun da örtüşüp örtüşmediğine, o yazın sal yapının yaygın kazanmasında yaygın ya da resmi ideolojinin bir payı bulunup bulunmadığına; kısacası benzer açılardan daha pek çok şeye bakmak kaçınılmaz oluyor. Ama ben burada salt, andığım incelemelerin izini sürerek, yazarın 'budunbilimsel' birikimi, 'budunbilimsel ürünler' kullanımını ile onun yazma gerçeği üzerinde duracağım.

Acaba Çalikuşu'nda, incelemede altı çizilen 'budunbilgisel ürünler' Reşat Nuri tarafından bilerek, bincte mi kullanılmıştır? Bunların, romanın yayınaşmasında ve 'başarısında', bir rolü bulunup bulunmadığını şimdilik bir yana koyalım, ama romanın yazarı, şu romanı yazarken su simgesciliğini, uçma simgesciliğini, renk simgesciliğini, yemek simgesciliğini vb.. kullanırsam daha çok okunur, daha 'başarılı' olurum mu demeşti? Yoksa Reşat Nuri'nin içinde yaşadığı toplum, o toplumun da şekillendirdiği bir bireyi olması nedeniyle artık onun kendi malı, kendisi olmuş olan ekinsel bir birikimin doğal sonucu mudur bu? Daha somut ve yalın olsun diye bu sorunun yanıtını Aziz Nesin'den alalım: Dr. Karabaş'ın Alkarısı, Keloğlan masallarında rastlanan bazı imgeler ve abartı öğeleriyle Fur Fur Fur'da rastlanan imgelerin, abartı öğelerinin birbirile örtüşüğünü ileri süren incelemesi üstünde Fur Fur Fur yazarı şöyle demiş: "Ben bu öyküyü yazarken ne Alkarısı'ni, ne Keloğlan'ı düşündüm. Uzaktan yakından böyle bir kaynak gelmedi aklıma. Ama siz bu öyküde Alkarısı, Keloğlan'la bir ilişki bulunuyorsunuz. Buluşunuz doğru olabilir.

Cünkü ben bu masallar içinde yaşamış ve yetişmişimdir. Öyle bir ilişki varsa, bu ilişki kendiliğinden olmuştur."

Yine de hiçbir şeyi 'kendiliğinden' bırakmak istemeyen bilim adamı diretektir: "Budunbilgisinin, Aziz Nesin'in deyimiyile 'kendiliğinden' değil de, usta bir sanatçı sezgisiyle ya da özümleme siyle kullanılmışından bu tür yaratıcı çalışmaları anlıyorum." Göründüğü gibi, sezgiye söz hakkı tanınmakla birlikte, böyle bir kullanımın bincte bir bilgi yoluyla yapılması gereği vurgulanıyor. Bir şeyi özümsemekten söz açılamadı yoksa. Hele 'kullanılmışından', hic.

Bilim adamının sanatçıya, yaza yaratıcılıktan öte geniş etkinlik adına da önerdiği yol ne olursa olsun, belki kendisinin bile açık seçik farkında olmadığı asıl katkısı, önerilen yolların kendisi değil, yaratıcının kendi yolunu bulmasında ve kendi yolunda yürümesinde gerekli bilgi birikimi-

dir. Bu anlamda sezginin de bir bilgi birikimiyle elde edildiğini anımsamak gerek.

Kısacası ben, sanatçıyla, yaza toplumu arasındaki ilişkiye güçlendirmede 'budunbilimsel ürünler' kullanmak için kullanmak ve bir yol gösterici olarak abartmak yanlısı değilim. Özde bu 'ürünler' her zaman yazarın çağdaş konumuna denk bir karşılık olmadığı için, genelde, bu 'ürünlerin' kullanımının, toplumun yerlesik değer ölümlerinin ardına takılmak anlamına geleceğine inandığım için. Ama, daha temelde yatan asıl sorun, insanı çağımızda bir kavim insanı olarak görme tehlkesi. Üstelik kavim insanı, kavimsel değerlerin baskısını her gün biraz daha çok duymakta iken. Ya da bu değerler ne adına kullanılabacakları konusunda da, en çok bunun için bir değer taşıdıkları için. Su simgesciliği de, uçma simgesciliği de, yemek simgesciliği de, abartma öğeleri de kendilerine yeni değerler yüklenmesini bekliyor.

Şükran Kurdakul

Düşün ve Edebiyatımızda

**Şairler ve
Yazarlar Sözlüğü**

- 1076 Şair, yazarın yaşam öyküsü, yapıtları, kişilikleri üzerine kaynaklar.
- Cumhuriyet döneminde çıkan başlıca edebiyat dergileri dizini.

Bütün kitapçılarda

Başvuru: Gözlem Yayınevi
Cağaloğlu-İstanbul

REKLAM KAVRAMINA SINIRLI BİR YAKLAŞIM

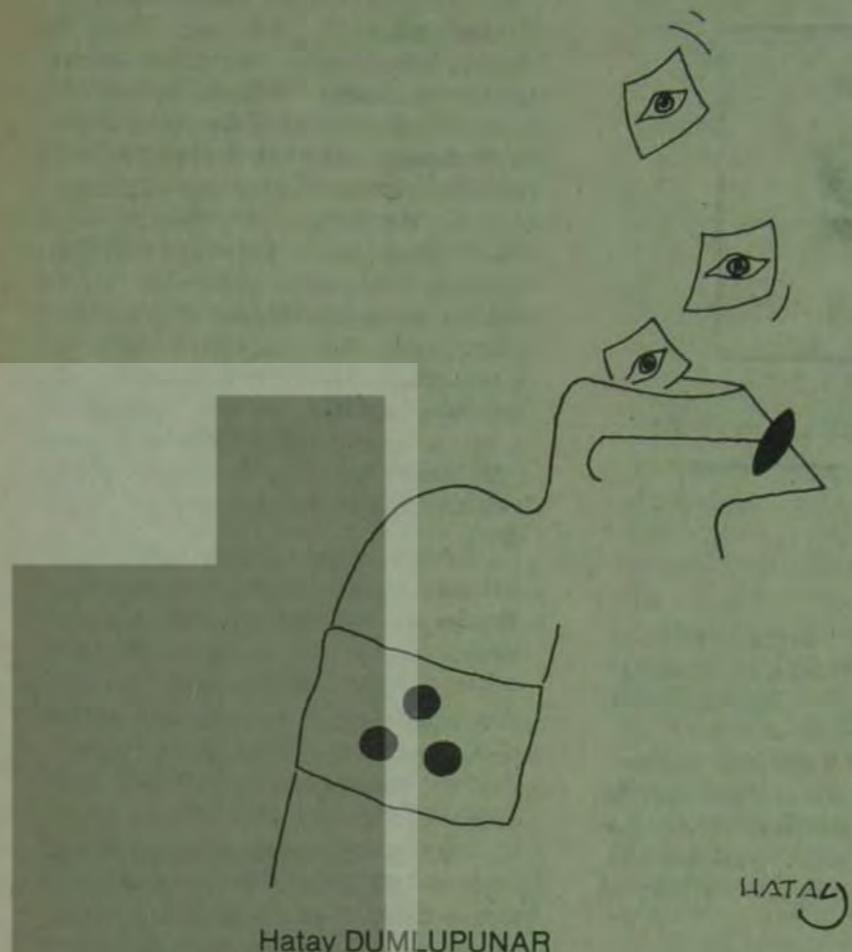
Timuçin ÖZYÜREKLİ

Bedeli ödenmiş tertipleşen bir satış türü olan reklam Fransızcadan gelen bir sözcük. "Bir şeyi halka tanıtmak, begendirmek ve böylece sürümünü sağlamak için söz, yazı ya da resimle yapılan her türlü çaba... İlgi uyandıracak istek yaratarak talebi teşvik etmek "anlamına geliyor. İçinde bulunduğuımız çağda -iletim çağrı- diyenlerin bolca olduğu bir dönemde çeşitli aygıtlar kanalıyla yapılan reklam kampanyaları kitleleri sarsıyor. Yürüttülen bu etkili kampanyada her türlü araç deneniyor. Amaç; pazar konumunu ve var olan tüketiciyi bilinci bir şekilde değerlendirek tüketimini çekici hale getirmek. Bu bazen zararlı ve sözü edilen değerlere sahip olmayan bir malın veya ürünün kitlelere ulaşarak satışının körüklenmesi sorununu da beraberinde getirebiliyor.

Kapitalist düzende sermayenin, yatırımcının, sanayicinin, işadamlının topluma sürdürdüğü malin tüketiciye gitmesinde görev yeken reklam, dolayısıyla reklamci veya reklam ajansıdır. Bu olay kendiliğinden gerçekleşen bir olay değildir. Belli dallarda çalışan uzman bir kadroya görev düşer. Bu nedenle bu görevi üstlenen reklamci veya reklam ajansı kendiliğinden tüketimi körükleyen uzman bir kurum haline girer. Bu uzman kadrolar tüketilmesi istenen malin, kollektif bir eylem sonucunda belirli iletişim kanallarını zorlayarak ve mali çekici duruma getirerek tüketiciye ulaştırır. Bu yolda A-gazete (yöresel ve ülke içinde) B-radyo ve TV, C- dergi (yöresel ve ülke içinde), D- direkt posta ile reklam, E- açık hava reklamları, F-sinemalar (film ve slaytlar) vb. amaç doğrultusunda kullanılabilir.

Üzülerek söylememiz gereki ki, içinde bulunduğuımız topluma veya genel olarak kapitalist toplumlarda, kapitalistler lehinde gelişen ekonomik yapı ve pazarlama-pazar koşulları reklamı gerektiriyor. Bu yolda korkunç olarak değerlendirilebilecek paralar harcanıyor. Ülkemizde de değişik reklam harcamaları -başa TV olmak üzere değişik reklam araçlarına yatırılan para- her geçen gün artıyor. Doğal olarak bu noktada da malin tüketiciye sunulmasının yanında, üretilmiş malların kitlelerin talebine sürüleceği pazarın paylaşım sorunu devreye giriyor, reklama değişik bir özellik yükleyerek... Pazarın paylaşılması konusunda reklamdan yararlanılır da o reklamı kimin ya da hangi firmaların yapacağı sorunu hiç gözardı edilebilir mi? Çünkü bu, reklamcayı veya reklam ajanslarını kendi aralarında rekabete sürükleten bir durum yaratır. Nitekim öyle görülüyor ki, gelecek yıllarda reklamcılık önemli gelişmelere ve değişimlere sahne olacaktır. Bu arada reklamcılık değişirken, reklam yapan kişi veya firmaların, ajansların yapısı da esaslı bir değişimden geçecek, küçük kuruluşlar bireleşerek büyük gruplara ya da büyük reklam şirketlerine katılacaklardır.

Genel olarak durumu irdeleyeceklorsak görürüz ki, kapitalist toplumda gerçek özgürlüğe bireylerin tümünün ulaşamadığı görülür. Üretim araçlarına sahip olanlar sermayelerini artırırken özgürlük alanlarını genişletirler. Emeğini satarak geçenler özgürlükten yeterince yaranamazlar. Yahut sınırlı olarak pay alırlar. Zaman zaman çok değişik boyutlara vararak değerlendirilebilecek olan özgürlük kavramı kapitalist toplumda değişik bir biçimde bürünerek -çığınca tüketimi teşvik- haline gelir. Daha yoğun daha fazla üretimi gerektirecek olgu, tüketilsin, boyuna tüketilisin anlayışının giderek daha yaygınlaşmasını sağlamaya çalışmak olur. Bu anlayışın önemli olduğu yerde devreye aynı cins, aynı işi görebilecek malların diğerlerinden kendini ayırbilecek ve ben farklıym diyebilecek konumunu sergileyebilmesi gelir. Reklam kavramı çok az akla ve daha çok duygulara seslenerek, kişilerin içinde oluşan düşünceleme etki edip seçme kavramını yönlendiricektir.

HATAY DUMLUUPUNAR

Bütün bu olup bitenler, reklamın yapıldığı anda sonucunun alınması (direkt), uzun vadede satışları sağlamak amacıyla yapılan (endirekt) işlemler, belirli oranlarda olumlu yönler de içерinde barındırırlar. Örneğin:

1- Varolan tüketiciye piyasadaki hizmetler açısından objektif bilgi sahibi yapmak.

2- Tüketicinin akıllica satın almalarında bulunmasını gerçekleştirmek.

3- Doğruyu söylemek, gerçegin dışında vaadlerde bulunmak.

4- Dağıtım maşraflarında tatsarrufu sağlayarak kamu lehine fiyatları ayarlamayı amaçlamak.

Yalnız bunlar iyi niyetle sahil-i yürüttürebilen reklam kavramında mümkündür...

Reklamın olumsuz yönleri bütün bu yukarıda sayılanları bastırıracak niteliktir. Yine söyle kabataslak yorumlayacak olursak, örneğin;

1- Reklam basını etkiler ve sonunda basın reklamı verenin fikir satıcısı haline gelir. (gündümlenir)

2- Ana gereksinmelerin dışındaki mal ve hizmetlerin satışını da kamçılar

sunda etkinlik kurma işlevi görebiliyorlar? Bütün bunlara bir sınırlandırma -düzenleme getirmek gerekmey mi? Elbet gereklidir ve önlemler almak mutlaka sağlanmalıdır...

Su veya bu biçimde bütün bu uygulamalar yayın dünyasında da görülmekte. Reklam kanalıyla hiçbir edebi değeri olmayan yapılar çok satan eserler listesine girip baş köşeye oturmaktalar. Ayrıca okuyucuları da yanlış beğenilere doğru yönlendirmektedirler. Reklamcılığın getirdiği yaklaşımlara okuyucuya sunma işlemi, okuyucu alıcı üzerinde şaşkıncı çapraz etkiler yaratarak etki alanı kurmaktadır, hiçbir yararı olmayan yapıtlara yönelik sahip olabilmektedirler. (Doğal olarak burada her reklama başvuran yapı değil, hastalık olarak geliştirilmiş kitlelerin beynini yikanmadan yaranan yapıtlardan söz edilmektedir). Kişilerin ruhsal yapılarını bozabilecek özellikler taşıyan birçok eser iç gıcıklayı grafik veya düzenlemelerle sunularak talep yaratılmaya çalışılmaktadır, hatta seçilen sözlerde çağrışıklarla yozaştırılma zirveye vardi. Siyasi nitelikte bulanık görüşlerin, yalan yanlış uydurulmuş anıtlarla birleştirilerek halkın yığınlarının önüne sürüleceği zamanlarda iş iyice ileriye vardi. TV den bile yaranabilme能力和力をもつておられる方へ向けてお伝えする所です。

Simdi yazın döneminde görülen bu durumu diğer kapitalist pazar kavramından soyutlamak olası mıdır? Reklamın o alandaki etkinliğini bu alanda da göstermekten galmak yanıltıcı değil midir?

Sonuç olarak içinde yaşadığımız koşullardan soyutlanmadan reklam kavramının üzerine gidecek olursak sunu sormadan edemeyiz: 1- Reklamı irdeleyerek inkâra mı gitmeli? 2- Yoksa reklamı olumlu yönlerinin sınırladığı kösesine çekilmeye mi zorlamalı? Ondan kurtuluşun bir diken sorunu olduğunu gözardı etmeden yapılması gerekenin şimdilik. 2- Öneri olduğunu kabullenmek doğru gibi geliyor bize... Doğal olarak buna karşı koyabilecek güçlere karşı yoğun bir uğraş vermek zorunda kalınabilir. Bu da iyiye gidecek bir parçası değil midir? Ne dersiniz? Ama yine de biz böylesi bir yargıya, güzel bir kendini aldatmaca diye-

İnceleme

KIRK YIL ÖNCESİ DİRGİLERİMİZ : 7

Adres : Posta Kutusu 420 - Ankara

Yıl 1 - Cilt 1

Sayı :

2

1 NİSAN 1945

ONBEŞ GÜNDE BİR ÇIK

Remzi İNANÇ

ANT Gençlik Yayıni, Ankara'da onbeş günde bir çıkan dört sayfalık bir dergi. Ant'in ilk sayısı 15 Mart 1945'de, onuncu ve son sayısı da 1 Ağustos 1945'de çıkmıştır. Sahibi Hakkı Bigeç, Neşriyat Müdürü Ulviye Uysal, İlk sekiz sayıda teknik çevirgenliği İlhan Başgöz, son iki sayıda Enver Gökçe üstlenmiştir. Hemen hemen her sayının ilk sayfasında Ahmet Köksal'ın (D. 1920) siyah beyaz deseni yer almış. Derginin fiyatı 10 kuruş.

Ant'in ilk sayısında üç önemli vazı dikkati çekiyor. Rüştü Şardag'ın (D. 1915) 'Edebiyat ve Halk', Suat Taşer'in (D. 1919) 'Sanatçıdaki Gurur ve Münekkevide Dair' ve İlhan Başgöz'ün (D. 1921) 'Nedimde Halk Edebiyatı'nın İzleri' Bu üç yazı da gözden geçirilerek yeniden yayınlanabilir değerdedir. Hele Başgöz'ün incelemesi. Nedim'deki halk deyişlerini, alındıkları yerlerle birlikte sergileyen Başgöz söyle diyor yazısının sonunda: "... Nedim'in halk şiirini çok iyi bildiği ve içinde yaşadığı halk kitlesinin gönlünden ve dilinden pek çok şeyle aldığı muhakkaktır."

Bu sayıda ayrıca Mümtaz Göktürk'ün 'Paso' adlı öyküsü, İbrahim Göktürk'ün 'Kaşıntı', Mehmet İğnebekçi'nin 'Nerdeşin?' İbrahim Gökbakar'ın 'Gurbetçileri'. Dergi imzasıyla 'Inönü ve Gençlik', 'Vurguna ve Vurguncuya Dair' yazıları.

Ant'in ikinci sayısında İlhan Başgöz'ün 'Halk Edebiyatında Toprak', şair Kâmurân Bozkır'ın 'Sanattan Sanatçıdan Yana' adlı uzun ve zehir zikim bir yazısı. Orhan Barlas' 'Beethoven'i anlatıyor. İlk sayfadaki 4. yazı Hüseyin Rahmi Gürpinar'a (D. 1864-1944) aylımlı. O tarihte bir yıl önce yitirdiğimiz bu büyük yazarımızın, bir romanı nedeniyle mahkemedede yapmış olduğu savun-

istiklerini ikisi de ustalıkla anlatıyorlar. Ama yeni insan gibi görmüyorlar, duymuyorlar, düşünmüyorum, istemiyorlar. Bu koskoca dünyada kendi kendileriyle, kendileri gibileşirile yaşıyorlar. Bunun içindir ki, şairseler de, devirlerinin şairi, dünya söyle dursun, memlekettölcsünde de devirlerini temsil eden şair degiller."

O yılın önemli bir edebiyat olayı vardır. İstanbul Üniversitesi'nden Abdülkâbir Gölpinarlı (D. 1900) 'Divan Edebiyatı Beyanındadır' adlı kitabını çıkarmıştır. Ant bu kitabı uzun bir yazıyla tanıtırken söyle diyor: "... bu eseriyle, cansız, sahte, müraî ve saray azlığıının çirkiliklerini övmek için varını yoğunu harcayan klasik edebiyata son ezici yumruğu indirdi."

Aynı sayıda Suat Taşer'in 86 misralık Kurtuluş Şırları: I. Kâmurân Bozkır'ın 'Bahara Karşı' adlı gür sesli, savaşa karşı çıkan uzun bir şiri, altında Avni Dökmeci'nin (D. 1919) 'Vadediyorum' adlı barışı dile getiren şiri. Yine aynı sayıda ilginç bir yazı: 'Nazi Almanya'sında Roman ve Hikaye' Belgesel bir çalışma.

Dördüncü sayıda başyazı Niyazi Berkes'in (D. 1908), 'İlmin Mesuliyeti'nde bilim-toplum ilişkileri irdeleyen M. Şeref 'Halksız Edebiyat' yazısında Gölpinarlı'nın 'Divan Edebiyatı Beyanındadır' kitabından yola çıkararak "... Divan Edebiyatı ve onun geleneğini günümüzde bile yaşatmayı çabayaçanlar çoktan ölmüşlerdir. Biz, yeni yapının genç emekçilerine gönül verenler, umut bağlayanlarız."

Pertev Naili Boratav (D. 1907) 'Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde 17 Nisan Bayramı yazısında, bir yıldönümü şenliğini ve gözlemlerini anlatıyor. Bu sayıda Ö. Faruk Toprak'ın (1920-1979) 'Bafralılar', Enver Gökçe'nin 'Kardeşlik Açıları' Arif (Damar) Barıkat'ın (D. 1925) 'Hissen Yok Bu Akşamda' Senin' şiirleri ve Orhan Kemal'ın (D. 1914-1970) 'Ekmek Peşinde' adlı öyküsü var.

Üçüncü sayının ilk sayfasında, en üstte kısa bir yazı var: 'Sitma Savaşı' sıtmaya savaşın önemini anlatıyor. (1945 yılında o tarihi) ve söyle bağları yazısı: "... Bundan böyle sitmanın, bu yedibaşlı belânin kanlı dışlarında can vermek yok. Bunca çekilenler yeter." aynı sayfada Hüsamettin Bozok (D. 1916) 'Diri Sanat' adlı yazısında, sanatçının içinde bulunduğu toplumsal koşullardan soyutlanmayacağını birçok örneklerle anlatıyor. Bu sayının başyazısı Muvaffak Şeref'in (D. 1913) Mektup'u, Sabahattin Rahmi (Eyüpoglu) (D. 1908-1973) Ulus gazetesinde Orhan Veli'nin Şirini övmüş. Övmekle kalmamış herhal O. Veli'yi tutmayanları sevmeyenleri de suçlamış bir biçimde M. Şeref'in (D. 1913) Mektup'undan söyle anlıyoruz. Vermiş veriştirmiş M. Şeref Çok uzun mektubunun sonunu söyle bağlamış: "... Ne Yahya Kemal'e, ne de O. Veli'ye şair değil, diyen yok. Görüşlerini, duygularını, düşüncelerini,

zorunda oldukları anımlarını diyor. Bu sayıda Suat Taşer'in 'Ateş Kes', Enver Gökçe'nin 'İlk Adım', Ö. F. Toprak'ın 'Harp Bitti', Ahmet Ziyaeddin'in 'Trajedi' adlı şiirleri, Orhan Barlas'ın 'Türk Müziği', N. İlhan Berk'in (D. 1916) 'Romanlarını Yaşayan Sanatçı A. Malraux' adlı incelemesi var.

Altıncı sayıda Yaşar Çöl'ün 'Toprak Reformu' başyazı, Halil Aytekin'in 'Köylerimizde Toprak Kimlerin Elindedir', Adnan Cemgil'in (D. 1917) 'Barem' ve Adnan Cemgil'in 'Üç Bastille' yazıları. İç sayfalarda Rıfat Ilgaz'ın 'Geç Azizim Geç', Arif (Damar) Barıkat'ın 'İkinci Dünya Harbinde Portreler III' şiirleri, Saffet Korkut'un A. Huxley'in 'Yeni Dünya' romanını tanıtan yazısı var. I. Erdem 'Peyami Safa Beyanındadır' adlı yazısında, Peyami Safa'yı (D. 1899-1961) savaşın ilk yıllarında yazdığı demokrasi düşmanlarını savunan, onları göklere çıkarılan yazılarından örnekler getirerek yerden yere vuruyor.

Ant'in açtığı bir anket var. Yer darlığından ya da fazla yaşamadığından olacak, besaltı cevap yazısı okuyabildik. Bunlardan S. Ali ve O Kemal'in karşılaşlarını burada paylaşmak istiyoruz. Bunlar daha sonrası bir hiçbir kitapta yer almazı. Belge olur diye sunuyoruz.

ANT'IN SORUŞTURMASI

1. İkinci Dünya Harbi fikir ve sanat hayatımıza ne gibi tesirler yaptı?
2. Sizce sanatta eski-yeni ilişkili mi, yoksa ileri-geri davası mı vardır?
3. Halkçı sanat, halk edebiyatı geleneğini devam ettirmek demek midir? Halkçı sanattan ne anlıyorsunuz?
4. Fikir ve sanat hayatımıza geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

SABAHATTİN ALİ'NIN CEVABI

1. Büyük bir tesir yaptığı iddia edilemez. Dünaya olup biten dev gibi hadiselerle zorla gözlerini kapatmak ve gözleri kapatmak isteyenlerin çokuğu, dünyanın gidişine ayak uydurmak isteyenlerin yürüyüşünü hayli ağırlaştırmıştır. Buna rağmen yavaş yavaş dünyanın ileri hamlelerinin tesiri bizim fikir ve sanat hayatımıza da görülüyor. Hakikati seven, güven, ortaya sermek isteyenlerin sesi gitgide yükseliyor.
2. İkisi de yoktur. Sanatta sadece hakiki sanat, yanı içinde geliştiği kitleye organik bağlarla bağlı olan ve bu kitleye bir şeyle vermek isteyen sanatla, kendi içine kapanıp gaflat uykusuna yatmış yalancı oyuları davası vardır.

3. Halkçı sanat, eski halk sanatının iptidailiğini devam veya tekrar eden sanat değil, halkın dertlerini, kederlerini, istiraplarını benimseyip onu daha iyiye daha mükemmelle götürmek için halkın emrine verilmiş bir 'mürşit' bir 'silah' bir 'dinanızdır'. Bu sanat raki şipesine girmek söyle dursun, meyhaneden tamamen kurtulmuş 'ayık sanatı' ister.

4. Fikir ve sanat hayatımız dünyaca makbul biriz'an'a erdi. Hâlâ matbuat hürriyeti gibi bir nimeti burulamağa yeltenen falso seslere rağmen, fikir ve sanat hayatımız asıl bundan sonra, hem de çok yakında 'beynemile' meyvelerini verecektir. (Ant, Sayı:6, 1 Haziran 1945).

canlı, yaratıcı bir sanatın insanları daha ileri, daha mesut bir geleceğe hazırlayacağına inanıyorum. (Ant, Sayı:8, 1 Temmuz 1945)

ORHAN KEMAL'İN CEVABI

1. Hiçbir tesir yapmadığına inanmak isteyen, başını kuma gömmüş, böyle gelmiş böyle gider sanan teslim olmuş ideolojilerin bir kana-dına rağmen, öte yandan yere bastığını bilen, dünyayı ve insanların sevmek zaruretini duyan, bununla da kalmayıp vatanın nasıl sevileceğini, sanatın ne olduğunu, ne olması lazımlı geldiğini idrak etmiş, sanatı sanat için maskaralık değil, sanatı insanların refahı ve sahici hürriyeti yolunda bir mücadele vasıtısı saymış şuurlu bir cereyan meydana geldi ki; bu cereyan bence İkinci Dünya Harbi'nin eseridir.

2. Eski-yeni dedikleri şey, şüphesiz ilericilik-gericilikten gelir. İller teknikin getirdiği yeni zaruretleri kabul edecek derecede sistemli bir olgunluğa erişmiş, modern kültürün çözüdüğü problemleri hazmetmiş, sosyal-ekonomik hadiselerin birer kanunu olduğu hakikatine ermiş insan ve sanat yendir. Yenilik-eskilik, ilericilik-gericilik şekilde değil muhtevadadır. Bütün bugün şeşil ve manayı inkâr etmekle yenilik yaptığına, dolayısıyla ileri olduğuna inanan bir fasile var. Bunlarca 'ne söylemiş' ehemmiyeti yok. 'Nasıl söylemiş' in ehemmiyeti var.

İntikal devirlerinin bir hisusiyeti de bazı sanatkârları acayıplığı sükûkemesidir. Meselâ bunalr en olmayacağı, en acayıp hislerin sanatını yaparlar. Yenilik olsun diye "Raki şipesinde balık olmak" isterler. Bu türlü hisler şüphesiz bir zümrenin müstereklidir. Idealini kaybetmiş, hiçbir şeye inanmayan, sarhoş bir zümrenin. Yoksa halk böyle şeyle düşünmez. Böyle sanatkârlar yaşadıkları devirde yarı ölüdürler ki, ilk firtınada yıkılıp gideceklerdir.

3. Halkçı sanat, eski halk sanatının iptidailiğini devam veya tekrar eden sanat değil, halkın dertlerini, kederlerini, istiraplarını benimseyip onu daha iyiye daha mükemmelle götürmek için halkın emrine verilmiş bir 'mürşit' bir 'silah' bir 'dinanızdır'. Bu sanat raki şipesine girmek söyle dursun, meyhaneden tamamen kurtulmuş 'ayık sanatı' ister.

4. Fikir ve sanat hayatımız dünyaca makbul biriz'an'a erdi. Hâlâ matbuat hürriyeti gibi bir nimeti burulamağa yeltenen falso seslere rağmen, fikir ve sanat hayatımız asıl bundan sonra, hem de çok yakında 'beynemile' meyvelerini verecektir. (Ant, Sayı:6, 1 Haziran 1945).

"İDADİLERE MAHSUS" EKONOMİ DERSLERİ

Tevfik ÇAVDAR

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde "İktisat" bilgisine olan gereksinim sadece aydınları düzeyinde değil, kamu oyunun tüm katmanlarında belirginleşmişti. Üniversite ve yüksek okullarda "İktisat" dersleri yıldan yıla artan bir önlemeyle ele alındı gidi. Milli Eğitim döneminde yapılan çeşitli iyileştirme atılımları sırasında "İdadi"lere de iktisat dersleri konmuştu. Bilindiği gibi "İdadi" bugünkü liselere eşdeğer bir orta öğretim kurumudur.

Abdülhâmet II'nin iktidarı döneminde başlayan bu dersler 1908 özgürlük hareketinden sonra da devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminde bu derslerin kaldırıldığı görülmekteyiz. Bunun nedeni, klasik liselerden ayrı, bir mesleki orta öğretim kurumu olarak açılan ticaret liselerinde iktisat, işletme ve onlarla ilgili konuların yoğun biçimde programlamalara konmuş olmasıdır. Sonuçta, bugünkü liselerimizde Toplumbilim, Ruhbilim, Ahlak vb. gibi toplumsal konular işleyen derslerin okutulmasına karşın ilkel düzeyde de olsa bir iktisat bilgisi verilmemektedir. Gerçi Toplumbilim ve Yurtdışlık Bilgisi gibi derslerin içerisinde çok sınırlı olarak "İktisat" kavramları yer almaktaysa da bu hiç bir şekilde yeterli sayılamaz. Oysa, Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde ekonomi kavramları, deyimleri, günlük yaşamımıza girmiştir. Hergün, gazete, dergi, radyo vb. gibi kitle iletişim araçlarından algılanan Milli gelir, büyümeye hızı, döviz kuru, IMF, üretim, ekonomik bunalım gibi deyimlerin ne olduğunu lise bitirmiş bir kişinin ders bilgilerine dayanarak bilmesi olanaksızdır. Öte yandan çok açıkta ki bu bilgilere olan gereksinim biyoloji, kimya, fizik, tarih ve coğrafyaya duyulandan daha az değildir. Ne yazık ki, yaklaşık yüz yıl önce bu gereksinimi karşılamak için orta öğretim "müfredat" programlarına alınan ekonomi bilgisi bugünkü programların dışındadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son çeyreği içerisinde "İdadi"lere okutulan ekonomi bilgisi acaba hangi konuları içeriyordu? Derslerin daha doğrusu ders kitaplarının nitel düzeyi nasıldı? Bu ve bunlara benzer soruları yanıtlayabilmek için dönemin ders kitaplarını incelememiz zorunludur. Bu soruları yanıtlamaya yönelik bir inceleme gerçeklestirebilmek amacıyla bu ders kitaplarından üçünü bulabildim. Kanımcı bu üç kitap "İdadi"lere okutulan "İktisat Bilgisi"

hakkında bir bilgi verebilecektir. Sözcüğünü ettigim üç kitap, tarih sırasına göre, şöyle sıralanabilir:

- "Hariciye Nezareti Cellelesi Umur-u Şehbenderi hülefasından Kahvecibaşızade Mahmut Hayri" bey tarafından yazılan "Mebadi-i İlm-i Servet-i Milel" yani (Ulusalın zenginliği bilime giriş) adlı kitabı. Bu kitabı basım tarihi 1317 (1901) dir.

- "Selanik Mebusu M. Cavid" bey tarafından kaleme alınan "Malumat-ı İktisadiye" adlı kitabı. Bunun basım tarihi ise 1329 (1913) dür.

- "Tedrisat-ı Taliye Müdürü Umumisi M. Adil" bey tarafından yazılan "Malumat-ı İktisadiye". Basım tarihi 1331 (1915). Kitabın kapağında "Mekatib-i İdadiye ve Darulmuallimin-i İbtidaiye" yani İdadi ve İlköğretim okullarında okutulmak için Milli Eğitim Bakanlığının izniyle basıldığına ilişkin bir not bulunmaktadır. Bu nottan anlaşılığına göre ekonomi dersleri yalnız "İdadi"lere değil İlköğretim okullarında bile programa alınmıştır.

İttihat ve Terakki'nin ünlü Maliye Naziri M. Cavid Bey'in kitabı girişinde "İdadi mekteplerinin en son değiştirilen müfredat programlarında (Malumat-ı İktisadiye) adıyla bir ders konulmuş ve daha önce yayınlanan (İlm-i İktisat) kitabı okutturulmaya başlanmış isede bir çok İdadi mektebe müdüründen ve öğretmeninden

aldığımız yazılarda söz konusu eserin haftada bir saat ders ile öğretilmesi ve bitirilmesi mümkün olmadığı bildirildiğinden Cavid Beyefendiye yaptığı rica ve öneriler üzerine işbu (Malumat-ı İktisadiye) kitabı öğrencilerin yararını sağlama amacıyla eski (İlm-i İktisat) kitabından türetileerek meydana getirilmiştir" denmektedir.

Böylece ekonomi derslerinin haftada bir saat ile sınırlanıldığından da öğrenmiş bulunuyoruz. Ne ki 1890'lı yıllarda beri ekonomi dersi "İdadi" programlarında yer aldığından söz konusu sürenin son değişikliğin yarattığı bir zaman mı, yoksa eskiden beri var olan bir ders süresimi olduğunu bileyemektediriz.

Önce de belirttiğimiz gibi elimizdeki kitaplardan en eskisi

Kahvecibaşızade Mahmut Hayri Beyin kitabı. Yüzyılımızın başında yazılmış. İsmi o dönemde dili açısından tutucu sayılabilir. Çünkü "İlm-i Servet" deyimi 19'cu yüzyılın ikinci yarısında "İktisat Bilimi" karşılığı olarak kullanılmakla birlikte kitabı yazıldığı yıllarda artık terkedilmeye başlanmıştır. "İlm-i Servet" deyiminin ekonomi karşılığı kullanılma nedeni ise Adam Smith'in ünlü "Uluslararası Zenginliği" hakkındaki kitabıın başlığıdır.

Mahmut Hayri Beyin kitabıın içeriği konular şu başlıklar altında sıralanmıştır:

- Ulusal servetin görünümü,
- Servetin üretimi,
- Servetin üretiminde doğanın etkisi,
- Emek, iş ve zanaat,
- İşbölmü, işbölmünün genel sonuçları,
- İş görme özgürlüğü, bunun yarar ve zararları,
- Sermaye, bireyler açısından sermaye, sermayenin oluşumu ve artırılması,
- Servetin bölüşümü,
- Servetin bölüşümünde toprak sahibinin payı: Rant,
- Servetin bölüşümünde sermayenin payı: Faiz,
- Servetin bölüşümünde girişimcinin payı: Kâr,
- Servetin bölüşümünde işçinin payı: Ücret,
- Tedavül,
- Para, kredi, banka,
- Kamu borçları ve yönetimi,
- Mûbadele, serbest mûbadele ve yerli sanayinin korunması,

Servetin tüketimi (dikkat edilirse tüketim sözcüğü "İstihlak"ın tam karşılığı olamıyor.)

- Emniyet sandıkları, sigortalar ve hayır kurumları.
- Kitabın tamamı 90 sayfa. Sistemati olarak üretim, değişim (tedavül), bölüm ve tüketim biçimindeki klasik öğretinin sıralamasına uyulmuştur. Temelde klasik ekonomi öğretisinin tüm öğelerini bulmak mümkün. Diğer iki kitapta da aynı öğreti, temeli ve çıkış noktasını oluşturmuştur. Zaten o günün koşulları içerisinde (bugün içinde farklı bir görünüm yok) daha değişik bir yaklaşımda ders kitabıın yazılması da beklenemezdi.

1329 (1913) yılında yayınlanan Mehmet Cavid beyin "Malumat-ı İktisadiye"si, yazarın dört ciltlik "İlm-i İktisat" adlı yapıtının bir özeti niteligidir. Kitap 300 sayfadır. Konular Kahvecibaşızade'nin kitabına göre daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. "İlm-i Servet" deyimi terkedilmiş ve "İktisat" sözcüğü kullanılmıştır. Ana bölümler gene klasik ekonominin sistematikine uyumludur. Bunlar,

- Servetin üretimi,
- Servetin bölüşümü,
- Servetin Tedavülü,
- Servetin Tüketimi (İstihlak)

başlıklarını taşımaktadır.

Bu ana bölümler içinde, alt başlıklarla sistematikin gereğine uygun konular ele alınmıştır. Kitapta ilk defa olarak uluslararası standartlara uygun bir iktisadi faaliyet kolları tasnifine de rastlanmaktadır. Bugünkü tasnifin genel çizgilerini andıran bu tasnife iktisadi faaliyet kolu deyimi yerine "sanayi" sözcüğü kullanılmıştır. Sıralama şöyledir:

Sina-i ihraciye (maden çırkarımı)

Sinai-i Ziraile (Tarım)
Sinai-i İmalîye (İmalat Sanayii)
Sinai-i Nakliye (Ulaştırma)
Sinai-Ticaret (Ticaret)
Serbest Sinai (Serbest meslekler)
Hizmet-i Sahsiye ve muavenet (Kişisel hizmetler ve yardım)

Bilindiği gibi bugün inşaat, banka ve sigorta, elektrik, gaz ve su kesimleri ayrı faaliyet kolları olarak sıralama içerisinde yer almaktadır.

Cavid bey kitabında "Mülkiyet hakkı veveraset" için ayrı bir alt bölüm açmıştır. Bu iki kavram (çok haklı olarak) klasik ekonomi yaklaşımının ve de özellikle liberal öğretinin vazgeçilmez unsurları olarak sunulmaktadır. Şirketler konusunda da "Üretim" bölümünde bir lise ders kitabı için ayrıntıda sayılabilen bilgiler verilmiştir.

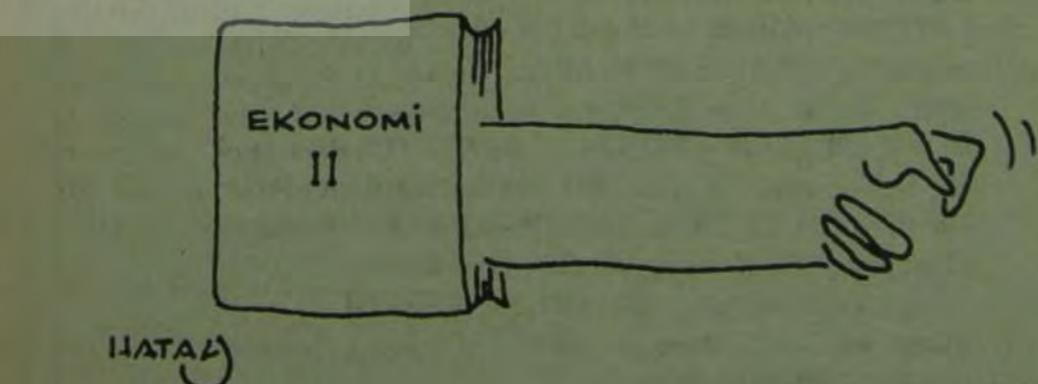
İşbölmü anlatıldıktan sonra, makinalar ayrı bir konu olarak ele alınmaktadır. Bu konu işlenirken özellikle makina kullanımına karşı olan düşünceler tek tek ele alınıp kuramsal yönden çeşitli kanıtlarla pekiştirilerek red edilmektedir.

"Servetin bölüşümü" konusunda ağırlık noktasını rant oluşturmaktadır. Ücret bu bölüm içerisinde "Tunç yasası" doğrultusunda ele alınmış ve hemen arkasından "nüfus meselesi" işlenerek iki konu arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Kahvecibaşızade'nin kitabından farklı olarak değer konusuna ayrı bir yer verilmiş, fiyat sorunu da uzun bir biçimde değişik yönleriyle incelenmiştir. Ekonomik buharanlar olayı da, M. Cavid Bey'in kitabından ayrı bir alt-bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cavid Bey "İstihlak Umumiye" yani genel tüketim başlığı altında ve geniş bir biçimde Devletin gelir kaynakları, vergi, bütçe, borçlanma ile Düyun-u Umumiye gibi konular ele almaktadır. Ne ki burda "Düyun-u Umumiye" bahisinde hepimizin bildiği ünlü kurum değil borçları sorununa değinilmiştir.

Cavid Beyin kitabı gerek ele aldığı konular, gerekse konuların içeriği bakımından bugünkü bir

HATAY

Hatay DUMLUPUNAR

çok ekonomi kitabına oranla, yansımaya çalıştığı ekonomi düşüncesi doğrultusunda daha tutarlı sayılabilir. Böyle bir kitabı lise düzeyinde ders kitabı olarak kullanılması ise (kullanımın yaygınlığını bilmememize rağmen) orta öğretim programları açısından çok önemli bir aşamadır.

M. Adil Beyin kitabı ise 1915 yılında, yani Birinci Dünya Savaşı yılları içinde yayınlanmıştır. Kitap içeriği açısından Cavid Beyin kitabından daha ayrıntılıdır. Giriş bölümünde iktisadın tanımı, iktisadi olaylar açıklandıktan sonra iktisad biliminin kısa bir tarihçesi verilmektedir. İktisadi düşünçelere ve akımlara değinen bölümde ise "Serbesti ve iştirak meslekleri" başlığı altında liberal ve sosyalist ekonomi düşüncesi incelenmektedir. Daha önceleri, Sakızlı Ohanes'in (1881) kitabından sonraki bütün iktisat kitaplarında sosyalizm ve komünizm ayrı başlıklar altında ve çeşitli konuların içerisinde (bir nevi reddeye mahiyetinde) incelenmeye beraber liberalizm-sosyalizm kontrastında ele alınmamıştır. Gerçi önceki yapıtlarda da bu karşılık hissedilmek taydi ama bu kitaptaki gibi açıkça sergilenmemiştir.

M. Adil Beyin kitabında üretimin temerküzü ve buna karşı olan görüşlerde ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Bu arada dikkatimizi çeken bir noktada büyük mağazalar ve bunlara yapılan itirazlara da kitapta yer verilmiş olmasıdır. Bilindiği gibi bu konu son yıllarda sayısı birden bire artan "Süper market"lerden ötürü gündeme girdi.

Kitabın bir bölümünde de "Hükümetin üretimdeki yeri" başlığı altında devletin bu süreç içerisindeki konumu saptanmaya çalışmaktadır. Bu noktada M. Adil Beyin o sırada yeni yeni tartışılmaya başlayan "Milli İktisat" politikasından az da olsa esinlendiği izlenimini edindik. Ne var ki gene de devletin doğrudan üretme katımlasından daha ziyade çeşitli özendirme vb. gibi tedbirlerle bir nevi koruyuculuk ve yol göstericilik rolünü yüklenmesi düşüncesi ağır basmaktadır.

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınlarında bizat üretme katılması konusunda

resmi kurumlardan kaynaklanan güçlü bir akım doğmuştur. Bu akımın etkisiyle olacak. M. Adil Bey ders kitabında "Feminizm" başlığı altında olayı incelemektedir. Bu bölümde iş bölüm sorunu kadınları da kapsayacak biçimde irdelenmektedir.

Serbest rekabet, mahreçler ve Gresham yasaları ayrı ayrı ve derinliğine incelenen konular arasındadır. Banka ve kredi konuları Cavid Beyin kitabına benzer biçimde ele alınmıştır. Dış ticaret bölüm ise oldukça ayrıntılıdır. Bu bölümde serbest ticaret ve himaye usulleri irdelendikten sonra ayrıca ikili ticaret anlaşmalarına da değinilmiş ve bu yoldan dış ticarette olabilecek gelişmeler de vurgulanmıştır.

Bölüşümde, ücret incelenirken sendika ve grev meselesine değinerek ücrette etkileri ve ücretlerin bu yoldan artırılması olgusuna da parmak basılmıştır. Bu iki konu klasik ekonomi öğretisi sınırları içerisinde düzeyden de anlatılmış olsa, gene de bir lise ders

kitabında bulunması yönünden dikkate değer bir aşama olarak nitelenmelidir.

Elimizdeki üç kitabın sadece içerikleri açısından incelenmesi bile göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde iktisat bilimine artan ölçüde önem verilmiş ve konu yeni bir bilim dalı olmasına rağmen lise öğretim programlarına konulmuştur. Bu önemli bir noktayı bize göstermektedir. O dönemde iktisat sorularına ilgi duyma söylendiği ya da sanıldığı kadar az olmadığı gibi, konunun bilinmesine özel bir önem de verilmiştir. Fakat günümüzde, meslek liselerinin bir bölüm bir yana bırakılacak olursa, orta öğretimde iktisat bilgisinin gereğine turizm konusunda edinilecek bilgiler kadar bile inanılmamaktadır.

Oysa çağımızın tüm savaşları ekonomiktir, ve bu savaşların doğru, gerçekçi ve halkın yararına yürütülebilmesi için en az düzeyde de olsa ekonomi bilgisi gerekmektedir.

Bilim

NEWTON VE GOETHE'NİN RENK KURAMLARI

Zeki TEZ

Evrrede rengin tek kaynağı ışiktır. Eğer ışık rengin tek kaynağı ise, doğa nasıl olup da sonsuz sayıda farklı renge sahiptir? Bu renkler nasıl oluşmaktadır? Bu soruların yanıtı, doğa ve üç bileşen arasındaki ilişkide yatar: Işık ya da renk kaynağı, madde ve onun renk verme yeteneği, renk alıcı olarak göz.

Bu saptamayı yaptıktan sonra bazı tanımlara geçelim ve renk konusunu bilimsel olarak biraz açalım.

Psikolojik renk beyinde uyanan bir duygudur. Gözleri ve beyni normal olan herkes, aynı tür ışık karşısındaki duygularını aynı sözcükle belirtir ve örneğin "mavi" der. Ama bu sözcükle belirtilen duygunun, başka birinin kişiye aynı olup olmadığı konusunda hiç bir şey söylenemez. Fizyolojik renk göz retinasında ve görme sinirlerinde oluşan fizyolojik olaylardan kaynaklanır ve beyinde psikolojik renk duygusunu doğurur. Fiziksel renk ise belirli bir ışığın, hangi dalga boyunu hangi oranda içerdığının ölçü ve sayıları kesin olarak belirtirmesidir. Spektroskopik yöntemle her dalga boyuna düşen enerji payı ölçülerek incelenebilir. Uyandırıldığı psikolojik renk aynı olan iki ışığın,

dalga boyları açısından bileşimleri tümüyle farklı olabilir. Örneğin, göze görünür dalga boyları arasında, her zaman birer çifti, gözde birbirlerinin uyandırıldığı izlenimi yok ederek (kompanze ederek) renksiz ya da beyaz duymunu verir. Böyle renklere tamamlayıcı (komplemanter) renkler denir. (mor-sarı, yeşil-kırmızı, turuncu-mavi). Beyaz ışıkta bir dalga boyu çıkarırsa, göze gelen öteki dalga boylarının birlikte uyandırıldığı psikolojik renk, eksik olan renkin tamamlayıcı rengidir. Örneğin beyaz ışıkta mavi ışığın dalga boyu çıkarırsa, ışık sarı görünür. Newton renkleri kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert ve mor diye ayırmıştır. Bunalardan kırmızı, yeşil ve mavi birincil renkler olup, ötekiler bunların girişimiyle oluşabii. Bu nedenle yalnızca kırmızı, yeşil ve mavi renklerin birleştirilmesiyle beyaz elde etmek olanaklıdır. İki projeksiyon makinası olarak öncelerine değişik renklerde filtreler koyalım. Yeşil ve kırmızı filtrede sarı renk, yeşil ve maviden turkuaz (:mavi-yeşil, siyah), mavi ile kırmızıdan da magenta denilen morumsu kırmızı renk olur. İki birincil renkin girişimiyle oluşan sarı turkuaz ve magentaya ikincil renkler denir.

Birincil renklerin bu şekilde karıştırmasına katma yöntemi denir. (Şekil. 1) Bir de çıkartma yöntemi vardır. Biri kırmızı, ötekisi yeşil birincil renkli iki boyarmadde alalım. Kırmızı yalnızca kırmızı rengi, yeşil de yeşil rengi geçirip ötekilerini soğururlar (:absorplarlar). Bu boyarmaddelerle boyanmış iki ayrı filtreyi aynı projeksiyon makinasının önüne üstüste koyarsak, hiç bir renk görülmeyecektir. Bu iki boyarmaddeyi bir çözeltili içinde karıştırırmakla ya da dokuma lifi üzerinde birleştirirken de aynı sonuca varılır. Oysa iki ikincil renk karışıltırımsıyla bir birincil renk elde edilebilir. Örneğin magenta ve saridan kırmızı, sarı ve turkuavazdan yeşil, turkuavaz ve magentadan mavi elde edilir. Magenta, sarı ve turkuavaz karışımı ise siyah rengi verir. Bu anlatılanlarda ikincil renkler eşit oranlarda karıştırılmıştır. Farklı oranlarda karıştırıldığında ara renkler elde edilir. İkincil renklere uygun oranda siyah katarak matlaştırlırsa üçüncü renkler elde edilir. Üç ikincil renkin değişik oranlarda karıştırılmalarıyla istenen her renk elde edilebilir.

Bu bilgileri verdikten sonra şimdi konumuzu girmeye başlayalım.

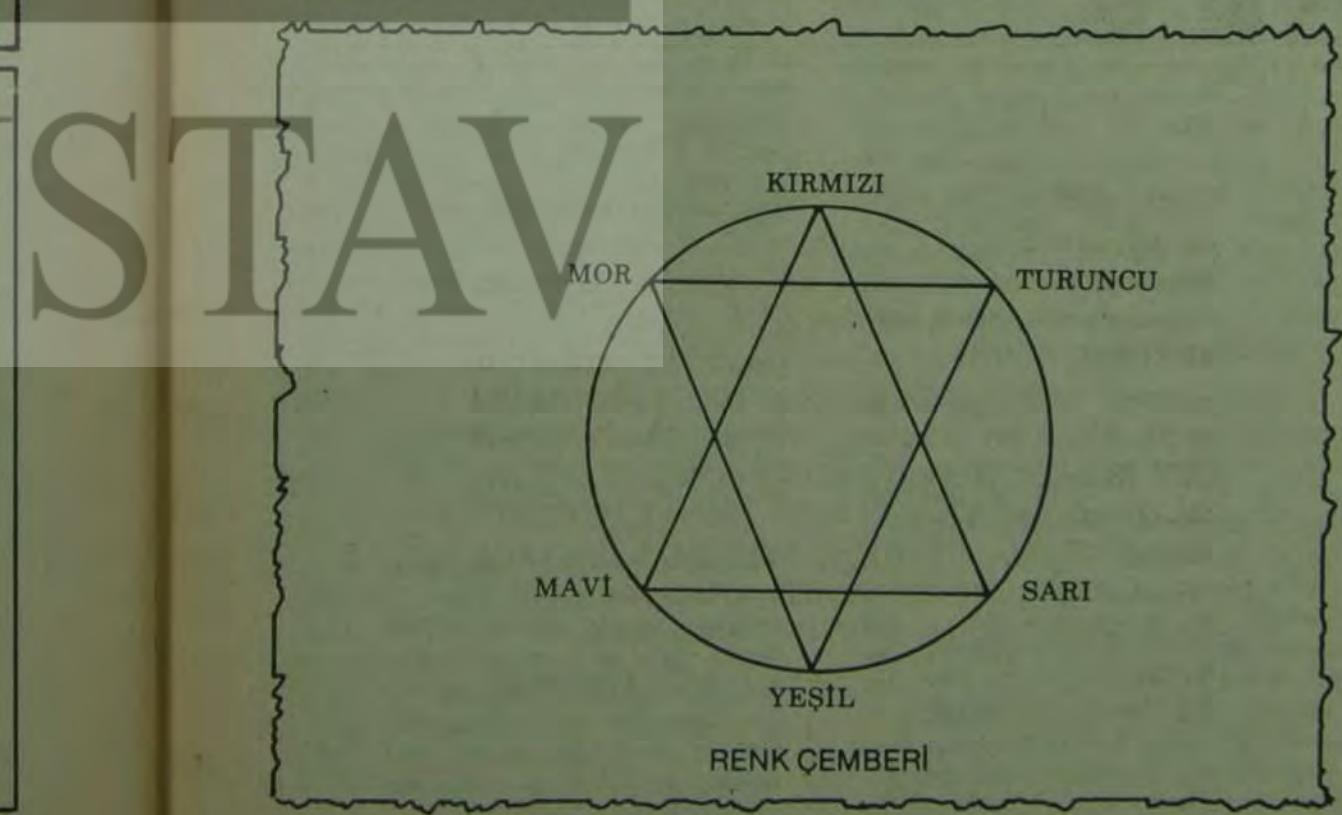
Modern bilimlerin nedenel görünümlü yanısıra çok önemli bir niteliği de nice olması gerekdir. Sağın bilimlerde (exact science) ve cansız dünya ile ilgilenen bilimlerde ölçme i sözcüğü özel öneme sahiptir. Ölçme, yani nice gözlem, dış dünyadan görüngü (:fomen) olarak izin verdiği, kullanılan ve bilimsel değerlendirilen biricik şevidir.

Doğaldır ki doğabiliminin incelenmesinde, duyu algılamalarımız önde planda yer alır. Ama bu daha çok nitel biçimdedir. Bir cisimin hareketini hem doğrudan algılayabiliyor hem de cetyl, saat gibi basit araçlarla nice olarak izleyebiliyoruz. Buna karşılık renk, ses, koku duyusu vb. saf nitelikler ve hiç bir yoldan nice olarak kavranamaz. "Yeşil" renk, gülün kokusu vb. ölçülemez. Fizik bilimi bu görüngülerin nasıl işler? Örnek olarak ışığı ve renkleri inceleyelim. Her ne kadar bizim ışık algılamalarımız renkler yoluyla olmaktadır, da kendi başına renk, fizigi pek konu olmamıştır. Ama böyle nitel algılamalarla fizik bilimi hiç bir şeye başlayamazdı. Bu durum, ışık görüngülerinin tam kurgulu aygıtlarla (spektroskop vb. gibi) bir ölçüde nitel ölçülebilir olmasılığın uzun bir süre devam etti. Gerçekte fiziksel optik ancak 19. Yüzyılın sonuna doğru Maxwell, Hertz vb.'nin çalışmaları sonucu erişti. Newton mekanığının karşısındakı optikteki bu gecikmeyi anlamak kolaydır. ışık görüngülerinin nice yanı oldukça gizlidir ve algılamızı bu konuda doğrudan hiç bir şey söylemez. Onu tanımak için, önce ışığın nice

ESDA
EKONOMİK VE SOSYAL
DOKÜMAN TASYON
VE ARASTIRMA AS

ESDA Ekonomik ve Sosyal Dokumentasyon ve Araştırma AS, adımız;
Araştırma yapmak/Danışmanlık/Doküman sağlamak/
Kaynakça derlemek/Ceviri/Yayincılık, isimiz;
BÜYÜTEÇ (haftalık, 4 Mayıs 1981'den bu yana yayınıyor), TÜRKİYE'DEN ARAŞTIRMA ÖZETLERİ (aylık, birinci sayısı Ağustos 1981'de çıkacak), MONTLY RESEARCH ABSTRACTS FROM TURKEY (aylık, birinci sayısı Ağustos 1981'de çıkacak), TÜRKİYE'nin PLANLAMA DENEMİ ÜZERİNE KAYNAKÇA (Temmuz 1981'de çıktı), şimdilik yayımlarımız;
27 35 74 telefonumuz: ARAYIN, TANİŞALIM...
Kıbrıs sok. 26/1, Aşağı Ayrancı / Ankara, adresimiz:
GELİN, GÖRÜŞELİM...

dayanağı olan ‘taşiyıcıyı’ bulmak gerekiydi. Fosfor elementi keşfedildiğinde önceleri bunun, “ışık taşıyıcısı” olduğu sanıldı. Fizikten bildiğimiz üzere bu taşıyıcı, elektromanyetik alandır. Elektromanyetik alan ise ışığı temsil eden elektromanyetik dalgalarıdır. Bu dalgalar görünmez. Onların varlığı uygun aygıtlarla çeşitli deneyler yardımıyla ve az ya da çok dolaylı kuramsal ya da düşünsel çıkarımlar yardımıyla tamin edilmiştir. Ama burada niceł olarak ölçülebilen tek şey dalgalarıdır. Renk yerine artık santimetre olarak verilebilen dalga boyları kullanılmaktadır. Belirli bir renk açık bir biçimde, belirli bir dalga boyuna karşılık gelmektedir (**Dalga boyundan renge giden ters yönde bir bağlantı pek açık değildir**). Fiziksel inceleme konusu renkler değil dalgalarıdır. Elektromanyetik dalgalar, mekanığın yasaları gibi nedensel-bağımlı (**kausal-deterministisch**) yasalara uvar.

Bir görüntü, ancak görüntüye bağlanan ve niceł betimlenebilen bir dayanak bulmak başarılılığında bilimsel olarak değerlendirilir. Işıktı elektro manyetik dalgalar, seste hava ya da başka cisimlerin esnek dalgaları, koku- da ilgili moleküllerin kimyası ve onların tepkimeleri vb. Sağın bilimler niceł önermeler ister, nitel şeyleri tâ basın- dan reddeder.

Nicel dayanak nesnel dış dünya olarak betimlenebilir. Nitel algılarımıza fizyoloji ve psikoloji alanında başvurulur. Örnek olarak rengi alalım: Dış dünya elektromanyetik dalgalarıdır. Renk gözde, sonra görme sinirlerinde, daha sonra da ilgili beyin hücrelerinde belirli fizyolojik olaylar oluşturur. Ama tüm bu maddesel olaylar, "Yeşil" gibi bir renk duygusunu nasıl vermektedir? Fizik, fizyoloji ve psikoloji bilimlerinin tümünde de bu nokta şimdije dek anlaşılmaz kalmıştır. Çünkü fizyolojiden psikolojiye giden, yani maddesel ve ruhsal olaylar arasında kurulmuş olan bir köprü yoktur. Görülüyör ki, sağın bilimler baştan beri belirleyici iki saptama yapmaktadır:

1) Sağın bilimlerin alanına yalnızca nicel görünümler girmektedir, nitel olanlar psikolojive aittir, ve

2) Yalnızca bu nicel görünümler dış dünyaya aittir.

Şimdi hangi hakla bu saptamaya vardığımızı sormak gereklidir. Biz renkleri nesnel dünyadan (evrenden) attık ve kendi iç dünyamıza aldıktı. Çünkü onlar nice bir şey değildir. "Çimen yeşildir" deriz, "çimeni yeşil olarak duyuyorum" demeyiz. Önceden görülemez ki, niçin "yeşil olmak", yine yeşil ışığı gösteren dalga gibi nesnel, dış dünyaya ilişkin bir konu olamasın. Nesnel algılama olarak yeşil, aslında herhangi bir nice gözlemden farklı bir basamakta bulunmaz.

Dış dünya ile insansal iç dünyamız arasındaki sınır nerede uzanmaktadır? Bu eski felsefi soruya sayısız yanıt verilmiş ama çözümsüz kalmıştır. Karşı kutupta ise Budist Filozofların sava yer alır ki, "**duyusal görüngüler yalnızca hayaldır**" ya da az bir farkla söylenecek olursa, bir dış dünya yoktur ve nitel olanlar da dahil tüm görüngüler yalnızca insanın görüp geçirdikleridir.

Bundan üçyüz yıl kadar önce Isaac Newton (1642-1727) "Optics" adlı yapitini yayinlamisidir. Yaptigi bir deneyinde Newton karanlik bir odanın penceresindeki ufk bir delikten giren ışık demetini bir cam prizmadan geçirmiş, ışığın prizmadan kırılarak yol değiştirdigini ve prizmanın ardında gökkuşağı renklerinin oluştuğunu gözlemiştir (**spektrum renkleri**). Beyaz ışığın prizmadan geçtikten sonra gökkuşağı renklerine dönüşmesine ilişkin olarak bilim adamlarınca iki tür

varsayımda bulunulmuştur. Bunlardan biri, bu renklerin aslında güneşliğinde var olduğu ve prizmadan geçen birbirinden ayrıldığı; ötekisi ise, ışık demetinin prizmadan geçen prizma camından, o ışığa çeşitli renkleri verecek herhangi bir maddeyi yayılmış olması şeklindeydi. Newton bunlardan birincisini kabul ediyordu. Ayrıca Newton, prizmada mor rengin daha çok, kırmızı renginse daha az saptığını (**kırıldığını**) gördü. Bundan prizmanın, mor ışığı kırmızı ışıktan daha fazla saptırması gerektiğini çıkarmıştı. Bunu da daha sonraki bir deneyinde doğruladı.

Newton bu sonuçlara dayanarak, bir cam prizma ile bir eşyaya bakıldığından bu eşyanın gerçek konumundan yer değiştirmiş gibi görüleceğini ve mor renkli eşyanın kırmızı renkliye oranla daha çok sapma göstereceğini çıkardı. Bu çıkarmayı doğrulamak üzere siyah bir yüzey üzerine yanyana gelecek biçimde biri mor öteki kırmızı renge boyanmış iki daire yerleştirdi. Bu dairelere bir prizmayla baktığında iki dairenin birbirinden ayrıldığını ve mor dairenin kırmızı daireye oranla daha çok yer değiştirdiğini saptadı.

Newton daha sonra gökkuşağı renklerinden beyaz ışığın yeniden oluşması gerekeceğini çıkarımladı. Bunu da şöyle bir deneyde inceledi: Birinci prizmaya eşit başka bir prizma alarak bu ikincisini birinci prizmadan geçen ışık demeti yolu üzerine koydu. Sonuçta iki prizmadan geçen ışık demetinin, sanki bu prizmalardan hiç birisinden geçmemiş gibi, duvarda aynı noktada ışık beniği oluşturduğunu gördü. Bu deney Newton'un çıkarımını doğrulamakla kalmayıp ışığın prizmadan geceren ondan renk aldığı

varsayımlını da dışarlamış oldu. Çünkü bir prizmanın ışığa renk verdigini ve ötekinin o rengi geri aldığıni öne sürmek akla yakın değildi. Bu çalışmalarının sonunda Newton, kendi renk kuramını kurmuş oldu. Newton ayrıca ilkel ve savunulamaz bir biçimde de olsa ışığın taşıyıcısı olan nicel bir dayanağın var olduğunu, ışığın bu ışık küreciklerinden olduğunu savundu. Daha sonraları bunun için elektromanyetik dalga kavramı getirilmiştir. Kısaca söylemişse Newton'un ışık kuramı, daha sonraki fiziksel ışık kuramının görüşlerine aynı nitel-nedensel karakteristiklerle sahipti.

Büyük Alman şairi Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) doğabilimleriyle amatörce uğraşmıştır. Onun dikkatini en çok çeken konulardan biri ışık ve renk olmuştur. Goethe'yi bilgin olarak ciddiye almamak gereklidir. Ama o, kendi çağının en eğitimli kişilerinden biriydi ve çalışma zamanının en büyük bölümünü bilimlere harcamaktaydı.

Newton'un "Opties" adlı yapıtının yayılanmasından 90 yıl sonra Goethe, başka bir renk kuramı öne sürmüş ve bunda da yaşamının en büyük yanılığısını yapmıştır. Goethe'nin renk öğretisi sanat, fizyoloji ve estetikte çok yararlar sağladı. Ama yengi, Newton'un öğretisinde kaldı.

Goethe'nin İtalya gezisinde doğayı-
la yoğun bir biçimde daha yakından
ilgilendiği bilinmektedir. Ülkenin jeolo-
jik yapısı, bitkilerin çok çeşitli biçimle-
ri, İtalya'nın aydınlichkeit renkleri
yolculuğu sırasında onun ilgisini sürekli
 olarak çekti. Weimar'a döndükten

sonra Goethe, kazandığı deneyimler üzerinde çalışmaya başladı. Jena'da ona, ışığın kirilmasındaki renk görüngülerini incelemek üzere bir prizma armağan edilmişti. Prizma deneylerinde büyük bir şey keşfetti! "Renklerin ortaya çıkması için bir sınırın gerekli olacağını" çıkarttı. Goethe'ye göre renkler Newton'un öğrettiği gibi yalnız

başına ışıktan değil, aydınlik ve karanlığın bireleşmesinden oluşmaktaydı. Bu sonucu başka görüntülerde de doğruladı. gündüz ışışarak beyaz ışık veren güneş, orta yerinden bir sis tabakasıyla kaplanıp karardığında sarı ve kırmızı görünüyor, bir ocaktan çıkan duman, güneşliğinde mavimsi bir parlaklı kazanıyordu. Yaptığı daha başka pek çok deneyler sonucunda renklerin ışık ve karanlıktan oluştuğuna ivice inandı.

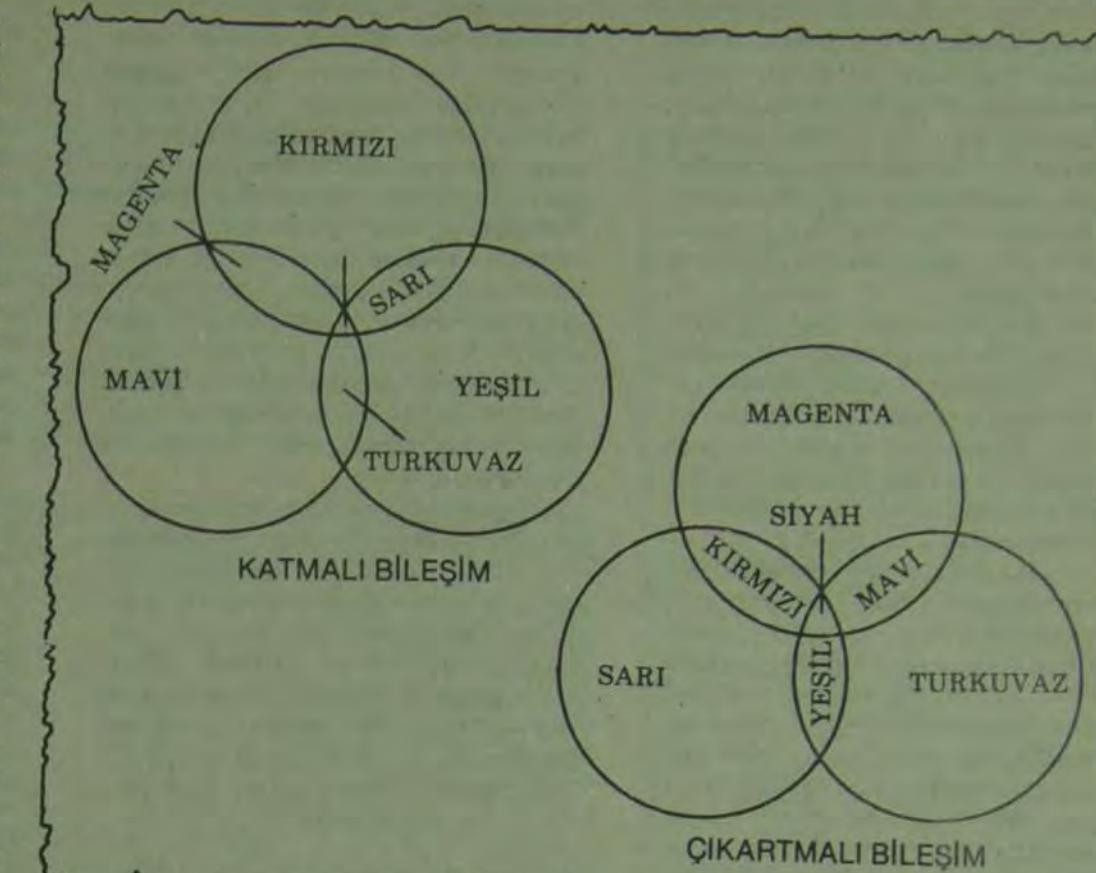
Gözdeki olaylarla koşullanan ve duyularımızda bir "yanılmaya" yolaçan renkleri özenle inceledi. Newton'un beyaz ışığın yedi rengin karışımından olduğunu bildirmesine ve bunu prizma deneyiyle kanıtlanmasına karşın Goethe, yaşamının sonuna dek beyaz ışığın yalın bir ışık olduğunu kabul etmiş ve hunda direnmüştür.

Alman şairi renk kuramını, p
madan geçen ışığın bilinmeyen
maddeyi prizmadan almaktı, onu n
ile karıştırarak renkleri oluşturmak
olduğu varsayımina dayandırıyordu.
Goethe'nin başlıca deneyi, bir priz
ile beyaz bir duvara bakmak oldu.
Prizmanın arkasındaki beyaz duv
gökkuşağı renginde görmeyi beklerken
duvarın yalnız bir kenarını kırmızı
öteki kenarını mor renkte, geri kalan
kısımını ise beyaz renkte görünüyordu.
hemen Newton'un renk kuramını ya
lışlamış olduğuna hükmetti. Dostluk
arasındaki bilim adamları, gördük
şeyin Newton'un kuramını doğrulan
ğına onu inandırmaya çalıştilar. G
çekte duvar, eğer dar şerit gibi par
lara ayrılmış olsa ve her şerit parçası
gökkuşağı renkleri yansıtılmış bulunursa
bu renk demetleri yakınlarındaki şe
parçalarına o şekilde düberler ki,
kenardaki şeritler dışındaki öteki şe
ler beyaz renkte görünür. Kenarda
şeritlerden biri kırmızı, ötekisi ise m
görünür.

Goethe bu usavurumu yürütememiştir. Şair olduğundan mantıksal yöntemini kullanmaya gerek görmüyordu. Goethe renk kuramı üzerine bir kitap yazmış, onda kendi görüşlerini yineleyerek açıklamış ve Newton'a karşı çıkmıştır. Kuramının zamanın başsevgici (: intuitionist) filozofları tarafından iyi bir kabul görmekle birlikte bilim yanlısı filozofları inandıramadığını görünce ikinci bir kitap yazmıştır. Bunda da aynı görüşlerini yineleyerek Newton'a çok kaba saldırılarda bulunmuştur.

Goethe'ye göre ışık fiziği, bizi dolayız ışık algılarımızın bilimidi Duyusal etkilenmemiz, görünmeye bı varsayımsal (: hipotetik) dış dünyada keskin bir sınırla ayrılmamıştır ve d dünya nesnel algılamayla özdeşti. halde insansal deneyim, merkezi yer bulmaktadır (doğal olarak Goeth için en önemli olan sey insانdı).

Biz "beyazı" tek düzeye, en basit bir renk olarak görüyoruz ve bileşik bir nesne olarak görmüyoruz. Newton gibi bu yarın deneyimle çalışmaktır ve buna nedenle de Goethe tarafından reddedilmiştir. Bu anlamda Goethe'ni beyaz ışığı nitelemesi "Newton'un iğrenç beyazı" biçiminde olmuştur. Işığın "ışık kürecikleri" biçimindeki model sunumu, yani nicel bir dayanılgı aranması Goethe'ye göre "tiksindirici bir şey" idi. Elektromanyetik dalgalar olgusu onun tarafından hiç de sevimiği karşılanmadı; renk algılamalarımız nitel olduğundan renklerin fiziki doğası planda biraz nitel olmaliydi. Buna nedenle o, "ölçme sanatının aşırı oranda uygulanması karşısında" tavsiye etti. "sınırlı kullanılmasından yana" olmuşdur. Goethe mekanikteki ve geometrik

metrik optikteki ölçme sanatını ilkini hayranlıkla karşılamış ama, onun renklere uygulanmasını "ışığın ölüm bacağı" diye nitelemiştir.

Goethe'nin Newton'u altetme des
nemesi doğal olarak sonuçsuz kalacak-
ti. Onun tüm isteği, bilimi her hal-ü
kârda "**insansal**" kılmaktı. Bu nedenle
o, mantıksal ve pratik açıdan olanaklı
bir saf nicel bilimi ve onun sınırlı alan
içindeki mutlak geçerliliğini kabul
etmedi.

Goethe Newton'a karşı kendi renk öğretisini 10 yıl boyu uğraşarak geliştirdi. Bu renk öğretisi herhangi bir model sunuma başvurmadan yalnızca renk kavramlarını işlemek, gözlediği-miz renk görünüplerini doğrudan birbirine bağlamak denemesi idi. Fizikçi, bir kuramın tepesine temel bir

plandan incelendiğinde mavi görünüm yordu. Her insan batan güneşin kızılığının ve mavi gökyüzü gibi günlük deneyiminde bu görünüyü bilir. Bu, Goethe için renklerin kökenidir. Doğaldır ki hepsi de ışık fiziğinden, oldukça karmaşık bir biçimde türetilmeli. Fizikçi kısaca dalgaların (**mavi ışık**) uzun dalgaların (**kırmızı ışık**) göre daha kuvvetle saçıldığını kanıtlar. Eğer tüm dalga boyalarını içeren beyaz ışiktan kısa dalgalar uzun dalgalara oranla daha çok saçılırlarsa, geriye daha uzun dalgalar, yani sarıdır kırmızıya dek olanlar kalır ve saçılan ışık mavıdır.

Bu ilksel görünügye dayanarak Goethe başka ışık olayları geliştirdi ve onları birbirine bağladı. Onun amacı, tüm renk görünüplerini ilksel görününün sonucu olarak tanımlamaktı.

Sunu sormak gereklidir: renk niteliği bizim dışımızda da var olduğu ve bilimimiz baştanberi yalnızca nicel olanla sınırlandığından, bilimin nitel konuda hiç bir şey bilmeyeceği düşünülebilir mi? Ya da, bizi çevreleyen dünyanın, yalnızca ölçülebilir nesnelerden oluştuğunu ve tüm nicel şeylerin duyu hisleriyle bağlantılı olduğunu gerçekten düşünmeli miyiz? Şöyled söyleseydik, bir yanılmalı tasum (: paralojizm) olurdu: "İşik, eğer onları görebilecek bir yaratık yoksa var olmalıdır; bunun sonucu olarak renkler, yalnızca yaratıklar için söz konusudur". Aynı mantıkla söyle söyleyebiliriz: "Elektromanyetik dalgalar, eğer onları ölçebilen bir yaratık yoksa,

yoktur". Hatta şu bile eklenebilir: "Onların davranışlarını anlayabilecek ve hesaplayabilecek bir fizikçi orada yoksa, onların düzenlilikleri yoktur."

Schopenhauer'in "güneş ancak gören için vardır" sözüne karşı Goethe, "hayır, güneş olduğu için göz vardır" diye karşılık vermiştir. Daha sonra da, "gözü ışık yaratmıştır" yargısında bulunmuştur.

Goethe'nin sezgici kuvveti, Newton'un doğabilimsel yöntemi ile çarpılmıştır Newton mekanikteki başarıların dan sonra renkleri de ölçmeye ve renkler dünyasını benzer biçimde matematiksel olarak sunmaya çabaladı. Goethe ise matematiksel inceleme lere başvurmadı.

Goethe doğabilimini, öteki fizikçilere göre tümüyle başka ilkelere göre kurmuştur. Şurası açıkta ki kendi görüşleri tümüyle kendisinden kaynaklanmaz. Goethe'nin düşünme biçimini üzerine en büyük etkiye Plotinos (İskenderiye'li Yeni-Platoncu Filozof) yapmıştır. Özellikle Plotinos'un sanat öğretisi onda etkili olmuştur. Goethe Plotinos'tan çeviriler yapmış, onun görüşlerinin coğunu olduğu gibi kabul etmiştir. Ama iki bilge arasında farklılıklar da vardır. Plotinos dialektik düşünüyordu. Goethe ise deneyimsel (: ampirik) olarak verilen gerçeklikten düşüncelere doğru gitmektedir.

Goethe'nin yöntemi ilksel görünüye bir geri gönderimdir. Renklerin sonsuz çeşitliliğinden bir renk çemberi ortaya atmış, bu ise kendi açısından düzgün bir renk altigeninde sonuçlanmıştır (kirmizi, turuncu, sarı, yeşil, mavi, mor) (Şekil. 2.).

Bu çemberde renkler, tamamlayıcı renklerinin karşısında yer almaktadır (yeşil — kırmızı, mavi — turuncu, mor — sarı). Renklerin bu bakışlı (: simetrik) düzeni, birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenmesine olanak tanımıştır. Goethe, karşılıklı yer alan renklerin "Uyumu (:harmonik)" olduğunu ve onların bir bütünlüğe gittiğini söylemiştir. Çemberde bir atlayarak yer alan iki rengin birleştirilmesi, "karakteristik birleşme", komşu renklerin karıştırılmasına ise "karaktersiz birleşme" diye nitelmiştir.

Goethe'ye göre ilk renkler mavi ve sarıdır. Onların karışımından yeşil elde edilir. Ama ilk iki renk, kırmızımsı bir görünüm alacak şekilde kendi aralarında "yükselebilir" ve mor ya da turuncu elde edilebilir. Bu konuda söyle der: "İki saf nesne (mavi ve sarı) tümün temelidir. Bunların her ikisi,

üçüncüye yaklaşma sonucunda bir yükselme gösterir. Böylece her bir yanda bir en derin ve bir en yüksek, bir en yalan ve en karmaşık, bir genel ve bir ender şey oluşur. Yalnızdan başlanır ve sonunda yüksek nesnelere gelinir." Daha başka yükseltmeler yoluyla onla-

rın en yüksek yoğunlığında bir "yüksek kırmızı" elde edilir ki Goethe bunu, gururlu bir biçimde bir "purpur (: mavimsi kırmızı)" diye niteler. Renklerin sırası renk çemberinde yürü nerek açıklanır. Böylece örneğin, çeliğin işlenmesinde renkler sıradan başlayıp kırmızı üzerinden maviye gider (meneviş renkleri). Ama organik nesnelerde kırmızıdan başlayıp sarı, yeşil ve mavi üzerinden mavimsi-kırmızıya (purpur) giden bir çember yürüyüşü vardır, yani bu süreç doğal olarak bu renkte bir boyalı maddesi veren bir tür sümüklü böcek (Purpurschnecke) özsuyunun renginde son bulur.

Goethe'ye göre doğa araştırmasında çok büyük yanlışlıklar yapılmaktadır. Öchein Newton, türetilmiş bir göründü olan spektrumu en üst yere, ilksel göründüğü ise en alt yere koymaktadır. "İlk göründüğü doğrudan doğruya düşündede yer alır ve onun üstünde, yeryüzüne ilişkin hiç bir şey yer almaz". Tanrısalı kendi başına biz kavrayamayız. Bizim uğraş alanımız, tanrısalın yansımasıdır.

Newton'un öğretisi kendi gelişimi içinde spektrumun kızılıotesi ve mor ötesi ışınlarına doğru genişleyerek gitmiştir ve gözümüzün, bu ölçegin belirli bir oktavını renk olarak duyması gereği, Newton öğretisi için yalnızca rastlantısal öneme sahiptir.

Goethe görünü (:zahiri) dünyadan yola çıkmaktadır ve burada spektrumun her iki ucu, en dış kırmızı ve en dış mor birbirini üzerine gelmektedir. Onlar bir oktav kadar birbirinden ayrı olmayıp, geçiş durumu deneye kesiksiz bir biçimde kanıtlanabilir. Goethe'ye göre renkler bir çember oluşturur, bir çizgi (:hat) oluşturmaz. Goethe'nin renk öğretisi asla fizik ya da doğabilimi olmayıp ruhsal güçlerin betimlenmesidir. "Ve biz, bu üçlüden (yani aydınlatma, karanlık ve renkten) görünü dünyayı kurarız ve böyleselik ressamlık da yapabiliriz. Tablo üzerindeki görünü dünya, gerçek dünyaya göre çok daha yetkin olabilir". Bu sözler tümüyle Yeni-Platoncu görüşleri yansımıştır.

Fizikçi Helmholtz (1821-1894) Goethe'den söyle söyler: "Goethe'nin renk öğretisini, duyuşal etkinin gerçekliğini bilmin saldırısına karşı kurtarmak için yapılmış bir deneme olarak gözönüne almak gereklidir." Ve Goethe: "Artık, fizikçinin kendi aytılarıyla gözlediği doğa, doğa değildir. Doğanın yaşam dolu öyle başka alanları vardır ki, doğabiliminin böyle yöntemleri bile bu alanlara giremez" der.

Renk öğretisi uyum (:harmonik) öğretisine benzer biçimde sanata ilişkin bir öğretidir. Tâ' ilkel zamanlarda gamların ve ses uyumlarının oluşumuya müzikte başarılarını Goethe renkler için yapmak istemiştir.

Renklerin de tipki sesler gibi bir gamı, yani doğanın verdiği bir bağıntı düzeni vardır. Resim dilinde her renk bir ton olarak adlandırılır. Müzikte gam ne ise resimde de odur, yani yedi tonun kendilerine özgü bir sıra ve bağıntı içinde bir araya gelmesidir.

Renkler için bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Soğuk renkler maviden mora dek, sıcak renkler ise kırmızıdan yeşile dek olan renklerdir. Pilinus neşeli renk ve ağırbaşlı renk ayrimını yapıyordu. Goethe renk gruplarını olumlu ve olumsuz, Fechner ise etken ve edilgen diye sınıflamıştı.

Renk, duyarlığımız üzerinde büyük etki yapmaktadır. İnsan, renklerin psiko-fizyolojik etkilerini duymaktadır. Mavi ortam yaratıcı, kırmızı ortam ise dörtçüdür. Bu deneyisel görüşler üzerine bir öğreti kurmak olanaklıdır. Goethe kendiliğinden, morla sevinç düşüncesini, kırmızıyla güclülük, koyu mavi ile de sessizlik ve soğukluk düşüncesini bildirirken yeşile çekicilik, canlı sarıya gülünç olma düşüncesini bağlıyor. Ortaçağ'da sarı renk fane-işlerin, yeşil ise aşıkların rengi idi. 1913'de bir Fransız hekimler meclisi hastanelerinin salon duvarlarının, bölgümlerine uygun olarak boyanmasını öğütlemektedir: "Coşkunlar için mavi, umutsuzlar için kırmızı, soğuk kanlılar için sarı." Ayrıca, "okulların yeşile, kuşaların turuncuya boyanması" da önermektedir. Sanayi bugün renklerin özelliklerinden gerek işçilerin dikkatlerini kolaylaştırıp yorgunluklarını azaltmada, gerekse kazaları önlemek üzere tehlkiye işaret etmekde yararlanmaktadır. Ford fabrikalarında, ateşler fırlayan tezgâhlar, yanın gazın mavi rengine karşılık yapmak üzere turuncuya boyanmıştır.

Son olarak şunları söyleyelim. Newton bugün bütün dünyaca, şimdide dek yaşamış doğabilimcilerin en büyüğü olarak kabul edilmektedir. Goethe ise Alman şairlerinin en büyüğü saymakla birlikte, doğabilimi alanında gösterdiği ataklı, hâlâ hayranlarının üzülmelerine neden olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- W. Heitler, *Der Mensch und die naturwissenschaftliche Erkenntnis*, Fribourg, Vieweg, Shon Verlag, Braunschweig (1964)
- A. Speiser, *Die Mathematische Denkweise*, Verlag Birkhäuser, Basel (1945).
- W. Heisenberg, *Wandlungen in den Grundlagen der Naturwissenschaft*, S. Hirzel Verlag, Stuttgart (1948)
- Ihsan (Sungu), Terbiye, Haziran 1930, Cilt. 5, No. 26 Maarif Vekaleti, Ankara M.T.T. Heyeti Yayımlı.
- Yıldız Özcan, *Tekstil Elyaf ve Boyama Tekniği*, İst. Ün. Kimya Fak. Yay. (1978).
- Meydan Larousse.

Satranç

Su sıralar tüm satranç dünyası Karpov ve Korçnoy arasında oynanacak olan dünya birinciliği maçını bekliyor. Son yıllarda dünya birincilikleri, satrancın yanı sıra psikolojik savaş adı verilen ve satranç tahtası dışında geçen olaylara sahne oluyor. Bu tip olaylar ilk defa 1972 yılında Bobby Fischer ve Boris Spaski arasında İzlanda'da oynanan dünya birinciliği maçında belirgin olarak gözle çarpıldı. Fischer soğukkanlılığı ile tanınan Spaski'nin sinirlerini yipratmak amacıyla maç gününe kadar ortadan kaybolup, avukatı aracılığı ile sonrası bulunuş aksı durumda maça çıkamayacağını bildiriyordu. Fischer, maçın oynanacağı salonun sıcaklığından oturacağı koltuk ve satranç tahtasına kadar herseyden yakınıyor, görevlilerin cepinde gürültü yapabilecek bozuk para ve anahtar taşımalarını bile yasaklatıyordu. Fischer'in maçı kazanmasından sonra, psikolojik savaş konusu can buldu ve bir çok değişik vorum yapıldı.

1975 yılında dünya birinciliği için Fischer'le oynayacak oyuncu Anatoli Karpov'du. Çok iyi bir satranççı olmasına karşın, anlaşılmaz davranışlarına bir yenisi ekleyen Fischer bu maçı oynamıyor ve Karpov birinciliği kazanıyordu.

Üç yıl sonra 1978'de Karpov'la dünya birinciliği için oynamayı hedefi Viktor Korçnoy elde etti. Sovyetler Birliği'nin iki güçlü satranççı olarak uluslararası turnuvalarda defalarca yanyana oynayan Karpov ve Korçnoy bu kez iki ayrı ülke adına karşı karşıya geliyorlardı. (Bu maçtan bir süre önce Korçnoy İsviçre'ye yürüdü. Geçmişti.) Filipinler'de oynanan bu maça davranışları ile altı yıl önceki Fischer'i anımsatan Korçnoy, Karpov'un yanındaki Sovyet görevlilerinin sayısını çok fazla buluyor, her birinin görev ve isimlerinin kendisine bildirilmesini istiyordu. Korçnoy'ın psikolojik bir savaş yapmağa çalıştığı "Radyoaktivite Olayı" ile iyice ortaya çıktı. İsviçre Satranç Federasyonu'ndan gelen yetkililere maçın oynanacağı salonda duyarlı aletler kullanılarak radyoaktivite ölçümleri yapılıyordu. Bütün bunları soğukkanlılık ile izleyen Karpov maçı kazandı ve birinciliğini korudu.

Üç yılda bir oynanan dünya birinciliği maçında bu yıl Karpov'un karşısında yine Korçnoy var. İtalya'da karşılaşacak olan Karpov ve Korçnoy'un satranç tahtasında ve dışında nasıl bir savaş verecekleri merakla bekleniyor.

HABER

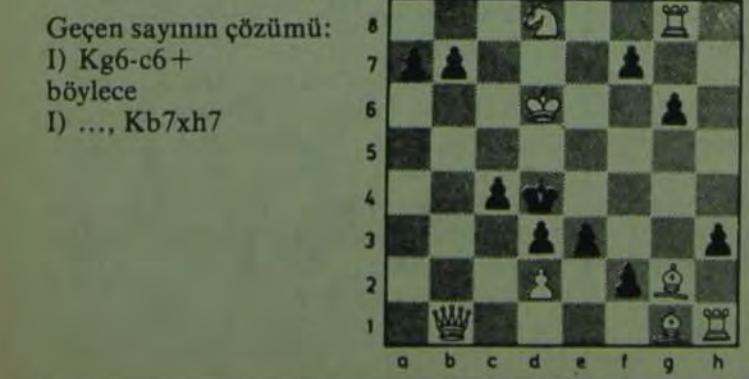
İstanbul Satranç Derneği'nce düzenlenen Türkiye 16. satranç Birinciliğini Suat Soylu kazandı. Son yillardaki başarıları ile dikkati çeken 23 yaşındaki oyuncu birinciğe Ankara bölgesinden katıldı.

Hollanda'da yapılan 1981 IBM büyükustalar turnuvasını evsahipliği yapan Jan Timman kazandı. Karpov'un Hort karşısında aldığı yenilgi birinci olmasını önledi.

	Puanı
1) Timman (Hollanda)	7.5
2) Portisch (Macaristan)	7
3) Karpov (SSCB)	7
4) Simislov (SSCB)	6.5
4) Hort (Çekoslovakya)	6.5
4) Kavalek (ABD)	6.5

EĞLENCELİK

Beyaz bir hamlede mat yapar! Eğer çözemezseniz bir de satranç tahtası üzerinde deneyin.

MAÇ	
Beyaz: Karpov	
Siyah: Korçnoy	
Baguio, 1978	
Ruy Lopez	
1) e2-e4	,e7-e5
2) Ag1-f3	,Ab8-c6
3) Ff1-b5	,a7-a6
4) Fb5-a4	,Ag8-f6
5) 0-0	,Af6xe4
6) d2-d4	,b7-b5
7) Fa4-b3	,d7-d5
8) d4xe5	,Fc8-e6
9) Ab1-d2	,Ae4-c5
10) c2-c3	,g7-g6
11) Vd1-e2	,Ff8-g7
12) Af3-d4	,Ac6xe5
13) f2-f4	,Ae5-c4
14) f4-f5	,g6xf5
15) Ad4xf5	,Kh8-g8
16) Ad2xc4	,d5xc4
17) Fb3-c2	,Ac5-d3
18) Fc1-h6	,Fg7-f8
19) Ka1-d1	,Vd8-d5
20) Fc2xd3	,c4xd3
21) Kd1xd3	,Vd5-c6
22) Fh6xf8	,Vc6-b6+
23) Sg1-h1	,Se8xf8
24) Ve2-f3	,Ka8-e8
25) Af5-h6	,Kg8-g7
26) Kd3-d7	,Ke8-b8
27) Ah6xf7	,Fe6xd7
28) Af7-d8+	Terk
Cünkü	
28) ...	,Fd7-f5
29) Vf3xf5+	,Sf8-e8
30) Vf5-f8+	,Se8-d7
31) Vf8xg7+	

ÇÖZÜMLER

No:6	
1) g2-g4 +	,Sh5-h4
2) Fd2-h6!	,Vg7xh6
3) Va2-h2+	,Sh4-g5
4) Vh2-d2+	,Ad3-f4
5) Vd2-d8+	,Mat
No:7	
1) Af8-e6	
2) Fb4xc3	,Kb1xb8+
3) Ae4xc3	,Ah7-f6+
4) Kb8-b7	,Vc3-c8+
5) Ae4-f6	,Ah7xf6+
6) Başka	,Vc3-g7+
No:8	
1) Vb4-d6	,Sd3-c4
2) Vd3-c2	,Ad5xe3+
3) Sd3-d4	,Ad5xe3+
4) Sd3-d2	,Ad5-b6+
5) Sd3-e4	,Ad5-b4+
6) e2-e1	,Ad5-b6+
No:9	
1) Vc2-b1	,Ab2-oyarsa 2) Vb1-b7+ ,Kd3-d5
2) Vb1-h1+ ,Kd3-f3	,Vh1xf3+
3) Vb1-f5	,herhangi
4) Fa7-d4	,herhangi
5) Fa7-e3	,herhangi
6) g5-g4	,herhangi

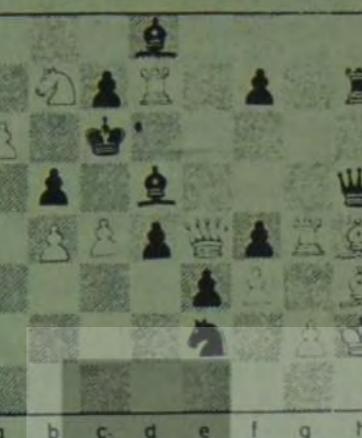
SATRANÇ SINAVI

Aşağıda Anatoli Karpov ve Silvino Garcia arasında geçen bir maçı izleyecek siniz. Açılsın sonra 14. hamleden başlayarak kendinizi Karpov'un yerine koyun ve beyazların hangi hamleyi yapacağını bulmaya çalışın. Sayfayı bir kartla kapatıp oyun boyunca satır satır ilerleyin. Eğer yaptığınız hamle doğruya yazılı olana puanı kaydedin. Başarilar.

- Portoroz, 1975
 Beyaz: Karpov
 Siyah: Garcia
 Sicilya Savunması
 1) e2-e4 ,c7-c5
 2) Ag1-f3 ,Ab8-c6
 3) d2-d4 ,c5xd4
 4) Af3xd4 ,g7-g6
 5) Ab1-c3 ,Ff8-g7
 6) Fc1-e3 ,Ag8-f6
 7) Ff1-c4 ,0-0
 8) Fc4-b3 ,d7-d6
 9) f2-f3 ,fc8-d7
 10) Vd1-d2 ,Vd8-a5
 11) h2-h4 ,Kf8-c8
 12) 0-0-0 ,Ac6-e5
 13) Sc1-b1 ,b7-b5
 Beyazın hamlelerini bulmaya başlayın
 14) Ac3xb5
 4 puan
 Siyah piyon feda ederek vezir tarafını açmaya çalışıyor.
 14) ,Va5-a6
 15) Ab5-c3
 2 puan
 Atı koruma nın en en geçerli yolu
 15) a2 -
 a4- İyi değil
 cünkü.
 15) ... ,Ae5-c4 ?
 16) Vd2-d3!
 3 puan
 16) ... ,Ka8-b8
 17) Fe3-cl!
 6 puan
 Karpov'un gücünü belli eden bir hamle. Amaç siyahın
 17)... ,Va6-b7
 oynayarak atı açmaz dan kurtarmasını ön lemek. Şimdi beyaz
 18) Fb3xc4
 oynayabilir.
 Eğer.
 17) g2-g4 veya
 17) h4-h5 oynadıysa
 niz 1 puan.
 17) ... ,Kb8-b4
 18) h4-h5
 2 puan
 Karpov oyunu sağa çekiyor. Eğer
 18) ... ,Af6xh5
 19) Ac3-d5
 beyaz için iyi
 Eğer
- 18) a2-a3 oynadıysa
 niz
 1 puan
 19) h5xg6
 1 puan
 19) a2-a3 iyi değil
 çünkü
 19) .. ,Ac4-e5
 19) ... ,h7xg6
 20) Fc1-h6
 2 puan
 sağa atak güçleniyor
 Eğer
 20) .. ,a7-a5
 21) Fh6xg7, Sg8xg7
 22) a2-a3!, Ac4-e5
 23) Vd3-d2
 Mat tehdidi
 Bu varyasyonu gördüğünüz fazladan 5 puan
 29) ... Kb4xb3
 30) c2b3
 1 puan
 30) ... ,Ae5xf3?
 31) Ae2-f4 2 puan
 31) ... ,Vb6-f2
 32) Af4xg6+!
 3 puan
 Eğer
 32) Kh1-f1 oynadıysanız
 4 puan silin. Çünkü
 32) ... ,Af3-d2+
 Siyah kazanır.
 32) ... ,f7xg6
 33) Kh1-h7+
 1 puan
 33) ... ,Se7-d8
 34) Vd1xd6
 1 puan. Tehdit:
 35) Kh7-h8+ Mat
 34) ... ,Vf2-d4
 35) Vd6-e7+
 2 puan
 Siyah terkeder. Çünkü
 23) ... ,e7-e5
 beyaz taş kaybeder
 23) ... ,e7-e6
 24) g2-g4
 2 puan
 Eğer
 24) a2-a3 oynadıysa
 niz, 4 puan silin.
 Çünkü
 24) .. ,Kb4xb3
 25) c2xb3, Vb6xb3
 26) Vd3-c2, Ac4xa
 3+ Beyaz vezir düşer.
 24) ... ,Sg7-f8
 25) Kh6-h8+ 2 puan

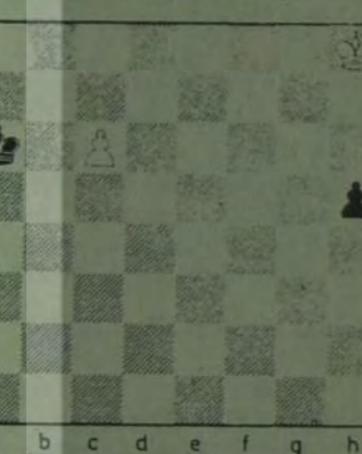
Üç hamlede mat

(E.Halıcı, 1981)

Beyaz beraberlik sağlar

(Richard Reti, 1905)

Beyaz Kazanır

(L. Mitrofanov, 1969)

iki hamlede mat

(W.A. Shinkman, 1874)

Basıldığı Yer: EM-AŞ Son Baskı Tarihi: 9.5.1981 Tel: 10 40 21-10 52 47

YAYIN

ÇIKTI

SEFERİS
 SÜKRAN KURDAKUL
 YILMAZ ONAY
 CONSTANTINE MANOS
 SÜKRAN FARIMAZ
 OSCAR NIEMAYER
 SELÇUK DEMİREL
 SEMİH ACAR
 ABDÜLKADİR BUDAK
 ÖMER ATES
 ANATOLİ LUNAÇARSKI
 AHMET GÜNBAS
 TANER GÜREL
 HATAY DUMLUPINAR

HERKÜL MİLLAS
 H. M. ENZENSBERGER
 ALİ CENGİZCAN
 ÖZDEMİR İNCE
 AKİF KURTULUŞ
 A. MÜMTAZ İDİL
 SEROL TEBER
 LEVENT TARHAN
 AHMET ERHAN
 AHMET ADA
 MEHMET KÖK
 ALAIN BOSQUET
 SİNAN BAYKAL
 MUSTAFA DOĞRUER

sanat ve
 edebiyatımızda
 toplumcu
 gerçekçiliğin
 genç
 soluğu

evrensel kitabı
 sanat galerisi

YENİ PARTİ
 İngilizce Sovyet Teknik Yayınları

MAKİNA
 ELEKTRİK
 METALURJİ
 MATEMATİK
 FİZİK
 KİMYA

GELMIŞTİR

Mitropa Cad. Tel: 18 65 19

evrensel kitabı
 sanat galerisi

Serdar Alten

TÜSTAV